Tidsskrift om levekår
og livsstil

samfunnsspeilet

Kulturbruk i bygd og by

Mer krim, komedier og konserter

- Navn i Oslo: Kommer Johnny fra Stovner?
- Arv og gaver: Den som har skal få
- Holdninger til innvandrere: Konjunkturavhengige?
- Få utenlandsadopterte barn i barnevernet
- Debatt: Barneoppdragelse og verdier

6/98

Statistisk sett

- utforsk Norge på egen hånd

- *Hvor er det best legedekning i landet vårt?*
- *Er det dårligere barnehagedekning i kommunen min enn andre steder?*
- *Hvor i landet tjener folk minst?*
- *Hvilke fylker har høyest kriminalitet?*

Med **Statistisk sett** kan du lage kart som gir svar på alle disse spørsmålene – og mange, mange flere. Denne CD-ROM'en er et verktøy som kan brukes til å koble kartframstilling med data fra Statistisk sentralbyrå. Opplysningene kan presenteres både på fylkes- og kommunenivå og i noen tilfeller også på bydelsnivå (gjelder Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger).

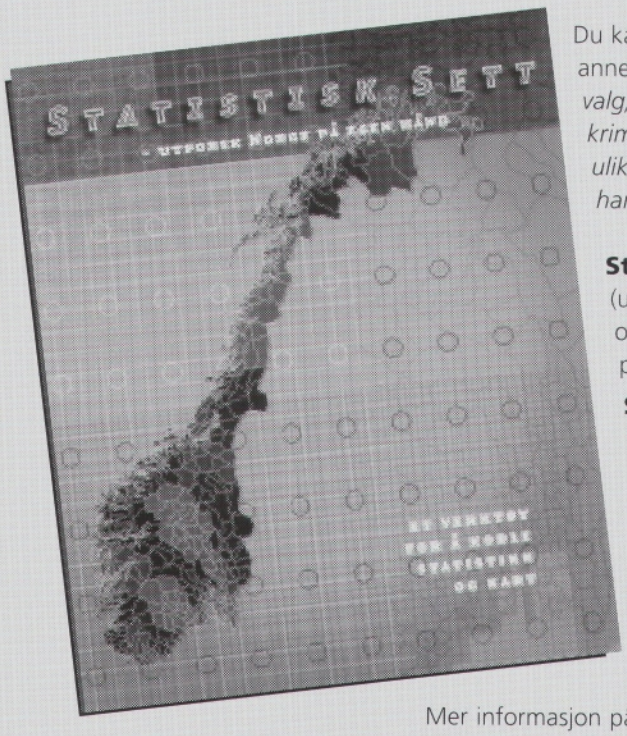

Du kan velge mellom data fra en rekke ulike samfunnsområder, blant annet:
valg, forurensning, avfall, bilvrak, innbyggertall, innvandrere, helse, kriminalitet, utdanning, personlig økonomi, boforhold, arbeidstakere i ulike næringer, kultur og idrett, jordbruk, skogbruk og fiske, detaljhandel, eiendomsomsetning, kommuneregnskap.

Statistisk sett er i første rekke beregnet på undervisningssektoren (ungdomsskoler, videregående skoler, høgskoler og universitet), offentlige etater, private firma, mediebedrifter, bibliotek og privatpersoner.

Statistisk sett er utarbeidet i samarbeid mellom Statens kartverk, Statistisk sentralbyrå og GEODATA AS og distribueres av Gyldendal Undervisning.

Statistisk sett fins i to versjoner – for enbrukere og for flerbrukere. Undervisningsinstitusjoner tilbys Statistisk sett til spesialpris.

Statistisk sett oppdateres årlig. Alle flerbrukere blir tilbudt den oppdaterte versjonen til halv pris.

Mer informasjon på **http://www.ssb.no/statistisk sett/** bl.a. oppdatert produktinformasjon, status og planer for videre utvikling.

Statistisk sett kan kjøpes til følgende priser (inkl. mva.):

- Enbruker kr. *495,-*
- Flerbruker kr. *7.800,-*
  (Spesialpris for skoleverket: kr. *3 900,-*)
- Oppdatert flerbrukerversjon: 1/2 pris

Statistisk sett kan kjøpes i bokhandelen eller bestilles fra:

Gyldendal Undervisning
Avdeling videregående skole,
Markedsavdelingen
Postboks 6860 St. Olavs plass
0130 Oslo

Tlf. *22 03 42 01*
Fax: *22 03 41 62*

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Innhold

Kulturbruk i storbyen og på småsteder: Opera og ballett mot revyer **2**
Odd Frank Vaage

Kulturbruken på 1990-tallet: Mer krim, komedier og konserter **12**
Odd Frank Vaage

Navnebruk i Oslo: Johnny fra Stovner? **16**
Jan Erik Kristiansen og Jørgen Ouren

Arv og gaver: De som har skal få **27**
Erik Breivik

Holdninger til innvandrere og innvandring: Økende toleranse i gode tider? **34**
Svein Blom og Dag Ellingsen

Utenlandsadopterte barn sjelden i barnevernet **40**
Trygve Kalve

De fleste nordmenn vil ha selvstendige, ikke lydige, barn **45**
Kari Wærness

Samfunnsspeilet
Nr. 6/1998 - 12. årgang

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen *(dae@ssb.no)* (red.), Mads Ivar Kirkeberg, Ragni Hege Kitterød, Berit Otnes, Hilde Rudlang, Harald Tønseth.
Redigering: Liv Hansen, Solfrid Michaelsen, Anne Skarateppen, Åshild Vestaberg.
Design omslag/maler: Enzo Finger Design.
Trykk: Lobo Grafisk. **Priser:** Pr. år kr 280,- (institusjoner), kr 190,- (private). Enkeltnr. kr 50,-.
Internett: Utdrag fra Samfunnsspeilet publiseres elektronisk på Internett.
Web adresse: http://www.ssb.no
ISSN 0801-7603. ISBN 82-537-4601-6.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Omslagsfoto: Mikael Jonsson/Samfoto.
Illustrasjonsfoto: S. 10: Samfoto. S. 11: Mikael Jonsson/Samfoto. S. 26: Marianne Grøndahl/Samfoto. S. 32: Håkan Pieniowski/Mira/Samfoto. S. 38: Victor Dimola/Samfoto.

Kulturbruk i storbyen og på småsteder:

Opera og ballett mot revyer

Trodde du at alle som bor i Oslo-området går mye på teater, opera og på konserter? Da tar du feil. Men trodde du at det likevel er de som går mest på slike tilbud, mens bygdefolk går på lokalrevyer, fotballkamper og spiller trekkspill? Da tar du ikke helt feil. Både tilgangen til kulturtilbud og interessen for dette er også størst i storbyen. Derimot er det mindre forskjell i egen kulturaktivitet.

Odd Frank Vaage

En storby kjennetegnes ved at den er mangfoldig. Svært mange bor og oppholder seg der, mennesker med ulik kulturell og etnisk bakgrunn, interesser og væremåte. Mye av storbyens tiltrekningskraft ligger i mangfoldet; mengden av tilbud på alle nivåer der forskjelligartede interesser kan tilfredsstilles. Mangfoldet i storbyen er også representert ved ulikheten mellom innbyggerne. Både de vellykkede og de som har falt utenfor tiltrekkes av dens muligheter til fellesskap og anonymitet. Den kjennetegnes ved stor ulikhet i inntekt, boforhold, utdanning og yrkestilknytning. Denne ulikheten vil gjenspeiles i utnyttelsen av det som storbyen har å tilby innbyggerne.

Kulturelt uensartet i storbyen

Ifølge en teori om utvikling av subkulturer i urbane strøk (Fischer 1995), kan tett befolkede områder i større grad utvikle spesielle subkulturer enn mindre tett befolkede områder, og at de derfor blir mer kulturelt uensartede. Det er mulig å skape et miljø rundt sære kulturinteresser, fordi det er befolkningsgrunnlag for det.

Ifølge Markeds- og Mediainstituttets (MMI) "Norsk monitor" 1991 (Haveraaen 1993) er det mer åpenhet og toleranse og større aksept for det særegne i de store urbane sentra. I storbyen er det flere som verdsetter individualitet og selvstendighet enn blant bygdebefolkningen. Storbyboere aksepterer og respekterer også i større grad andres meninger og væremåter. En høyere toleranse kommer også til uttrykk gjennom holdninger til avvikende klesdrakter og levesett.

Stor personlig frihet

Georg Simmel (1978) har pekt på at det distanserte og reserverte forhold mennesker har til hverandre i storbyen, har sin funksjon. Dersom den stadige ytre berøring med utallige mennesker skulle framkalle så mange indre reaksjoner som i småbyen, ville man gå i fullstendig indre oppløsning. Dette er med på å skaffe individet en grad av personlig frihet. Denne friheten, i den

Datamaterialet som benyttes i artikkelen er hentet fra Statistisk sentralbyrås kultur- og mediebruksundersøkelser 1994 og 1997. Dette er intervjuundersøkelser foretatt blant et representativt utvalg av den norske befolkningen i alderen 9-79 år, der spørsmålene dreier seg om deres bruk av massemedier, kulturtilbud og egenaktivitet på disse områdene. Utvalget i undersøkelsene var i 1994 på 2 001 personer og 2 196 personer i 1997. Sammenslått blir dette 4 197 personer. Av disse var Stor-Oslo representert med 739 personer, mens 947 personer representerte spredtbygde strøk.

Stor-Oslo: Oslo kommune og folkerike kommuner som grenser til Oslo: Asker, Bærum, Lørenskog, Nesodden, Nittedal, Oppegård, Skedsmo og Ski. 1.1.1998 bodde 17,9 prosent av den norske befolkningen i denne regionen (Statistisk årbok 1998).

Spredtbygde strøk: All spredt bosetting og husklynger med færre enn 200 bosatte. 1.1.1997 bodde 26 prosent av den norske befolkningen i spredtbygde strøk. Mens ingen bodde i spredtbygde strøk i Oslo og 13 prosent i Akershus, var det 51 prosent i Sogn og Fjordane og 49 prosent i Oppland (Statistisk årbok 1998).

anonyme storbyen, kan skape grobunn for individualiserte aktiviteter, mens gruppeaktiviteter i større grad preger spredtbygde områder.

Gjennom muligheten til avvikende levesett, men også gjennom større økonomisk og kulturell kontakt med utlandet, kan det være slik at befolkningen i storbyen er den som først fanger opp trender utenfra. De er innovatører på kultur- og fritidsområdet, og ligger i forkant av det som er rådende i flertallet av befolkningen. I tillegg kan man tenke seg storbyen som en ramme for spesielle typer kulturelt engasjement og deltakelse som er overført og tillært gjennom familie eller allmennutdanning. På samme måte kan bygdekulturen bli tillært gjennom tilsvarende sosialiseringsmekanismer, som til dels kan stå som en motsetning til storbykulturen.

I Norge har vi ingen utpregede storbyer. Det nærmeste vi kan komme noe slikt er Oslo, med de nærliggende forstadskommunene. Forskning har vist at det er store og systematiske forskjeller i levekårsressursene mellom innbyggerne i Oslo (Hagen 1994, Barstad 1997). Beregninger viser at inntektsulikheten er større i de største byene i forhold til resten av landet. (Andersen 1995). Blant landets barnefamilier finner vi de rikeste i Oslo, men også de fattigste (Epland og Erstad 1997).

Høyere utdanning i Oslo

Mens det for landet som helhet i 1996 var 20,9 prosent som hadde utdanning på universitets- og høgskolenivå, var andelen 27,5 prosent i Akershus og 33,7 prosent i Oslo (Statistisk sentralbyrå 1998b). Fremdeles er det likevel rundt 20 prosent som bare har utdanning tilsvarende grunnskole i disse fylkene.

En annen side ved storbyenes relasjon til utdanning er det store antallet utdanningssøkende som fast eller midlertidig bor der. Bare Universitetet i Oslo og Høgskolen i Oslo hadde til sammen nærmere 50 000 studenter i 1996 (Statistisk sentralbyrå 1998b). Dette er i stor grad aktive personer som benytter de tilgjengelige kulturtilbudene i stort monn.

Utdanning har klar sammenheng med bruk av kulturtilbudene (Vaage 1997). Ut fra dette må en forvente at kulturbruken er høyere i Oslo-området enn i andre deler av landet, hvor utdanningsnivået ikke er så høyt. Tidligere undersøkelser viser at det er skille i kulturbruken mellom by og bygd (Vaage 1995). Ut fra dette bør vi også forvente at befolkningen i Stor-Oslo skiller seg fra mindre tett befolkede områder på dette feltet.

God tilgang på kulturtilbud

Befolkningen i Oslo og de nærliggende kommuner har en unik tilgang til kulturtilbud i forhold til nordmenn ellers. Dette gjelder både kvantitet og kvalitet. De har store muligheter til både å være tilskuere og selv å kunne delta i aktiviteter på ulike nivåer. 38 prosent av de teater- og operaforestillinger som ble framført i Norge i 1996 fant sted i Oslo. Dette gjelder også 53 prosent av dem som besøkte institusjonsteatrene og 35 prosent av dem som var på museer eller historiske samlinger (Statistisk sentralbyrå 1998b).

Det er derimot god spredning av de 36 569 idrettsanleggene i Norge. 1 482 er i Oslo, mens 3 221 er i Møre og Romsdal, et fylke med en befolkning på under halvparten av Oslos. Av alle anleggene i landet er 4 177 fotballbaner, det vil si mer enn ett av ti anlegg (Statistisk sentralbyrå 1998a).

Også kultur- og mediebruksundersøkelsene viser at befolkningen i Stor-Oslo har god tilgang til kulturtilbud. Nesten alle har en kino mindre enn 25 km fra hjemmet og to av tre har under 5 km til nærmeste kino. Godt over 90 prosent har kortere vei enn 25 km til nærmeste teaterlokale. Det samme gjelder lokaler hvor det jevnlig holdes konserter, hvor det vises kunstutstillinger og til nærmeste museum.

Figur 1: **Andel som bor under 25 km fra nærmeste kulturtilbud. Prosent**

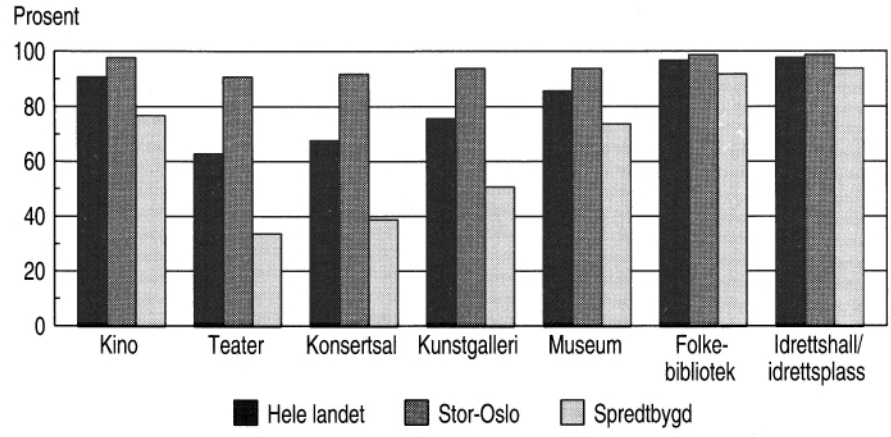

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Omtrent 90 prosent har under 5 km til nærmeste bibliotek og idrettsplass eller -hall. Folk i spredtbygde strøk har også god tilgang til bibliotek og idrettsplasser. For de fleste er heller ikke avstanden til nærmeste kino eller museum avskrekkende lang. Derimot har hele 47 prosent mer enn 50 km til nærmeste teaterlokale, 40 prosent har minst like langt til et konsertlokale og 30 prosent må reise minst så langt for å komme til en kunstutstilling. Vi kan altså uten videre slå fast at befolkningen i Oslo-området har meget god tilgang til kulturtilbud, og de fleste vet at de har denne tilgangen.

Bruken samsvarer med tilgjengeligheten

Ut fra tilgjengeligheten og inntekts- og utdanningsfordelingen i Stor-Oslo, bør det ikke være overraskende at kulturbruken faktisk er høy i denne regionen.

Figur 2: **Benyttelse av kulturtilbud i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk**

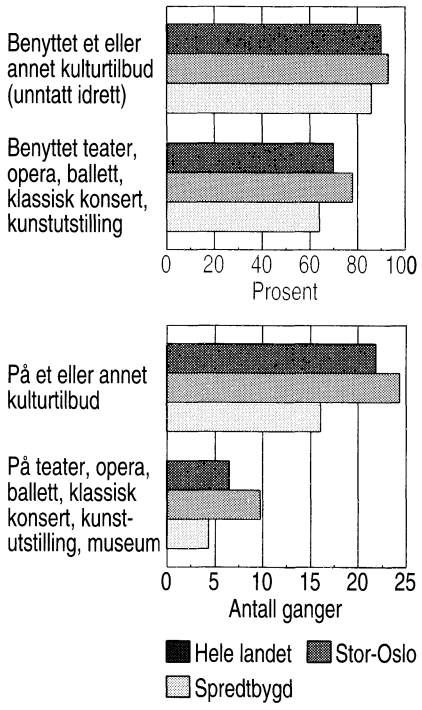

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Ser vi bort fra besøk på idrettsarrangement, har 93 prosent av dem som bor i Stor-Oslo vært på et eller annet kulturtilbud siste 12 måneder. 78 prosent har vært på det vi kan kalle et mer seriøst tilbud, enten teater, opera, ballett (inkludert andre danseforestillinger), konsert eller kunstutstilling. I gjennomsnitt har de vært på 9,8 slike tilbud. Tar vi kino, bibliotek, museum og idrettsarrangement med i beregningen, har de alt i alt vært på 24,4 kulturtilbud siste 12 måneder. Dette er markert høyere enn landet som helhet, og særlig høyere enn blant dem som bor i spredtbygde strøk.

Figur 3: **Benyttelse av kulturtilbud i Stor-Oslo, etter høyeste utdanning**

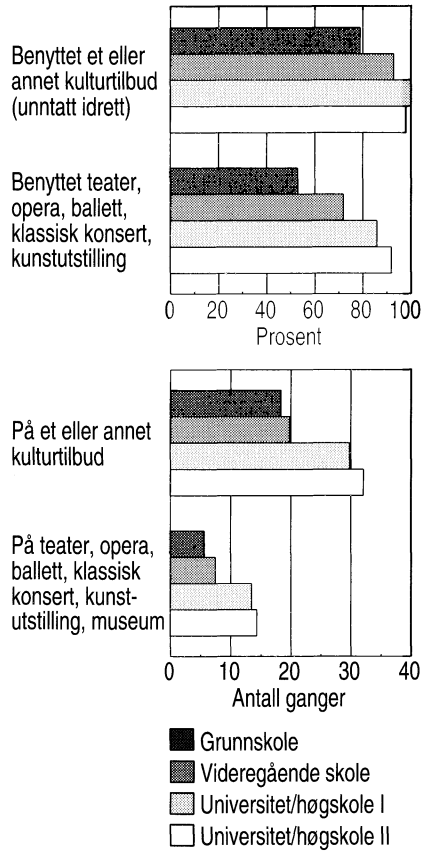

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Selv om gjennomsnittet er høyt relativt sett, er det store forskjeller Stor-Oslo-boerne imellom. Dette viser at tilgjengelighet i seg selv ikke er nok til å benytte tilbudene. Utdanningsnivå er en klart utslagsgivende faktor. Det er et særlig tydelig skille mellom dem som har høyere utdanning og dem som ikke har det. Dette gjelder antall besøk på kulturtilbud i det hele tatt, men spesielt antall besøk på de seriøse kulturtilbudene. Mens Stor-Oslo-boere med bare grunnskole i gjennomsnitt har vært på 5,7 slike tilbud siste 12 måneder, har de med høyere universitets- eller høgskoleutdanning vært på 14,4 slike tilbud.

Inntekten gjør også utslag, men ikke i samme grad som utdanning. Det som kan være overraskende er det høye besøkstallet blant dem med lavest inntekt. Dette skyldes antakelig at det i denne gruppen er mange unge under utdanning og ellers som ikke har etablert familie ennå, og som kan eller ønsker å prioritere kulturtilbud framfor andre utgiftsposter.

Unge voksne mest kulturelle

Alder virker inn på hvor mye man bruker kulturtilbudene, uavhengig av tilgang. Særlig er det de eldre som faller under gjennomsnittet. De unge voksne benytter tilbudene mest.

Yrkessituasjonen har sammenheng både med utdanning, inntekt og alder. Det er særlig høyere funksjonærer og personer under utdanning som er de mest aktive kulturbrukerne, mens pensjonister og arbeidere benytter tilbudene minst. Mens 51 prosent av arbeiderne i Stor-Oslo har vært på et eller annet seriøst

Tabell 1: **Andel som har benyttet ulike kulturtilbud blant befolkningen i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent**

	Kino	Teater	Opera	Ballett	Klassisk konsert	Populær-konsert	Kunst-utstilling	Mu-seum	Folke-bibliotek	Idretts-arrange-ment
Hele landet	**60**	**44**	**5**	**8**	**35**	**38**	**44**	**44**	**52**	**57**
Stor-Oslo	71	56	13	14	39	43	55	56	53	52
Spredtbygd	48	38	3	5	33	33	35	42	45	53

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Tabell 2: **Antall besøk blant dem som har benyttet tilbudene siste 12 måneder blant befolkningen i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk**

	Kino	Teater	Opera	Ballett	Klassisk konsert	Populær-konsert	Kunst-utstilling	Mu-seum	Folke-bibliotek	Idretts-arrange-ment
Hele landet	**6,4**	**2,4**	**1,8**	**1,8**	**3,3**	**3,8**	**3,3**	**2,6**	**9,8**	**11,3**
Stor-Oslo	7,0	3,1	2,2	2,0	3,6	4,7	4,2	3,2	9,4	9,2
Spredtbygd	5,3	1,9	1,5	1,6	3,0	2,8	2,2	2,0	9,0	9,7

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

kulturtilbud siste 12 måneder, gjelder det for 89 prosent av de høyere funksjonærene.

Etter dette generelle overblikket over kulturbruk samlet, kan vi se på de enkelte kulturtilbudene.

Andelen brukere per år er høyere blant befolkningen i Stor-Oslo enn i gjennomsnittsbefolkningen når det gjelder alle kulturtilbudene unntatt besøk på folkebibliotek og idrettsarrangement. I forhold til dem som bor i spredtbygde strøk, er forskjellen særlig stor når vi ser på opera, ballett, kunstutstillinger og kino.

Stor-Oslo-befolkningen går dessuten oftere på de fleste kulturtilbudene. Dette gjelder også når en bare tar hensyn til dem som har besøkt de ulike kulturtilbudene siste 12 måneder. Teatergjengerne i Stor-Oslo, det vil si de som har vært på minst en revy-, teater- eller musikalforestilling siste år, var i gjennomsnitt på 3,1 slike forestillinger. Den tilsvarende gruppen i spredtbygde strøk var på 1,9 forestillinger. De tilsvarende tallene for populærkonsert var 4,7 og 2,8, for kunstutstillinger var de 4,2 og 2,2. Slike tall viser at storbybefolkningen er mer aktive kulturbrukere, noe som kan skyldes flere forhold. Som allerede vist, har de kort avstand til slike tilbud. I de fleste tilfeller har de også flere tilbud å velge mellom. De har lettere tilgang til tilbud som interesserer dem. Antallet besøk på idrettsarrangementer viser at dette ikke gjelder alle kulturtilbud. Idrettstilskuerne i Stor-Oslo går i gjennomsnitt 9,2 ganger per år, mens de som bor i spredtbygde strøk går 9,7 ganger. Kanskje dette er unntaket som bekrefter regelen?

Minst bruk blant arbeidere og pensjonister

Fordelingen etter yrkesstatus viser at arbeidere og pensjonister er de minst aktive kulturbrukerne; mens 5 prosent av arbeiderne har vært på opera siste 12 måneder, gjelder det for 18 prosent av de høyere funksjonærene. Mens 14 prosent av pensjonistene har vært på populærkonsert siste 12 måneder, gjelder det for 67 prosent av dem som er under utdanning. I det hele tatt er det en tydelig sammenheng mellom yrkesstatus og kulturbruk i Oslo-området.

Det er også en sammenheng mellom kulturbruk og familiefase. Det er gifte/samboende med skolebarn som i størst grad har vært både på teaterforestillinger, kunstutstillinger, museer, idrettsarrangementer og klassiske konserter. Yngre enslige går i størst grad på populærkonserter, mens de unge som bor hos foreldre i størst grad har vært på kino, ballettforestillinger og folkebibliotek. Eldre enslige skiller seg ut som dem som i minst grad benytter kulturtilbudene blant befolkningen i Stor-Oslo.

Aldersmessig finner vi stort sett de samme forskjellene som for landet som helhet: Det er de unge som helst går på kino, på folkebibliotek og på idrettsarrangement. Ser vi bort fra de eldste, er både andelen på teater, ballettforestillinger, klassiske konserter, kunstutstillinger og museer nokså lik mellom aldersgruppene. Den kjente sammenhengen mellom kjønn og kulturbruk (se for eksempel Vaage 1998), finner vi også igjen i Stor-Oslo. Kvinner benytter seg av de fleste kulturtilbud i større grad enn menn. Det klare unntaket er idrettsarrangement, hvor mennene er ivrigst.

Noen benytter aldri kulturtilbudene

Vi har hittil sett på de aktive, de som har benyttet slike tilbud siste 12 måneder. Hva med den gruppen

Tabell 3: **Andel som aldri har benyttet ulike kulturtilbud blant befolkningen i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent**

	Kino	Teater	Opera	Ballett	Klassisk konsert	Populær-konsert	Kunst-utstilling	Mu-seum	Folke-bibliotek	Idretts-arrange-ment
Hele landet	**1**	**7**	**63**	**63**	**27**	**22**	**20**	**4**	**5**	**5**
Stor-Oslo	0	3	39	43	22	16	12	2	4	5
Spredtbygd	2	12	73	73	30	27	27	5	7	6

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

som aldri har vært på kino, teater osv. Hvilke skiller finner vi der?

Det er atskillig færre som aldri har vært på de forskjellige tilbudene i Stor-Oslo enn i landet som helhet og spesielt i spredtbygde strøk. Særlig gjelder dette kunstutstillinger, opera, ballett og teaterbesøk, men også konserter.

Til tross for at det er færre som ikke bruker kulturtilbudene blant Stor-Oslo-befolkningen enn i landet ellers, er det likevel slik at betydelige grupper blant dem som bor i denne regionen i liten grad eller aldri har brukt de ulike tilbudene som de har rett utenfor stuedøra. Det er store forskjeller i bruken av de ulike tilbudene mellom forskjellige samfunnsgrupper i Stor-Oslo som i landet som helhet. (Vaage 1995 og 1998). Andelen brukere øker betydelig med økende utdanning for alle kulturtilbudene. Andelen som har vært på teater siste 12 måneder er 30 prosent blant dem som bare har grunnskoleutdanning, mens den er 68 prosent blant dem med utdanning på høyeste nivå. Tilsvarende tall for besøk på kunstutstilling er henholdsvis 27 og 77 prosent.

Tre av fem arbeidere i Oslo har aldri vært på ballett

Det er svært få som ikke har vært på kino, museum, teater, idrettsarrangement og folkebibliotek, uansett gruppe. 13 prosent av arbeiderne og av personer over 66 år har likevel aldri vært på folkebibliotek. Blant arbeiderne svarte også 13 prosent av de aldri har vært på teater. 71 prosent av 9-15-åringene har aldri vært på opera, mens det gjelder bare 20 prosent i aldersgruppen 45-66 år og bare 13 prosent blant kvinnene i denne aldersgruppen. 62 prosent av arbeiderne har aldri vært på ballettforestilling. Dette gjelder bare 26 prosent av dem med høyest utdanning. Det er også flest arbeidere som aldri har vært på noen klassisk konsert og på kunstutstilling, henholdsvis 47 og 40 prosent. Blant personer med høyere akademisk utdanning er det derimot bare 2 prosent som aldri har vært på kunstutstilling. I denne gruppen har 11 prosent aldri vært på klassisk konsert.

Mer kulturbruk i storbyen også blant lite aktive grupper

Kulturtilbudene blir altså brukt i ulik grad blant Stor-Oslo-boerne, avhengig av hvilken sosialgruppe man tilhører. Er det slik at de som i liten grad benytter disse tilbudene i storbyen likevel bruker dem mer enn i andre deler av landet? Når vi trekker ut noen spesielle grupper som tradisjonelt sjelden bruker kulturtilbud, finner vi klare forskjeller:

Generelt kan vi si at det også innenfor disse avgrensete samfunnsgruppene er en større andel som benytter de ulike kulturtilbudene blant storbyboerne enn blant dem som ikke har samme tilgang til slike tilbud. Blant de eldste er det tydelig at storbyboerne er mer aktive når det gjelder de fleste tilbudene. De eldste i storbyen har en andel besøk på teater, opera, ballett, kunstutstilling og museer som er på høyde med, eller over, andelen tilskuere i samme aldersgruppe i spredtbygde strøk. Bare konserter og idrettsarrangement har en tilskuerandel som er på samme nivå i storby og spredtbygde strøk.

Blant dem som bare har grunnskole er det også store forskjeller mellom storby og spredtbygde strøk. Forskjellen er særlig stor når det gjelder kinobesøk, men den er også markant når vi ser på biblioteksbesøk. Arbeidere i de to bosettingsområdene har derimot ikke så veldig forskjellig andel kulturbesøk. Pensjonistene i de to områdene skiller seg særlig fra hverandere ved besøk på kino, opera, kunstutstillinger og besøk på folkebibliotek.

Noen av de forskjellene vi finner i kulturbruk når vi sammenligner ulike grupper i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk, kan skyldes forskjellig utdanningsnivå innenfor dem. Holder vi utdanning konstant og ser på pensjonister med lav utdanning, finner vi likevel at det blant dem som bor i Stor-Oslo, er en større andel som går både på kino, teater, bibliotek, kunstutstillinger og på museer.

Blant høyere funksjonærer med høyere utdanning, er også forskjellen temmelig klar. Blant Stor-Oslo-boerne er det en større andel som både går på kino, opera, ballett, klassiske konserter og kunstutstillinger. Mens disse i gjennomsnitt går 14,8 ganger på seriøse kulturtilbud per år, er tallet 7,5 blant dem

Tabell 4: **Andelen som har benyttet ulike kulturtilbud siste 12 måneder, etter noen ulike befolkningsgrupper i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent**

	Kino	Teater	Opera	Ballett	Klassisk konsert	Populær-konsert	Kunst-utstilling	Mu-seum	Folke-bibliotek	Idretts-arrange-ment
Grunnskole										
Stor-Oslo	51	30	4	12	23	36	27	38	44	48
Spredtbygd	28	23	1	3	22	25	27	22	29	35
Arbeidere										
Stor-Oslo	56	32	5	9	20	35	29	38	33	59
Spredtbygd	48	30	1	2	23	29	27	21	24	53
Pensjonister										
Stor-Oslo	29	22	6	4	24	14	41	40	43	18
Spredtbygd	12	19	1	3	27	12	27	26	28	20

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

som bor i spredtbygde strøk og som er høyere funksjonærer med høyere utdanning.

Storbyboere går i mindre grad på amatørtilbud

I tillegg til at de som bor i spredtbygde strøk sjeldnere besøker kulturtilbud enn de som bor i Stor-Oslo, bruker de også i større grad tilbud som utøves av amatører.

En operaforestilling kan lett falle igjennom som seriøst kulturtilbud uten profesjonelle aktører. På de færreste operabesøk ser man amatørforestillinger. Det gjelder både blant storbybefolkningen og de som bor i spredtbygde strøk. Teaterforestillinger (rene teaterforestillinger, revyer og musikaler er med her) og konserter er i mye større grad folkelige, i den betydning at de kan utføres av amatører og samtidig være kvalitativt givende og berikende for tilskuerne. Slike forestillinger i lokalsamfunnet kan skape en felles sammenknytning. Den profesjonelle kulturbruken som vi finner i storbyen, har mer en anknytning til det nasjonale og internasjonale kulturlivet. Lokalpatriotismen som hentes fram gjennom amatørkulturen, er ikke så framtredende i storbyen.

Det er de unge som er de store brukerne av amatørkulturen både i storbyen og i spredtbygde strøk. Den profesjonelle andelen av kulturbruk øker med alder. Blant 9-15-åringer i storby er 52 prosent av teaterbesøkene og 51 prosent av besøkene på klassisk konsert amatørkonserter. Blant den samme aldersgruppe i spredtbygde strøk er andelen henholdsvis 65 og 76. Nivået er altså forskjellig, men relativt sett er situasjonen den samme.

Kulturinteressen relativt stor i storbyen

Det er vanskelig å si om storbyboernes interesse for kulturtilbud er direkte påvirket av den lette tilgangen de har til slike tilbud. Utdanningsnivået og sosialt overførte holdninger og vaner har nok også sin innvirkning. Uansett er det ifølge undersøkelsene slik at Stor-Oslo-boerne er mer interessert i de fleste kulturtilbud enn befolkningen som helhet, og særlig i forhold til dem som bor i spredtbygde strøk. Igjen er det bare idrettsarrangement som skiller seg ut i motsatt retning. Også for tilbud som er brukbart spredt over hele landet, som kino og bibliotek, er interessen større i storbyen.

På samme måte som for kulturbruken, er det også klare forskjeller i kulturinteressen innenfor de ulike befolkningsgruppene i Stor-Oslo. Ser vi på opera, er det store forskjeller mellom de ulike gruppene. Mens 5 prosent av arbeiderne er svært eller ganske interessert, gjelder det 21 prosent blant høyere funksjonærer. Mens 13 prosent er så interessert blant personer med bare grunnskoleutdanning, gjelder

Figur 4: **Andelen av besøkte forestillinger som amatørtilbud, blant befolkningen i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent**

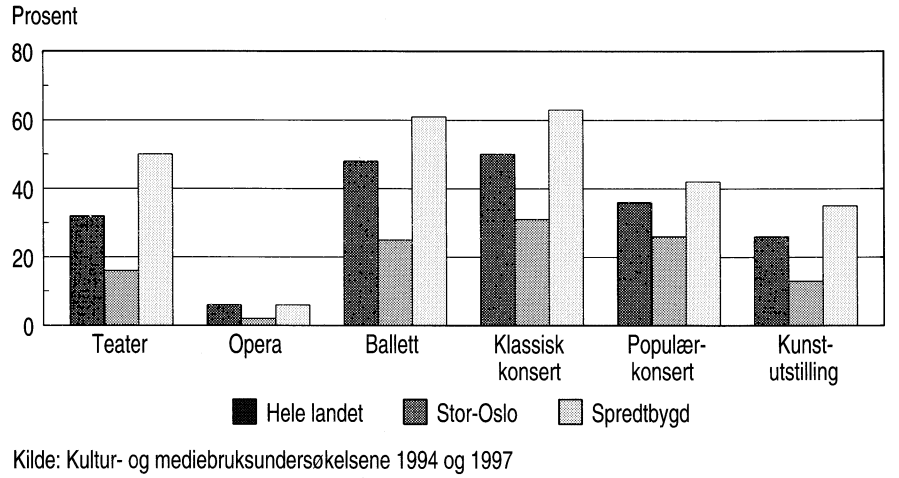

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Tabell 5: **Andelen som er svært eller ganske interessert i ulike kulturtilbud blant befolkningen i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent**

	Kino	Teater	Opera	Ballett	Klassisk konsert	Populær-konsert	Kunst-utstilling	Museum	Folke-bibliotek	Idretts-arrangement
Hele landet	**42**	**31**	**11**	**8**	**21**	**47**	**33**	**41**	**39**	**49**
Stor-Oslo	51	47	20	14	31	50	45	53	44	42
Spredtbygd	34	24	8	6	17	44	26	40	35	49

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

det 27 prosent blant personer med høyere utdanning. Ser vi på tilsvarende befolkningsgrupper i spredtbygde strøk, er det også her 5 prosent av arbeiderne som er særlig interessert i opera. Derimot gjelder det bare 10 prosent blant høyere funksjonærer. 5 prosent av dem med bare grunnskoleutdanning er interessert i opera, mens det er 15 prosent som er særlig interessert i opera blant dem med høyere utdanning. Forskjellen er altså til stede i både urbane og spredtbygde områder, men på ulike nivåer.

Hittil har vi sett på fordelingen av den generelle kulturbruken. Undersøkelsene gir også mulighet til å se på hvilke grupper som tiltrekkes av de ulike sjangrene innenfor de enkelte tilbudene. Resultatene er basert på hva slags forestilling, konsert og så videre folk besøkte sist de benyttet tilbudet.

Liten forskjell i valg av kinoforestillinger

Hva slags filmer man ser på kino, varierer ikke så mye mellom dem som bor i storbyen og i spredtbygde strøk. Begge gruppers repertoar domineres av komedier og krim/actionfilmer. Storbyboerne ser likevel noe mer sosialdrama når de går på kino. Dette gjelder særlig de med høy utdanning.

Kunstmuseer helst besøkt av storbyboere

Mens mer enn 50 prosent av dem som bor spredtbygd var på folkemuseum sist de var på museum, var det under 30 prosent av storbyboerne. De var til gjengjeld i langt større grad på kunstmuseer enn dem som bor spredtbygd. Dette behøver nødvendigvis ikke ha noe med interesse å gjøre, men heller tilgangen til slike tilbud. I storbyen som i landet som helhet, er det kvinnene som er de ivrigste besøkere av kunstmuseene.

Det er ingen store forskjeller mellom storbyboerne og dem som bor i spredtbygde strøk i hva de ser på kunstutstillinger, med ett unntak: Storbyboerne ser i mindre grad på kunsthåndverk. Innenfor storbyen er det ikke noe klart skille mellom undergruppene. De ser stort sett på samme type kunstgjenstander når de går på utstilling.

Mer rock og jazz i storby

Storbyboere går i større grad enn de som bor i spredtbygde strøk på rock/popkonserter og jazzkonserter, mens disse heller går på korps/janitsjarkonserter når de går på konsert. De moderne musikksjangerne rock og jazz står til sammen for 74 prosent av Stor-Oslo-boernes siste konsertbesøk, bare 52 prosent blant dem som bor spredtbygd. Samles korpsmusikk, viser, folkemusikk og country & western i en "folkelig" gruppe, representerer den 35 prosent av Stor-Oslo-boernes besøk, mens andelen for dem som bor i spredtbygde strøk er 57 prosent.

I storbyen er det de med høyere utdanning og de middelaldrende og eldre som helst går på jazzkonsert. De unge går helst på rock og popkonserter.

Figur 5: **Andelen som var på ulike typer konserter siste gang de var på populærkonsert blant dem som bor i landet som helhet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent**

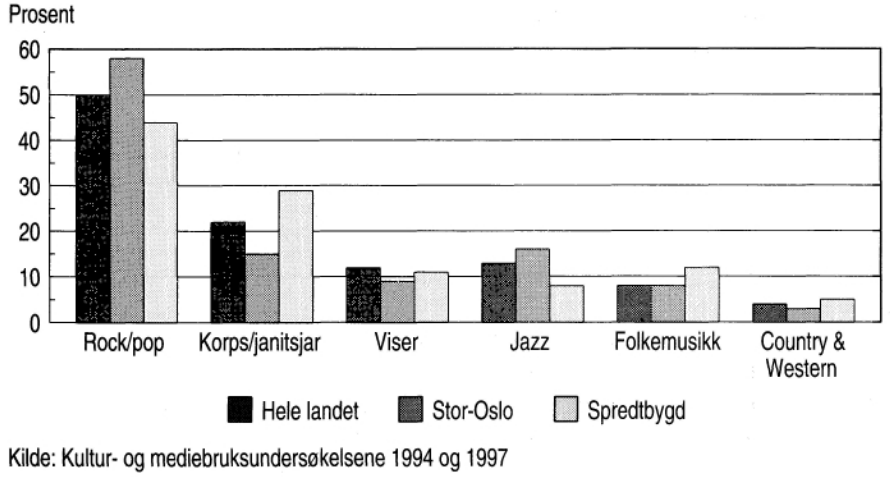

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Flere på klassiske konserter i storbyen, færre på kor

Befolkningen i Stor-Oslo hører i større grad på klassisk musikk, når de går på konserter, enn befolkningen som bor i spredtbygde strøk. Dette må antakelig henge sammen med tilgangen til konserttilbud hvor det framføres symfonisk musikk. Korsang, helst på amatørnivå, kan derimot lyttes til i alle deler av landet. Derfor er det ikke så overraskende at denne konserttypen er overrepresentert blant konserttilhørerne i spredtbygde strøk.

Revyene dominerer i spredtbygde strøk

Av sceneforestillingene er det revyer folk ser mest på både i landet som helhet og særlig i spredtbygde strøk. Andelen som ser revy er langt lavere i Stor-Oslo. Her er det drama som topper listen, tett fulgt av revyer og komedier. Dette bør vi også se i sammenheng med at tilbudet av den type teaterforestillinger i langt større grad er tilgjengelig i Oslo enn andre steder i landet.

Fotball mest populært både i sentrum og periferi

Folk foretrekker stort sett samme typer idrettsgrener i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Variasjonen er likevel noe større i Stor-Oslo. Fotball er det dominerende tilbudet og den dominerende aktiviteten i landet som helhet. Tilbudet av andre aktiviteter er større i folkerike områder, hvor man i større grad kan dyrke særinteressene.

Det er en nokså tydelig forskjell blant Stor-Oslo-boerne mellom de med høy og de med lav utdanning. Blant de med lav utdanning står lagidrettene fotball og håndball sterkt, med 68 prosent, mens 50 prosent av dem med høyere utdanning hadde vært på slike arrangement sist de var tilskuere på idrettsarrangement. Til gjengjeld var de i større grad på friidrettsstevner og skirenn.

Lokal idrett helst i spredtbygde strøk

Mens mer enn tre firedeler av de som bor spredtbygd har vært på et lokal- eller kretsarrangement sist de var på et idrettsstevne, gjelder dette for under 50 prosent av dem som bor i Stor-Oslo. Mer enn tre ganger så mange i denne gruppen var på et internasjonalt arrangement i forhold til dem som bor spredtbygd. Det er klart at tilbudet av slike arrangementer er mye større i storbyen enn andre steder. Samtidig kan en ikke se bort fra at lokalpatriotismen og fellesskapsfølelsen er sterkere i mindre befolkede områder, og at det er en større vilje til å støtte de lokale kreftene.

Liten forskjell i egenaktivitet

Generelt er det liten forskjell i egenaktiviteten mellom storbyboere og dem som bor i spredtbygde strøk. Dette gjelder både idrettsaktiviteter, musikk og sang og kunstneriske aktiviteter. Det kan skyldes at slike tilbud er nokså godt fordelt over hele landet. Storbyboerne er i noe større grad medlem av kunstforeninger, noe som vel kan skyldes at denne type aktiviteter er sentrert om de større byene. De som bor i spredtbygde strøk, er i noe større grad med i idrettsforeninger. Her ser vi sammenhengen med den høye tilskuerandelen i den samme gruppen.

Blant Stor-Oslo-befolkningen er det en del forskjeller i egenaktivitetsnivået, på samme måte som det er forskjeller i tilskuerandelen. De med høy utdanning spiller mer musikkinstrumenter selv. De er også i større grad med i kunstforeninger og idrettsforeninger. Det er de med lavest og de med høyest utdanning som er mest aktive på idrettsbanen. Ellers er elever og studenter de mest idrettsaktive.

På samme måte som for andelen tilskuere, er det fotballen som dominerer blant folks egne idrettsaktiviteter, men i mindre grad i storbyen enn i spredtbygde strøk. Joggebølgen er sterkest i storbyen, det samme gjelder de små idrettene. Igjen er det sannsynlig at tilbudet av slike aktiviteter er størst der det er mange folk å ta av. Dette gjelder for eksempel sykling, svømming, orientering og turmarsjer.

Figur 6: Andelen som har sett ulike typer teaterforestillinger siste gang de var i teater, fordelt på befolkningen i hele landet, i Stor-Oslo og i spredtbygde strøk. Prosent

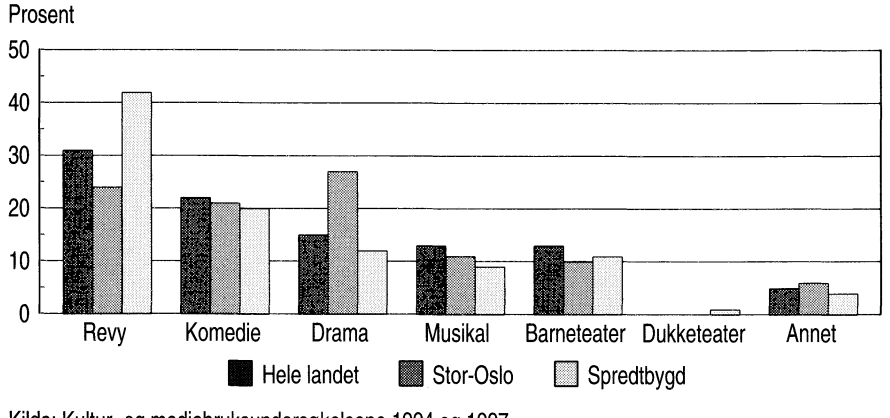

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

Piano i storbyen, trekkspill på landsbygda

Selv om profilen på instrumentvalget er nokså lik, er det noen som peker seg ut. Det er storbyboerne som i størst grad spiller piano. De som bor spredtbygd spiller i større grad andre tangentinstrumenter, trekkspill og blokkfløyte. Det er kvinner, helst eldre mennesker og personer med høy utdanning som spiller piano i storbyen. De som spiller trekkspill i spredtbygde strøk er helst menn, eldre mennesker og personer med lav utdanning.

Kulturbruk: Utdanning – men også identitet?

Generelt sett kan vi si at en større andel benytter kulturtilbud i storbyen enn i mindre tett befolkede områder. Likevel er det klare forskjeller mellom ulike sosiale grupper, knyttet til utdanning, yrkesstatus og alder. Forskjellene i kulturbruken er altså til dels like store innenfor storbyen som ellers i landet, men blant de ulike undergrupper er aktiviteten på et noe høyere nivå enn der hvor tilgjengeligheten til tilbudene er dårligere.

Vi finner ikke bare trekk av generell nivåforskjell i kulturbruk og interesse mellom storbyen og spredtbygde strøk. Det er særlig store forskjeller innenfor den mer "seriøse" kulturen, representert ved opera, ballett, kunstutstillinger og teater, med idretten som motstykke. Mer spesielt er det visse trekk som peker mot en oppdeling av bruken av de ulike tilbudene i en storbykultur og en bygdekultur. I musikken er interessen størst for jazz og rock i storbyen, mens viser, folkemusikk, janitsjar og country & western er mer representert i bygdekulturen. Klassiske konserter og piano er mest framtrende i storbyen – mens kor og trekkspill i større grad er uttrykk for bygdas kulturaktiviteter.

I museumsammenheng er kunstmuseene mest framtredende i storbyen, mens folkemuseer og -samlinger er mest besøkt av bygdefolket. På teaterscenene er dramaene mest sentrale i bykulturen, mens revyene helst lokker folk til billettkøene i bygdene. De individuelle idrettsgrener blomstrer mest i bykulturen. Fotballen dominerer særlig på landsbygda.

Disse motsetningene kan skyldes ulik grad av tilgang til de forskjellige tilbudene. Men det er mulig å sette disse mønstrene i sammenheng med et visst skille i kulturell interesse, smak, identitet – og

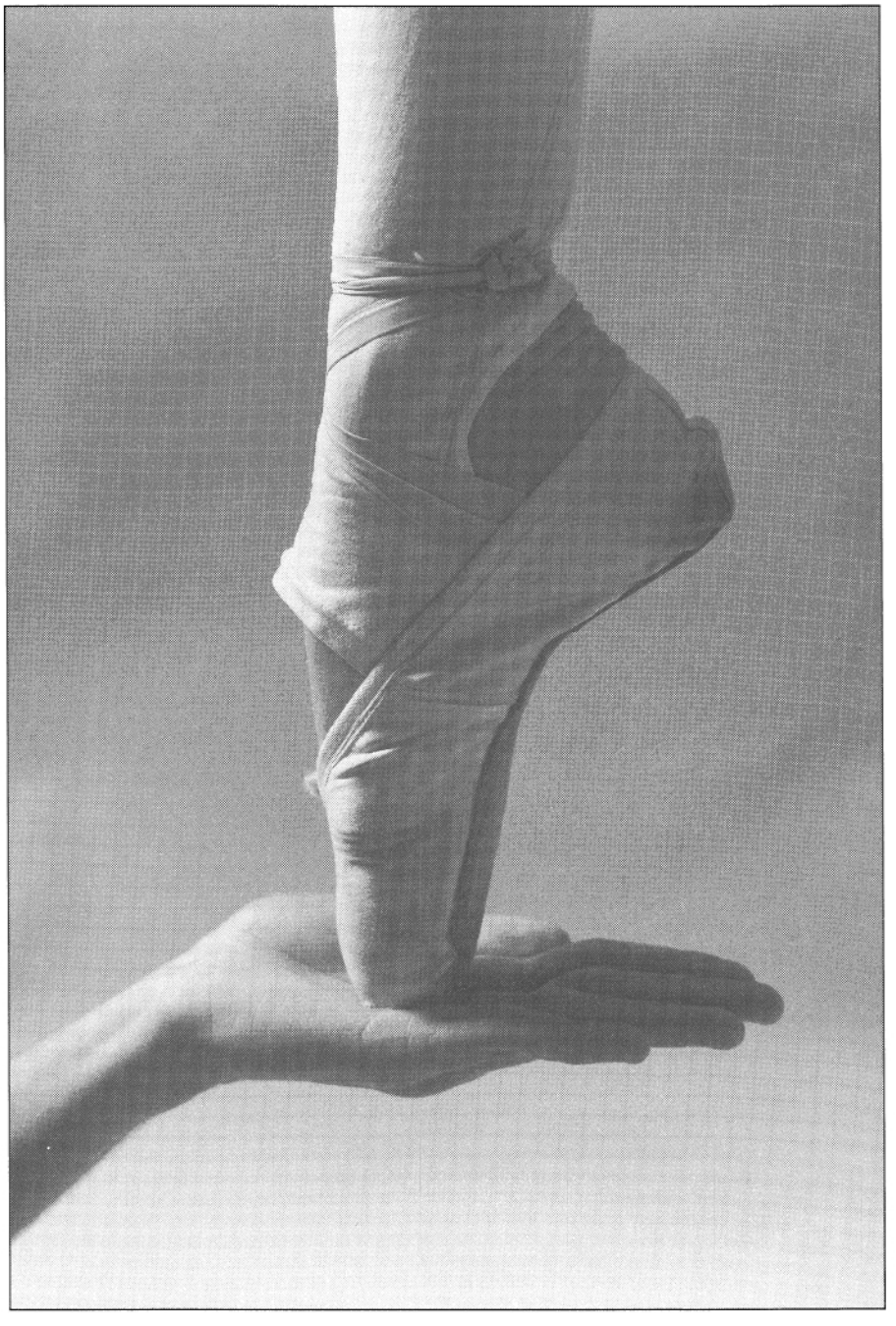

mangfold. Dette kan gjerne knyttes både til storbyens tradisjonelle kulturelle hegemoni og mer heterogene, ukonvensjonelle og individualiserte atmosfære der subkulturer kan leve side om side. Det kan også kobles til et kulturliv med et særlig profesjonalisert preg, der et kjøpekraftig publikum skaper etterspørsel. Kulturlivet i bygdene kan i større grad knyttes til amatøraktiviteter, med lokalsentrerte og motkulturelle og sosialt samlende trekk.

Litteratur

Andersen, Arne (1995): Høyest inntektsnivå i byene - størst likhet på landet, *Samfunnsspeilet* 1995, 1, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (1997): *Store byer, liten velferd?* Sosiale og økonomiske studier 97, Statistisk sentralbyrå.

Epland, Jon og Terje Erstad (1997): Barnefamiliene: De høyeste og laveste inntektene finner vi i Oslo, *Samfunnsspeilet* 1997, 1, Statistisk sentralbyrå.

Fischer, Claude S. (1995): The Subcultural Theory of Urbanism: A Twentieth-Year Assessment, *American Journal of Sociology* 101, no. 3.

Hagen, Kåre, Anne Berit Djuve og Pernille Vogt (1994): Oslo: Den delte byen? FAFO-rapport 161.

Haveraaen, Morten (1993): By, bosted, lokalsamfunn, bolig. Fire stedsrettede arbeider hvor planlegging møter sosiologi, *Doctor scientarium thesis* 1993:19, Norges landbrukshøgskole.

Simmel, Georg (1978): "Storbyene og åndslivet" i Dag Østerberg (red.): *Handling og samfunn*, Oslo.

Statistisk sentralbyrå (1998a): Eitt av ti idrettsanlegg er fotballbane, *Ukens statistikk* 1998, 18.

Statistisk sentralbyrå (1998b): *Statistisk årbok 1998*, NOS C 463.

Vaage, Odd Frank (1995): "Kulturbruk i by og bygd" i Georg Arnestad (red.): *Kulturårboka 1995.*

Vaage, Odd Frank (1998): *Norsk kulturbarometer 1997*, Statistiske analyser 25, Statistisk sentralbyrå.

Odd Frank Vaage
(odd.vaage@ssb.no) er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Kulturbruken på 1990-tallet:

Mer krim, komedier og konserter

I det store og hele har nordmenn forsynt seg fra den kulturelle meny på samme måte gjennom 1990-tallet. Noe har likevel endret seg. Andelen av befolkningen som går på konserter har økt, særlig gjelder det musikk i kirken. Unge gutter liker å gå på kino, men går noe mindre nå enn tidligere. Stadig flere ser krim og action på kino. Når vi går på teater, er det oftere populært med komedier.

Odd Frank Vaage

I 1991 ble det over Kulturdepartementets budsjett bevilget 1,8 milliarder kroner til kulturformål. I 1996 var det tilsvarende tallet ca. 4 milliarder kroner (Statistisk sentralbyrå 1998). Vi kan ikke forvente at denne økte satsingen umiddelbart setter spor etter seg som en økning i nordmenns bruk av kulturtilbudene i denne perioden. Likevel er det interessant å se hva Statistisk sentralbyrås (SSB) kulturbruksundersøkelser gir av indikasjoner på at det har vært synlige endringer i kulturbruken i disse åra.

Det generelle overblikk - liten endring

I hovedsak har det skjedd liten forandring i kulturbruken, skal vi dømme etter de kulturbruksundersøkelsene som SSB gjennomførte i 1991, 1994 og 1997. Dette gjelder både andelen som benytter tilbudene og antall ganger tilbudene benyttes.

Andelen som har benyttet de ulike aktivitetene siste 12 måneder viser at endringene mellom disse tre åra har vært små. Det eneste tilbudet hvor det kan snakkes om en betydelig endring gjelder klassiske konserter, det vil si konserter med klassisk musikk, samtidsmusikk, kirkemusikk eller kor. Her har det vært en økende andel brukere. I en viss grad gjelder dette også for populærkonserter. Slår vi andelen som har vært på klassiske konserter og populærkonserter sammen, har andelen økt fra 48 prosent i 1991, 55 prosent i 1994, til 57 prosent i 1997.

Tabell 1: **Andelen som har vært på ulike kulturtilbud siste 12 måneder i 1991, 1994 og 1997. Prosent**

	1991	1994	1997
Kino	58	61	60
Idrettsarrangement	57	59	54
Folkebibliotek	49	51	52
Museum	41	45	44
Teater/musikal/revy	44	45	44
Kunstutstilling	41	44	43
Populærkonsert	32	38	38
Klassisk konsert	27	34	37
Ballett-/danseforestilling	8	9	8
Opera/operette	5	5	6

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1991, 1994 og 1997

Tabell 2: **Antall besøk blant dem som har benyttet de ulike kulturtilbudene siste 12 måneder i 1991, 1994 og 1997**

	1991	1994	1997
Kino	7,4	6,9	5,9
Idrettsarrangement	10,9	11,3	11,3
Folkebibliotek	11,5	10,0	9,6
Museum	2,5	2,6	2,6
Teater/musikal/revy	2,4	2,4	2,4
Kunstutstilling	3,6	3,4	3,1
Populærkonsert	3,6	4,0	3,6
Klassisk konsert	3,4	3,3	3,4
Ballett-/danseforestilling	2,3	1,7	2,0
Opera/operette	1,6	1,8	1,8

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1991, 1994 og 1997

Antall besøk blant dem som har vært på de forskjellige kulturtilbudene siste 12 måneder, har generelt sett også endret seg lite. Det ser likevel ut til å ha vært en svak nedgang i besøket blant dem som besøker folkebibliotek og kunstutstillinger. Også kinogjengere går tilsynelatende noe mindre på kino. Her har vi tall også for mellomliggende år: I 1992 var antallet besøk 6,3, i 1995 var det 6,6 og i 1996 var det 6,1. Dette gir også et bilde av at kinogjengere har hatt en nedgang i besøket, hvis vi ser bort fra 1992.

Tilgangen til kulturtilbudene og interessen for dem har også endret seg lite. Avstanden til nærmeste kulturtilbud er omtrent den samme for den gjennomsnittlige nordmann

i 1997 som i 1991. Det eneste tilbudet hvor det er mulig å snakke om noen endring gjelder kino. I 1991 var det 55 prosent som hadde under 5 km til nærmeste kino eller lokale som jevnlig brukes til kinoforestillinger. I 1994 var andelen 53 og i 1997 var den 50. Andelen for dem som bodde under 10 km fra et slikt tilbud var henholdsvis 76 prosent, 73 prosent og 70 prosent. Det ser altså ut til at tilgjengeligheten til kino har gått noe ned i denne perioden. Dette kan ses i sammenheng med at både antall kinoer og antall sitteplasser på kino har gått noe ned de seinere åra (Statistisk sentralbyrå 1998).

Selv om det er slik at det har vært liten endring i kulturbruken blant gjennomsnittsbefolkningen generelt, og når vi ser på de enkelte kulturtilbud som sådan, kan det likevel ha skjedd forandringer innenfor undergrupper av befolkningen og mellom sjangrene innenfor kulturtilbudene.

Unge gutter går sjeldnere på kino

Vi finner en nedgang i antall besøkte forestillinger blant kinogjengere både blant menn og kvinner. Det har også vært en nedgang blant 16-19-åringer og blant de mellom 25 og 34 år. Særlig blant unge gutter i alderen 16-24 år har nedgangen vært betydelig. Kinogjengere i denne grupper var i gjennomsnitt på 15,3 forestillinger i 1991, mens tallet var 8,2 i 1997. Personer med lavere utdanning går heller ikke så ofte på kino som tidligere. Generelt kan vi si at personer under utdanning går mye på kino, men ikke så mye som tidligere. Andelen kinogjengere i denne gruppen var 92 prosent i 1991 og hele 97 prosent i 1997. Antall besøk gikk derimot ned fra 15,3 til 9,7 i samme periode.

De som har høyest husholdningsinntekt går i større grad på kino enn personer med lavere inntekt. Det er likevel personer med middels eller høy inntekt som særlig har minsket sitt kinobesøk.

Ser mer krim og action på kino

De som går på kino ser mer på krim- og actionfilmer enn de gjorde tidligere. Mens 19 prosent av kinogjengerne i 1991 så den type film sist de var på kino, var det 28 prosent i 1997. Det har også vært en økning innenfor sciencefictionfilmer. Derimot ser vi i mindre grad westernfilmer.

Det er særlig menn, men også kvinner, som ser mer krim- og actionfilmer enn før, og særlig gjelder det unge mennesker. Dessuten ser personer med både høy og lav utdanning mer krim og action. Mens det i 1991 var 9 prosent av dem med høyere akademisk utdanning som så den type film sist de var på kino, var andelen 23 prosent i 1997.

Teaterbesøket har vært stabilt i de aller fleste befolkningsgrupper på 1990-tallet. Eneste antydning til endring har vært blant personer under utdanning, der andelen som har vært på teater, musikal eller revy har økt fra 52 prosent i 1991 til 58 prosent i 1997. Andelen blant lavere funksjonærer har gått ned fra 54 prosent til 46 prosent i samme periode.

Mer komedie på teater

Folk som går på teater ser i noe større grad komedier enn de gjorde tidligere. Dette gjelder alle, men særlig menn og unge mennesker. Mens 16 prosent av mannlige teatergjengere var på en komedie sist de var på teater i 1991, var andelen økt til 26 prosent i 1997.

Unge kvinner mer på opera

Besøk på opera-/operetteforestillinger og på ballett-/danseforestillinger har stort sett holdt seg på samme nivå i alle befolkningsgrupper. Den eneste merkbare endringen er at andelen som har vært på opera blant unge mennesker i alderen 16-24 år har økt fra 3 prosent i 1991 til 7 prosent i 1997. Dette ser vi igjen ved at andelen som går på opera også har økt blant personer under utdanning. Det er i hovedsak blant unge kvinner at andelen operabesøkende har økt. Dette kan muligens være et potensiale for en varig endring i operabruken.

Blant dem som går og ser på ballett- og danseforestillinger er det klassisk ballett som har vært mest besøkt, tett fulgt av moderne ballett og dans. Folkedans og selskapsdans har vært mindre besøkt. Det har vært liten endring i denne fordelingen. Andelen kvinner som var på moderne ballett sist de var på ballettforestilling har økt noe fra 1991 til 1997. Blant personer som bor i Oslo eller Akershus har derimot andelen som var på klassisk ballett økt, fra 46 prosent i 1991 til 62 prosent i 1997.

Begge kjønn går mer på klassiske konserter

Som allerede nevnt har det vært en økning i andelen som går på klassiske konserter. Denne økningen gjelder både menn og kvinner. Økningen har også vært merkbar i alle aldersgrupper unntatt blant de eldste. Aldersfordelingen blant menn og kvinner viser at menn i alle aldersgrupper har økt andel besøk på slike konserter. Blant kvinner har den eldste aldersgruppen hatt en nedadgående trend. Kvinner i alderen 45-66 år og gutter i aldersgruppen 9-15 år har hatt den største økningen. Blant de siste var andelen 25 prosent i 1991 og 42

Figur 1: **Andel som siste 12 måneder har vært på konsert med klassisk musikk, samtidsmusikk, kirkemusikk eller kor, etter alder. 1991, 1994 og 1997. Prosent**

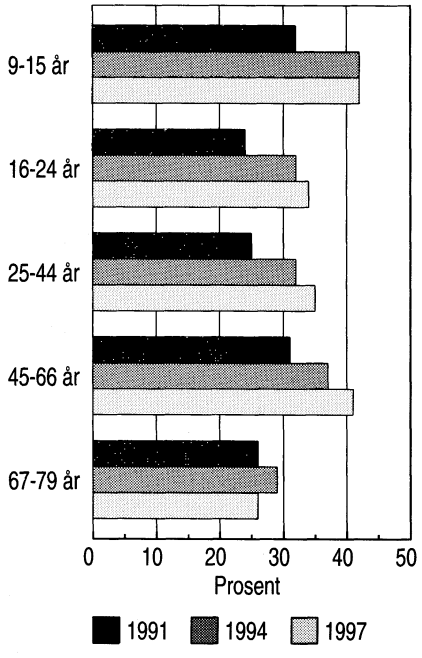

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene

prosent i 1997. Økningen har funnet sted i alle bostedsstrøk; i storbyene, småbyene så vel som i spredtbygde strøk.

Blant yrkesgruppene er det spesielt høyere funksjonærer og selvstendige som har økt andelen besøk på klassiske konserter. Blant arbeidere og lavere funksjonærer har økningen vært mindre. Det er særlig personer med høyere utdanning på lavere nivå som har økt sin andel, men det er fremdeles personer med høyere akademisk utdanning som går mest på slike konserter.

Hører mer musikk i kirken

Bare kirkemusikk har økt oppslutning fra 1991 til 1997 blant dem som går på konserter med denne type musikk. Korsang, klassisk musikk og samtidsmusikk har holdt seg omtrent på samme nivå i denne perioden. Økningen i besøk på konserter med kirkemusikk gjelder både for menn og kvinner. Det er særlig konsertgjengere blant barn i alderen 9-15 år og personer i alderen 45-66 år som i størst grad har økt besøk på kirkekonserter.

Menn går mer på populærkonserter

Andel som siste 12 måneder har vært på konsert med populærmusikk økte fra 1991 til 1994, men holdt seg deretter på samme nivå. Likevel har menn hatt en økning i disse åra, fra 35 prosent i 1991 til 41 prosent i 1997. Også blant personer i alderen fra 25-66 år har det vært en økende andel som går på populærkonserter. Økningen har dessuten vært tydelig blant personer med høyere utdanning. Verd å merke seg er det også at det har vært økning både blant arbeidere og blant høyere funksjonærer og særlig blant personer med lav husholdningsinntekt.

Generelt sett har det vært liten endring i hva slags populærkonserter vi går på i denne perioden. Rock- og popkonserter er desidert mest populære. Dernest følger korps-/janitsjarkonserter, visekonserter og jazzkonserter. Det har vært en økning i andelen som går på rock-/popkonserter. Mens det i 1991 var 43 prosent som hørte på rock/pop sist de var på en populærkonsert, var andelen 56 prosent i 1997. Blant de med lavest utdanning har det vært en økning i andelen som foretrekker jazz og viser. Blant folk med høyest utdanning er derimot andelen som går på jazzkonserter gått noe ned, fra 25 prosent i 1991 til 17 prosent i 1997.

Besøket på utstillinger med billedkunst eller kunsthåndverk og på museer har vært temmelig stabilt. Kvinner som går på kunstutstillinger har likevel hatt en nedgang i antall besøk de går på per år. Dette gjelder stort sett kvinner i alle aldere. Blant menn har antallet besøk vært mer stabilt, og faktisk økt i aldersgruppen 67-79 år fra 2,1 i 1991 til 4,3 i 1997. Menn har hatt en økning i andelen som går på museer, fra 41 prosent i 1991 til 47 prosent i 1997. Denne økningen gjelder alle aldersgruppene fra 16 til 66 år. Det har også vært en økning i andelen museumsbesøk blant dem som bor i spredtbygde strøk, fra 34 prosent i 1991 til 43 prosent i 1997. Barn i alderen 9-15 år har hatt en nedgang i andelen som går på folkemuseer, fra 47 prosent i 1991 til 29 prosent i 1997. Dette oppveies med en liten oppgang for de andre museumstypene, spesielt gjelder det kunstmuseene.

Barn går sjeldnere på folkebibliotek

Blant alle aldersgrupper unntatt de yngste har kvinnene økt besøk på folkebibliotek. Blant jenter 9-15 år har andelen på bibliotek siste 12 måneder gått ned fra 81 til 75 prosent fra 1991 til 1997. Antall besøk blant disse har gått ned fra 17,1 til 12,9 i samme periode. Også blant gutter i denne aldersgruppen har antallet besøk gått ned. Det samme gjelder personer med lav utdanning. Andelen som går på bibliotek har økt blant dem med høyere akademisk utdanning, blant høyere funksjonærer og blant personer som bor i de store byene. I spredtbygde strøk har antallet besøk gått noe ned.

At barn har endret sine vaner noe i forhold til folkebiblioteket går også fram av andelen som har lånt bok på biblioteket siste 12 måneder. Det er atskillig færre som lånte bok på folkebiblioteket i 1997 enn det var

Figur 2: **Andel som ville bruke ulike kulturtilbud oftere dersom de hadde dem i nærheten, blant personer som bor minst 25 km unna nærmeste lokale/ sted hvor slike kulturtilbud er jevnlig tilgjengelig. 1994 og 1997. Prosent**

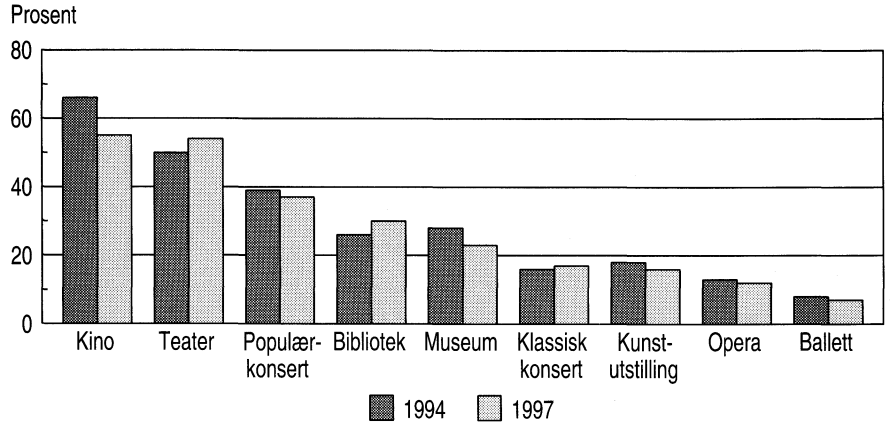

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene 1994 og 1997

seks år tidligere. Dette gjelder også unge i alderen 16-24 år.

Økt andel på idrettsarrangement i OL-året 1994

Andelen som har vært og sett på idrettsarrangement økte noe fra 1991 til 1994, mest sannsynlig som et resultat av vinter-OL på Lillehammer. I 1997 gikk andelen betydelig ned. Det var kvinners økende andel som førte til stigningen i 1994. For mange av dem fungerte muligens Lillehammer-OL mer som et sosialt og kulturelt arrangement enn som et idrettsarrangement. I hvert fall var det slik i 1994 at mens det blant mannlige idrettstilskuere var 43 prosent som var svært interessert i å se på slike arrangementer, var andelen blant kvinner 29 prosent. I tillegg var 8 prosent av dem ikke interessert i å gå på slike arrangementer i det hele tatt.

Andelen som har vært på ulike idrettsarrangementer har variert lite fra 1991 til 1997. Det klare unntaket er skiidrett, som hadde en tydelig økning i 1994, med en tilsvarende nedgang for fotballkamper. Denne tendensen gjelder både menn og kvinner. At 1994 stod i skiidrettens tegn på Østlandet er tydelig. Andelen som var og så på skiidrett var hele 22 prosent i dette OL-året, mens den var 9 prosent i 1991 og 7 prosent i 1997. På samme måte kan en si at ski-VM i Trondheim hadde innvirkning på besøket i Trøndelag: Mens 10 og 14 prosent var på et skiidrettsarrangement i henholdsvis 1991 og 1994, var det hele 25 prosent som var på et slikt arrangement sist de var og så på idrett i 1997. Det ser derfor ut til at slike arrangement bare skaper midlertidige blaff i oppslutningen, og at den synker tilbake på et lavere nivå etter kort tid.

Færre barn kan spille instrument...

Generelt sett har det vært bare små endringer i folks egenaktivitet på kulturområdet. Blant barna har det likevel vært endringer. I aldersgruppen 9-12 år var det i 1991 en andel på 81 prosent som kunne spille et musikkinstrument. Denne andelen forandret seg lite til 1994, men gikk ned til 68 prosent i 1997. Blant de eldre barna, det vil si 13-15 år, var andelen på 69 prosent i 1991, 68 prosent i 1994 og 59 prosent i 1997.

...men de er mer aktive på idrettsbanen

Derimot økte andelen blant de yngste som hadde vært aktive deltakere på idrettsarrangement: 70 prosent hadde vært aktive i 1991, 69 prosent i 1994, mens hele 80 prosent hadde vær aktive på idrettsarrangement de siste to åra i 1997.

Ønsker mer kino og teater

Selv om kulturbruken har endret seg lite på 1990-tallet, kan vi ikke uten videre ta det som et sikkert tegn på at behovet for kulturtilbud er mettet. Tilgangen til slike tilbud er liten i store deler av landet, og ønsket om bedre tilgang er tydelig. Blant dem som har dårlig tilgang til de ulike tilbudene er det kino som står øverst på ønskelisten. Selv om andelen har gått noe ned fra 1994 til 1997, er det fremdeles godt over 50 prosent av dem som har dårlig kinotilgang som ønsker at den var bedre. Teater er i en lignende situasjon.

Populærkonserter, folkebibliotek og museer er også i stor grad etterspurt. Det er derimot liten etterspørsel etter bedre tilgang til opera- og ballettforestillinger.

Litteratur

Statistisk sentralbyrå (1998): *Kulturstatistikk 1996*, NOS C 470.

Odd Frank Vaage
(odd.vaage@ssb.no) er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Navnebruk i Oslo:

Johnny fra Stovner?

Etter å ha blitt oppdaget av noen jenter i Kragerø sommeren 1991, forsøkte kronprins Haakon å unngå ytterligere oppmerksomhet ved å utgi seg for å være "Johnny fra Stovner" (alt ifølge VG 10. juli 1991). Denne litt spøkefulle sosio-lingvistiske dekkoperasjonen viser en intuitiv forståelse av fornavnenes sosiologi. Men historiekunnskapene sviktet noe: *Johnny* hadde en viss utbredelse i Oslos østlige bydeler på 1950- og 1960-tallet, men det var ikke lenger noe vanlig navn blant gutter på hans alder, heller ikke på Stovner. Slik sett hadde *Tommy* eller *Ronny* vært et bedre valg.

Jan Erik Kristiansen og Jørgen Ouren

Fornavn har ikke bare en praktisk funksjon – en *bruksverdi*, de har også en *symbolverdi*. Navn er sosiale markører og signaliserer sosial identitet, tilhørighet og distanse. Navn er et slags sosialt stempel og forteller noe om vår bakgrunn; hvor vi kommer fra, geografisk og sosialt.

Navnemoter er et *kulturelt* fenomen, som vi alle – bevisst eller ubevisst – er påvirket av; ikke minst fordi navn både er obligatorisk og gratis (Besnard 1998). Navn omsettes ikke på markedet, og vil altså i langt større grad enn andre motefenomener (for eksempel klær, møbler eller biler) være uttrykk for rendyrket *smak og behag*. Navnevalg skjer uten økonomiske og markedsmessige føringer; her kan vi alle velge på øverste hylle, upåvirket av reklame og uten å skjele til lommeboka. (Og det er heller ikke lenger noen klare forventninger om oppkalling). Men også smak og behag er i stor grad sosialt forankret og ikke bare et uttrykk for personlige preferanser og individuelle valg. Smak og behag har en sosio-kulturell dimensjon som preger oss alle, også når vi velger navn. Dette er selvfølgelig grunnen til at summen av de enkelte foreldres individuelle valg samler seg om et fåtall navn og resulterer i kollektive motebølger.

Til tross for en økende internasjonalisering av navnebruken (jamfør navn som *Camilla*, *Hanna* og *Julie*, *Christopher*, *Kevin* og *Thomas*) finnes det forsatt geografiske og sosiale forskjeller eller variasjoner i navnebruken i Norge. Disse variasjonene har litt ulik karakter:

- Rundt omkring i landet finner vi lokale eller regionale navneskikker: Dette er ofte "små", tradisjonelle navn som ennå holder stand. Eksempler er *Jone* i Rogaland, *Jo* i Oppland og Hedmark.
- Men også for enkelte "store", mer utbredte navn finnes det klare regionale forskjeller: *Ola* var således svært vanlig i Oppland, *Halvor* i Telemark, *Brit* i Trøndelag og *Frank* i Nord-Norge.
- Til enhver tid vil vi selvfølgelig også finne andre forskjeller: For eksempel var *Ingrid* det mest brukte navnet på landsbasis i 1997. I Østfold – derimot – var ikke navnet blant de 10 største. Slike forskjeller er imidlertid vanskelige å tolke: Har vi her å gjøre med genuine, regionale forskjeller, eller står vi overfor en form for tidsmessig etterslep; det vil si at Østfold er senere til å følge moten enn andre fylker? Dette får vi først svar på om noen år.

Geografi eller utdanning?

I neste omgang blir så spørsmålet: I hvilken grad er slike geografiske eller regionale forskjeller "egentlig" sosiale eller kulturelle forskjeller, som i stor grad kan forklares for eksempel ut fra befolkningens utdanningsnivå. Navnemotene eller navnebølgene synes å bevege seg fra sentrum til periferi – både geografisk og sosialt. Navn kommer først på moten i ressurssterke og prestisjefylte miljøer og grupper, som opptrer som innovatører eller pionerer. Bærum kommune har lenge vært brukt som eksempel på en toneangivende trendsetter når det gjelder fornavn (Ouren 1994, Kristiansen og Ouren 1998). Noen år senere følger så resten av landet etter; i ulik grad og i forskjellig tempo. Når Bærum ofte omtales som trendsetter, så er det ikke fordi Bærum antas å være helt unik, men fordi det tidligere ikke har vært mulig å se på navnebruken for eksempel i Oslos vestlige bydeler separat. Bærum har derfor vært brukt som et eksempel på det litt diffuse "Oslo vest".

Tabell 1: Postsoner i Oslo sortert etter utdanningsnivå

Nr.	Postsone	Andel med høyere utdanning[1]
	Oslo	**34**
03	Holmenkollen/Ullern	55
08	Sogn/Nordberg/Tåsen/ Ullevål	50
02	Bygdøy/Lysaker/Skøyen/ Frogner	49
07	Røa/Hovseter	48
11	Ekeberg/Nordstrand	37
04	Kjelsås/Grefsen/Torshov	34
01	Sentrum/Gamle Oslo	25
05	Grünerløkka/Sinsen/Årvoll	25
12	Søndre Nordstrand	25
06	Vålerenga/Kampen/Etterstad/ Bryn	21
10	Høybråten/Lindeberg/ Karihaugen	18
09	Linderud/Kalbakken/Grorud/ Stovner	16

[1] Anslag på grunnlag av bydelsdata pr. 1.1. 1997

Selv om den geografiske avstanden fra Bærum til Romsås er langt mindre enn fra Bærum til Nord-Norge, synes den kulturelle avstanden å være omtrent like stor. Vi skal i det følgende se nærmere på variasjoner i navnebruken i Oslo, med hovedvekt på perioden 1950-1997. Det er selvfølgelig ikke her mulig å presentere og analysere (eventuelle) geografiske eller sosiale forskjeller for *alle* fornavn. Og ikke alle navn har en slik geografisk eller sosial dimensjon. Vi skal derfor her se nærmere på *et utvalg* av navn; det vil si *typiske* navn hvor variasjonen er størst.

I mangel av data på bydelsnivå har vi her brukt opplysninger om (barnas) postnummer/postsone. Disse er i stor grad sammenfallende med bydelene, og på grunnlag av bydelsdata har vi så anslått utdanningsnivået for de enkelte postsonene som vist i tabell 1.

Tabellen viser markante forskjeller i utdanningsnivået i Oslo og dataene inviterer til å dele byen i to: *Oslo vest*, bestående av postsonene 02, 03, 07 og 08. *Oslo øst* omfatter sonene 01, 05, 06, 09, 10 og 12. Ifølge tabellen har Oslo vest mer enn dobbelt så høy andel av befolkningen med høyere utdanning som Oslo øst. Postsonene 04 (Kjelsås/ Grefsen/Torshov) og 11 (Ekeberg/ Nordstrand) befinner seg omtrent på gjennomsnittet. Begge disse områdene er heterogene områder som det nok ville vært naturlig å splitte opp og fordele øst- og vestover. Siden dette ikke er mulig, har vi valgt å holde disse to bydelene utenfor analysen.

I deler av Oslo utgjør innvandrere etter hvert en stor andel av befolkningen. Og innvandrere fra ikke-vestlige land er i stor grad konsentrert i de østlige bydeler. Dette betyr at de fleste "vanlige" fornavnene ikke er aktuelle for store grupper, og innebærer derfor en større spredning av navnene i Oslo øst. Dette, igjen, medfører at nivået for de fleste navn er noe for lavt i de østlige bydeler. Dermed framstår også forskjellene mellom øst og vest som noe større enn det de egentlig er. Av denne grunn har vi i det følgende også utelatt de to områdene med høyest andel innvandrere; 01 Sentrum/Gamle Oslo og 05 Grünerløkka/Sinsen/Årvoll.

Øst er øst og vest er vest

La oss begynne analysen av forholdet mellom utdanning og navnevalg med eksemplet *Henrik*, som er et navn "på vei opp" (nr. 12 på landsbasis i 1997 med ca. 1,4 prosent).

Spredningsdiagrammet (figur 1) viser en relativt klar sammenheng mellom bydelens utdanningsnivå og bruken av *Henrik*: Nederst til venstre finner vi bydelene i Oslo øst med lavt utdanningsnivå, hvor bare om lag 1 prosent fikk navnet i perioden 1995-97. Øverst til høyre i diagrammet finner vi så de vestlige bydelene med høyt utdanningsnivå, og her er andelene *Henrik* ca. 2,5 prosent. Bærum (med 42 prosent med høyere utdanning) er på nivå med de vestlige bydeler med 2,8 prosent. (Korrelasjonskoeffisienten R^2= 0,90 gir uttrykk for at sammenhengen mellom de to variablene er relativt klar).

Figur 1: **Andelen som fikk navnet *Henrik* 1995-1997. Bydeler i Oslo**

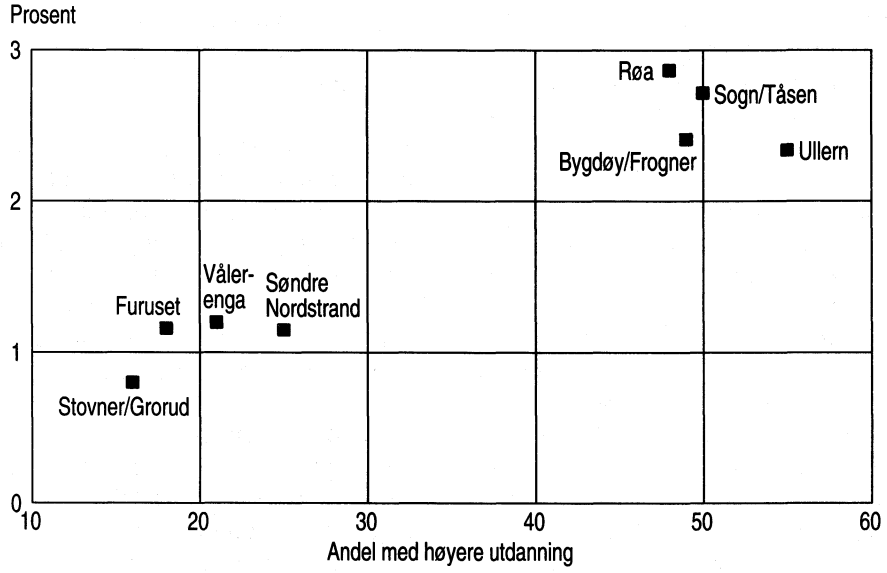

Kilde: SSBs Navnestatistikk

Tabell 2: **De 15 mest populære navnene i Oslo vest og øst. 1995-1997**

	Gutter		Jenter	
Nr.	Vest	Øst	Vest	Øst
1	Henrik	Daniel	Ingrid	Ida
2	Andreas	Martin	Anna	Maria
3	Fredrik	Andreas	Maria	Julie
4	Lars	Fredrik	Nora	Sara
5	Jonas	Magnus	Marie	Camilla
6	Martin	Jonas	Julie	Emilie
7	Christian	Marius	Thea	Martine
8	Eirik	Stian	Emilie	Helene
9	Tobias	Simen	Ida	Silje
10	Sebastian	Thomas	Sofie	Caroline
11	Alexander	Robin	Hanna	Kristine
12	Magnus	Henrik	Helene	Andrea
13	Oscar	Mathias	Vilde	Marte
14	Mathias	Sebastian	Sara	Vilde
15	Erik	Markus	Martine	Ingrid

La oss så se på de mest brukte navnene i Oslo. En liste over de mest populære navnene i vestlige og østlige bydeler de siste årene er vist i tabell 2.

Førsteinntrykket er at de fleste navnene på listen brukes i både øst og vest. Men samtidig ser vi at det også er klare forskjeller: Henholdsvis 7 og 6 av toppnavnene i vest finnes ikke på lista i øst. Og mens *Henrik* og *Ingrid* er på topp i vest, er de helt nede på 12. og 15. plass i øst. *Daniel*, det mest brukte guttenavnet i øst, er ikke med på lista for vest.

Ja vel, så er altså enkelte navn på bestemte tidspunkter mer utbredt i noen bydeler enn i andre. Men et slikt funn reiser egentlig langt flere spørsmål enn det besvarer. Bare en mer systematisk gjennomgang av navnebruk i Oslo øst og vest over tid kan vise hvordan navnemotene oppstår og spres:

- For det første: Har de fleste navn en slik sosial profil eller spredningsmønster, eller gjelder dette bare noen få? Utvikler navnebruken i østlige og vestlige bydeler seg mer eller mindre parallelt; det vil si uten at spesielle bydeler eller strøk kan sies å være ledende.
- Er det slik at (de fleste?) navn først kommer på moten i vest, for så senere også å bli populære i øst?
- Eller finnes det også navn som ikke forlater sitt sosiale miljø, det vil si navn som bare (hovedsakelig) brukes i vest og

som ikke "slår an" i øst? Og omvendt? Hvilke navn er dette?
- Og: Finnes det også navn som starter sin karriere i østlige bydeler, for senere å bli tatt i bruk i vest?
- Til slutt er det også naturlig å reise spørsmålet om disse mønstrene har endret seg over tid: Er eventuelle forskjeller i navnebruk i dag større eller mindre enn tidligere (polarisering eller uniformering)? Og er spredning fra vest til øst vanligere eller sjeldnere i dag enn tidligere?

Som et "vedlegg" til denne artikkelen (se side 20) viser vi grafisk utviklingen for et utvalg navn for perioden 1950-1997 for østlige og vestlige bydeler i Oslo. Diagrammene viser prosentandelene gutter og jenter som hvert år har fått de ulike navnene. (For å unngå at kurvene skal bli for "hakkete" er de glattet ved hjelp av 4-års glidende gjennomsnitt).

Ser vi så nærmere på forholdet mellom Oslos østlige og vestlige bydeler, finner vi tre hovedmønster:

1. "Nøytrale" navn
Denne gruppen navn – som sannsynligvis er langt den største – omfatter det vi kan kalle "nøytrale" navn som i all hovedsak utvikler seg parallelt i de to bydelene; både når det gjelder nivå og tempo. Likevel ofte med et lite forsprang i Oslo vest. Eksempler på slike navn er: *Bente, Elin, Grete, Gunn, Linn, Malin, Merete, Siv, Bjørn, Espen, Geir, Kristian, Markus, Michael, Simon, Sindre, Stein, Thomas* og *Øystein*. Men også *Gro, Helene, Kari, Kjersti, Line, Sara, Sissel, André, Kjetil* og *Marius*, er navn som i stor grad har (hatt) samme og samtidig utbredelse i øst og vest.

2. "Vestkantnavn"
Dette er navn som helt tydelig er dominerende i vest og relativt lite brukt på østkanten. (Kriteriet er at navnet er mer enn dobbelt så ofte brukt i vest som i øst i perioden). De mest typiske vestkantnavnene er *Carl* og *Haakon*, som begge har vært omtrent fire ganger så vanlige i vestlige bydeler. *Bendik, Henrik, Jens, Peder, Preben, William, Nora* og *Thea* er alle omtrent tre ganger så vanlige i vest. Men også *Aksel/Axel, Anders, Andreas, Christian, Erik, Erlend, Fredrik, Hans, Jacob/Jakob, Johan, Karl, Lars, Magnus, Nikolai/Nicolai, Ole, Oscar, Sondre, Tobias, Andrea, Anna, Cecilie, Hanna(h), Hedda, Ingrid, Ingvild, Julie, Karen, Marie, Oda, Vibeke, Victoria og Vilde* er (eller var) alle sammen langt mer vanlige i vest enn i øst. Typisk for disse navnene er at svært mange av dem er såkalt "klassiske" navn som var svært utbredt på slutten av det forrige århundret. En stor andel (særlig av guttenavnene) er norske eller nordiske navn.

Mange av navnene tilhører dagens motenavn. Siden disse motebølgene ennå ikke er avsluttet, er det selvfølgelig en viss mulighet for at Oslo øst etter hvert "overtar" noen av navnene, men bare noen få av kurvene (for eksempel *Sondre, Victoria*) antyder en slik mulig utvikling.

3. "Østkantnavn"
Med typiske østkantnavn forstår vi her navn som i store deler av perioden har vært dominerende i østlige bydeler. Dette viser seg særlig å være guttenavn, og klarest østkantprofil har *Glenn, Kenneth, Kent* og *Tommy*, navn som er omtrent fire ganger så vanlige i øst. Også *Christer, Daniel, Frank, Johnny, Kevin, Kim, Patrick, Robin, Roger, Ronny, Roy, Rune, Stian*, samt *Anita, Jeanette, Linda, Mona, Monica* og *Nadia* er (eller var) i klar overvekt i øst.

Med noen unntak er alle disse navnene av anglo-amerikansk opprinnelse, og i motsetning til de mer typiske vestkantnavnene har de fleste sin glansperiode bak seg; fra 1950-tallet og fram til slutten av 1980-årene. Bare tre av dem – *Daniel, Robin* og *Stian* – finnes blant dagens 50 mest brukte navn. Av dagens mest brukte navn, er det

Navneutvalget
Utvalget av navn er gjort slik: Utgangspunktet var de 15 vanligste gutte- og jentenavnene i henholdsvis Oslo øst og vest i 1995-1997. I tillegg lot vi datamaskinen lete opp de navnene hvor forskjellen mellom øst og vest var små, samt navn hvor forskjellen var markerte; til sammen vel 200 navn. Av disse presenteres ca. 100 i det følgende. Listen gjør ikke krav på å være uttømmende, men er mer å betrakte som en liste med eksempler.

Analysen kompliseres av at navnestatistikken basert på postsone gir opplysninger om personene i den bydelen de bor i dag, ikke i den bydelen de ble født. Våre data vil derfor være påvirket av flyttebevegelsene i Oslo. Disse går i stor grad fra øst til vest og gjelder særlig folk med videregående og høyere utdanning. Men siden vi her egentlig er ute etter utdanningens betydning snarere enn geografiens, betyr dette lite for analysen: Hvis for eksempel en del av dem som har fått navnet *Peder* er født i Oslo øst, men senere har flyttet, er sannsynligheten stor for at foreldrene har høy utdanning.

Eksempler på "nøytrale" navn:

Oslo vest ····· Oslo øst

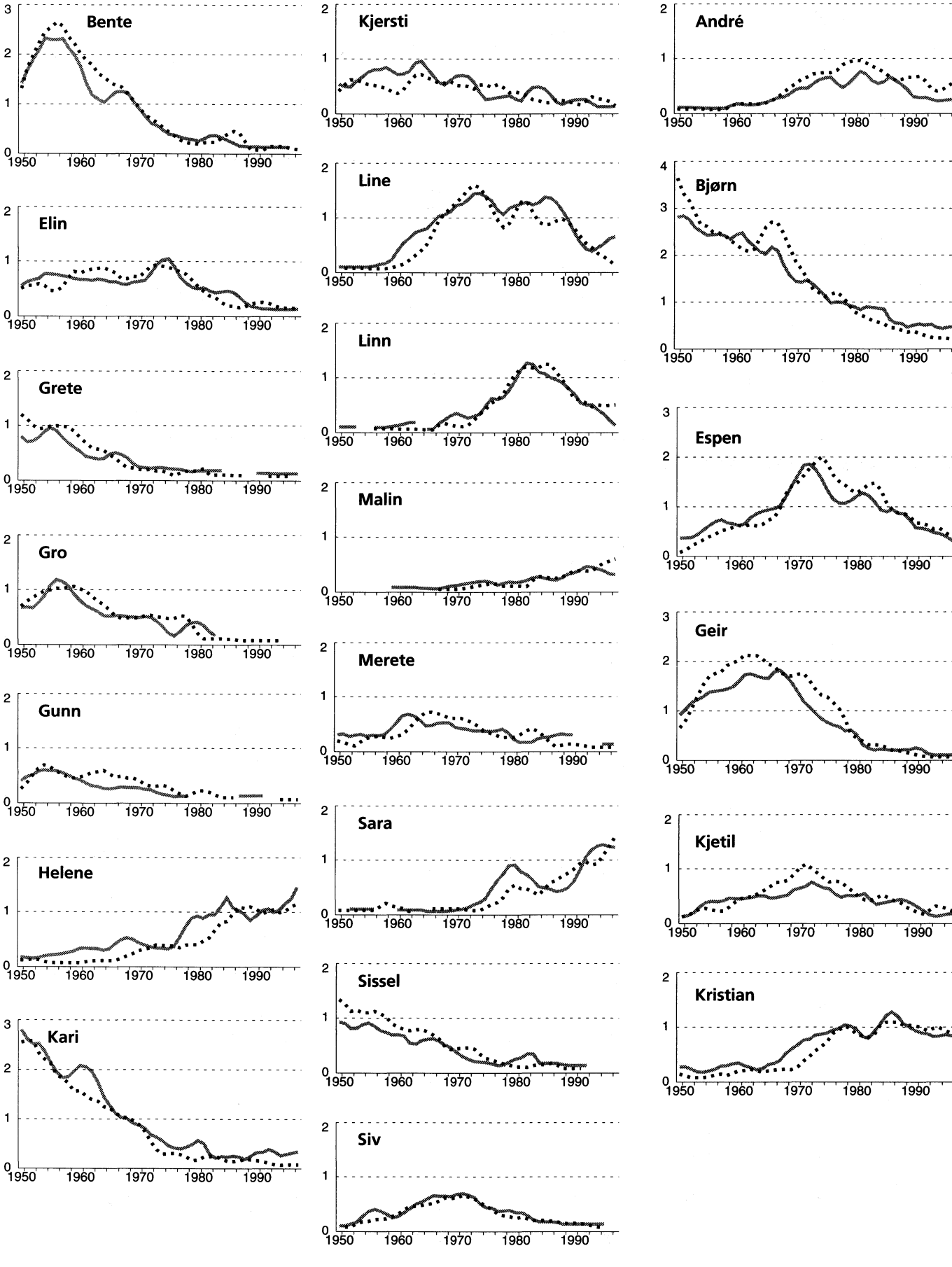

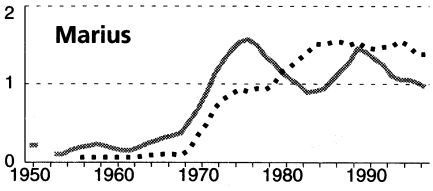

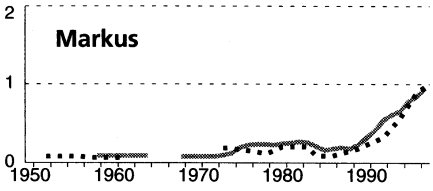

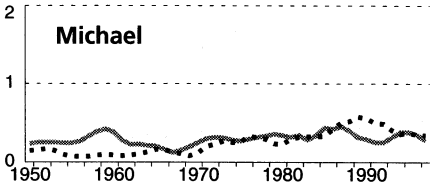

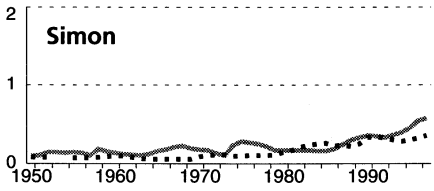

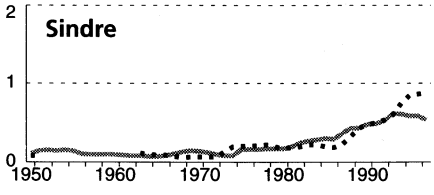

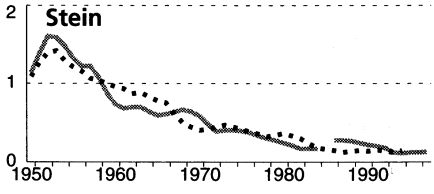

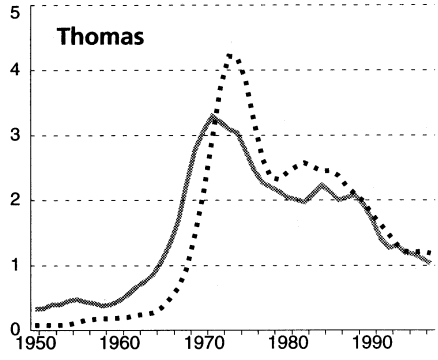

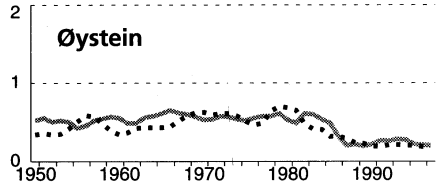

Eksempler på "vestkantnavn":

Oslo vest ····· Oslo øst

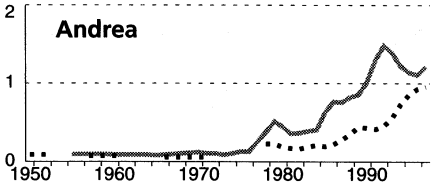

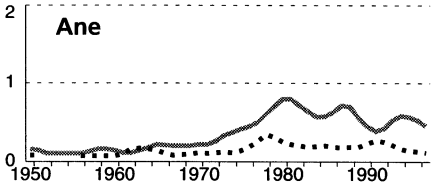

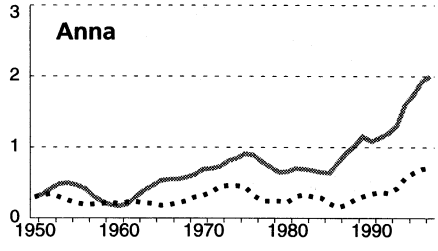

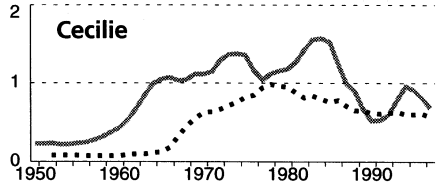

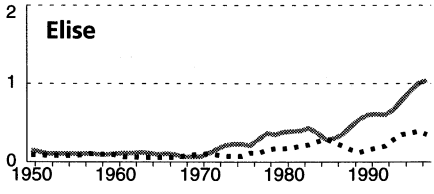

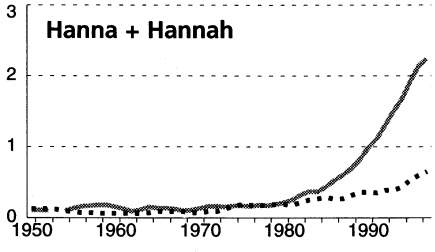

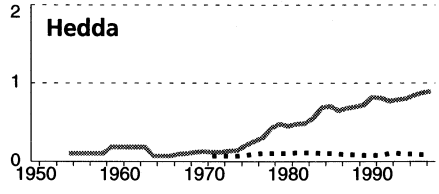

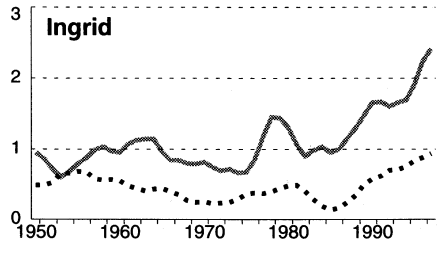

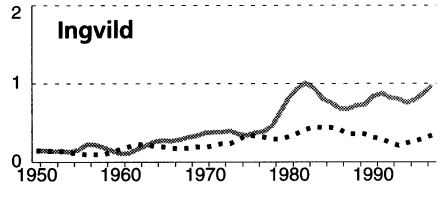

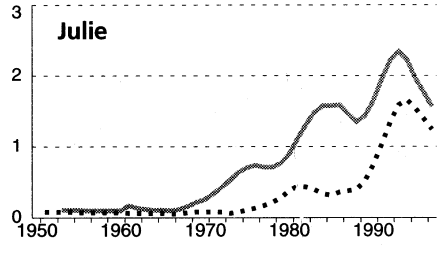

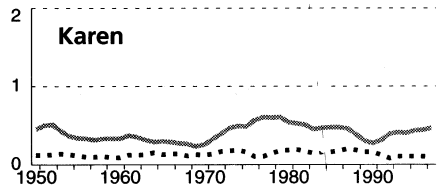

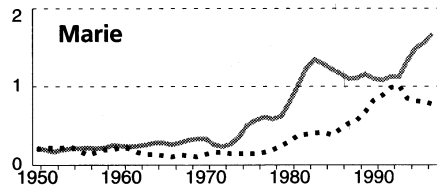

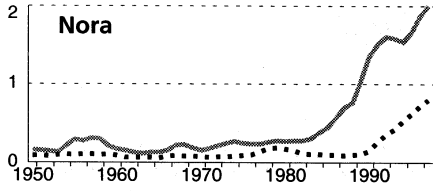
Nora
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

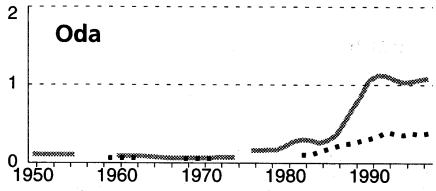
Oda
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

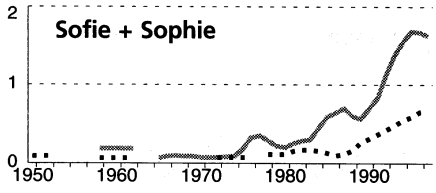
Sofie + Sophie
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

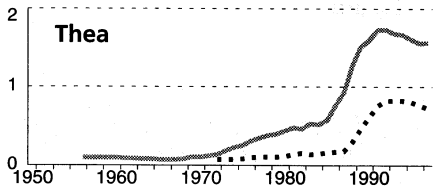
Thea
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

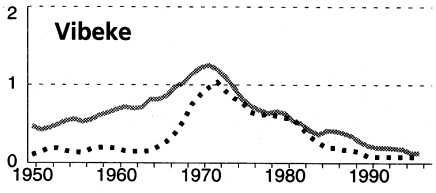
Vibeke
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

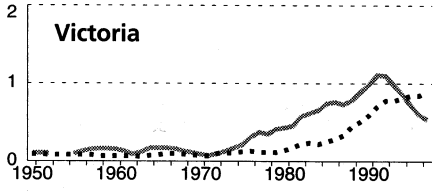
Victoria
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

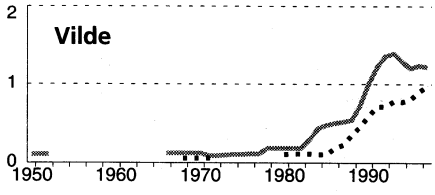
Vilde
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

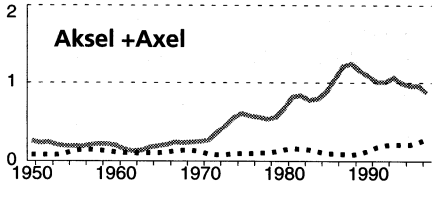
Aksel +Axel
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

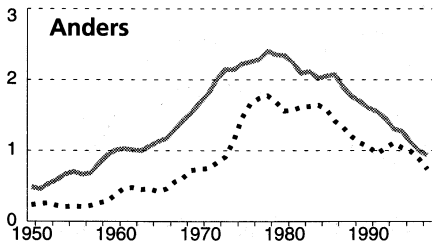
Anders
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

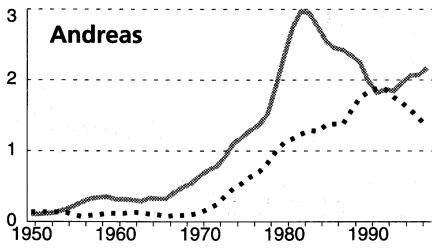
Andreas
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

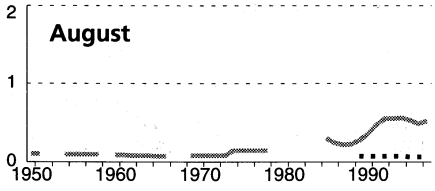
August
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

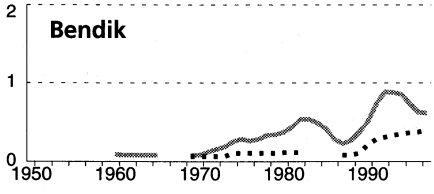
Bendik
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

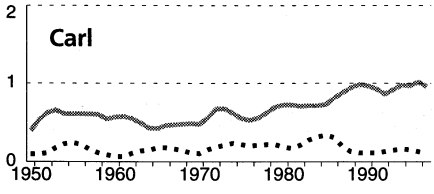
Carl
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

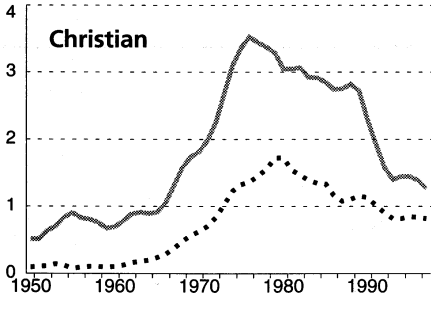
Christian
4
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

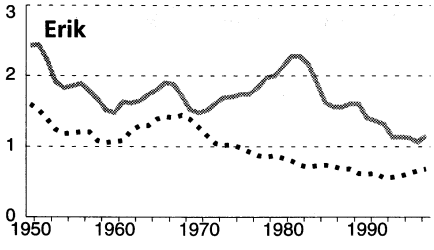
Erik
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

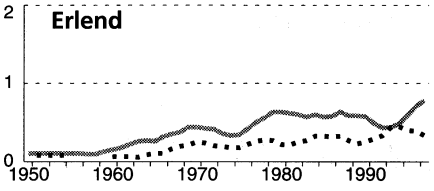
Erlend
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

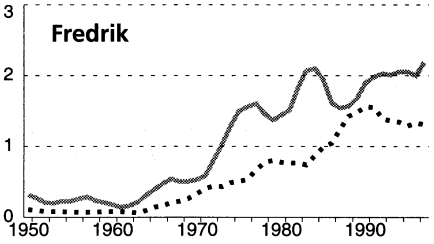
Fredrik
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

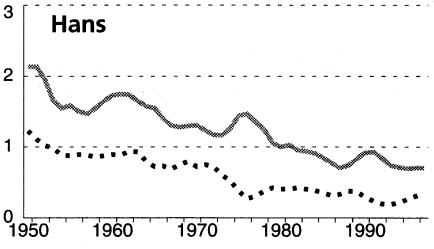
Hans
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

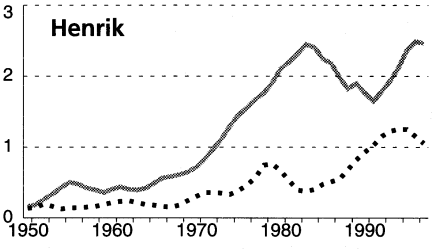
Henrik
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

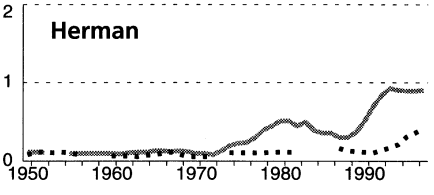
Herman
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

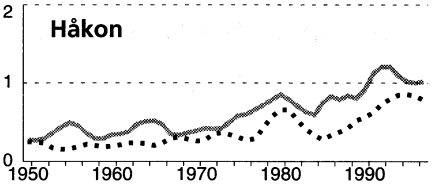
Håkon
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

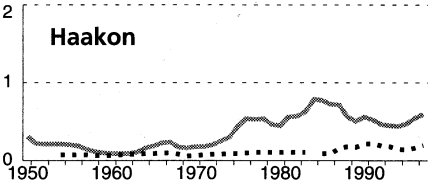
Haakon
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

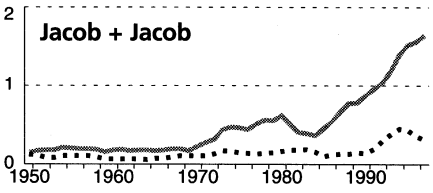

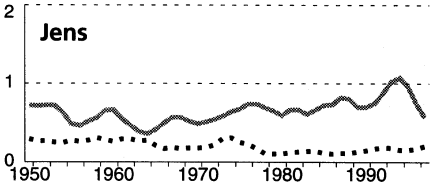

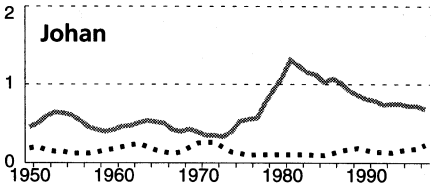

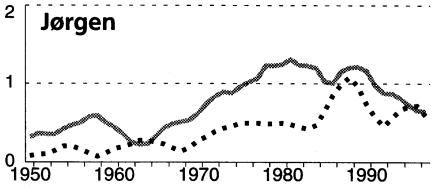

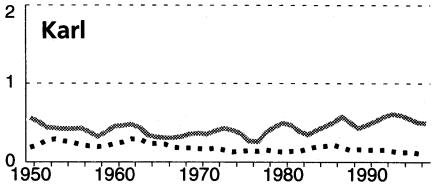

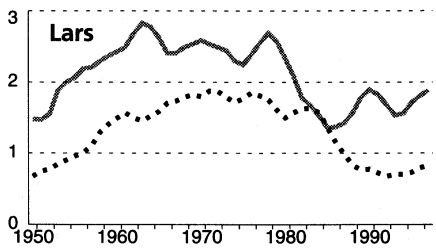

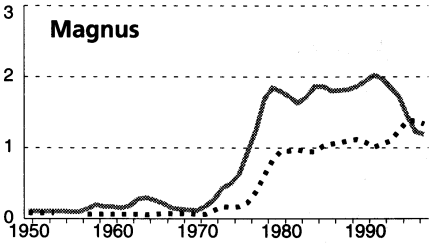

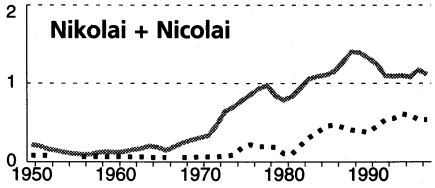

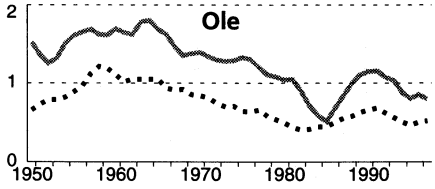

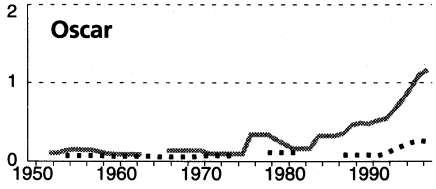

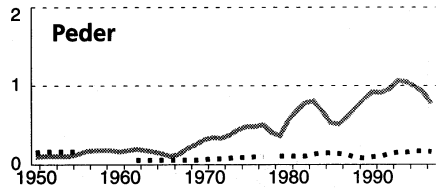

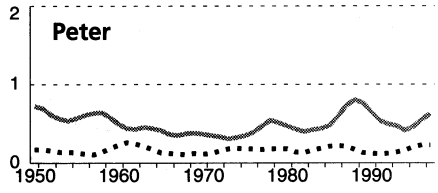

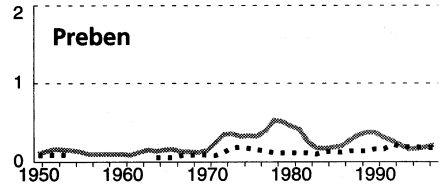

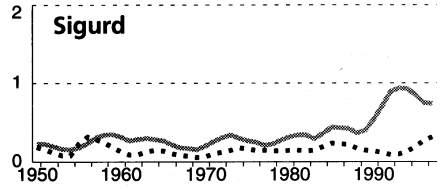

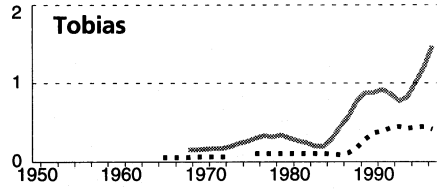

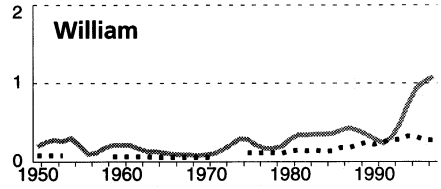

Eksempler på "østkantnavn":

Oslo vest ····· Oslo øst

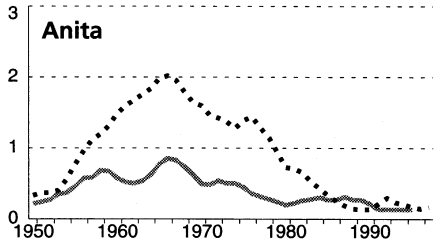

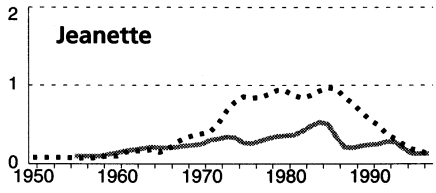

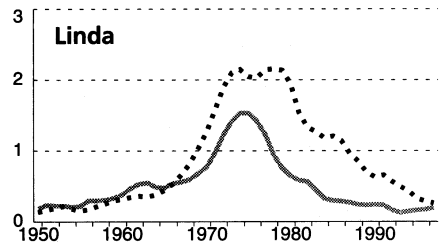

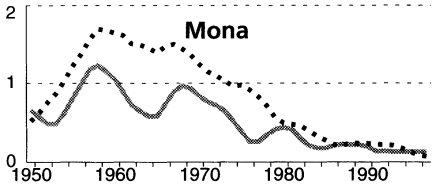
Mona
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

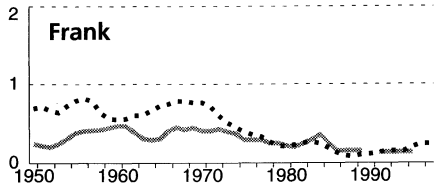
Frank
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

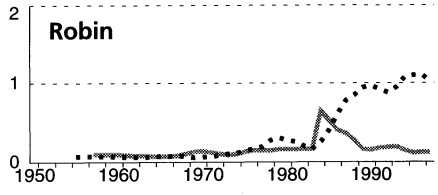
Robin
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

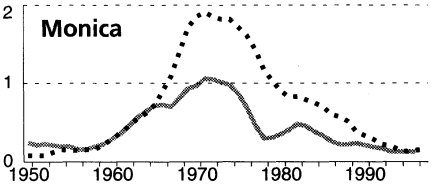
Monica
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

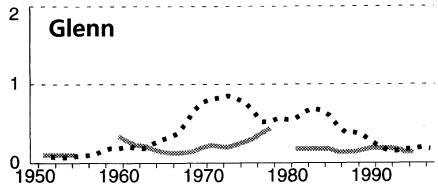
Glenn
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

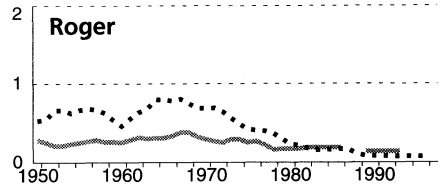
Roger
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

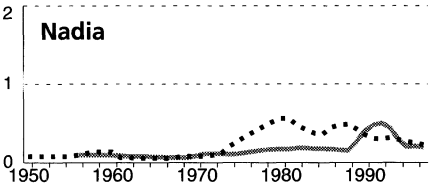
Nadia
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

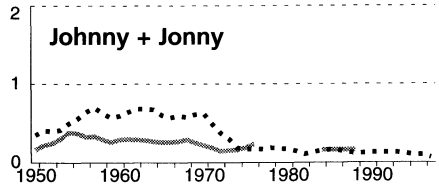
Johnny + Jonny
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

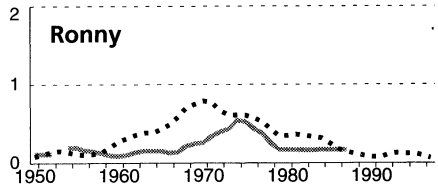
Ronny
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

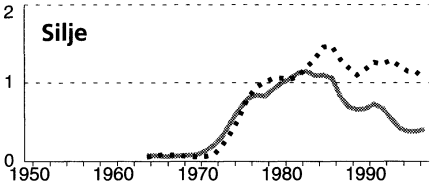
Silje
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

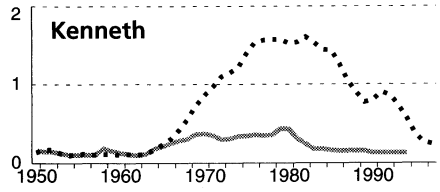
Kenneth
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

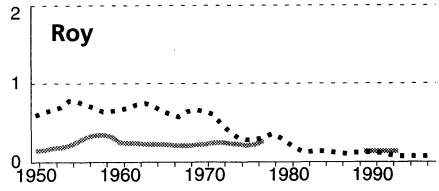
Roy
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

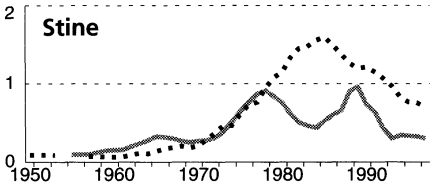
Stine
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

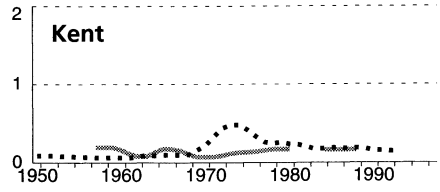
Kent
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

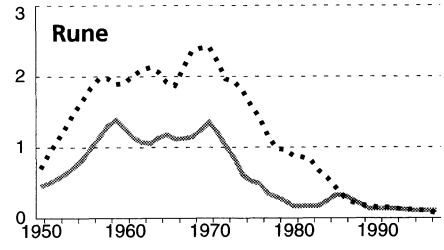
Rune
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

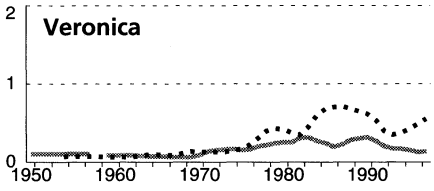
Veronica
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

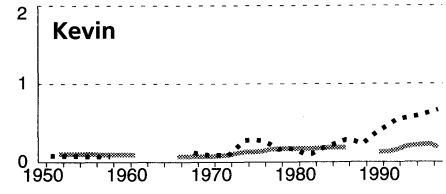
Kevin
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

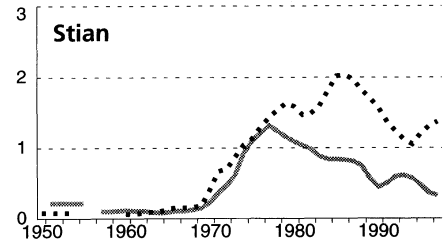
Stian
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

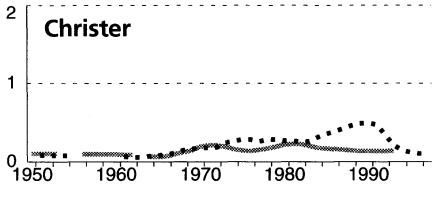
Christer
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

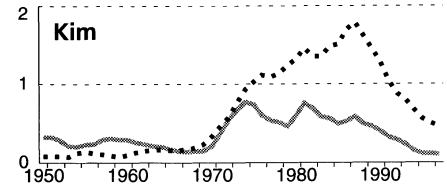
Kim
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

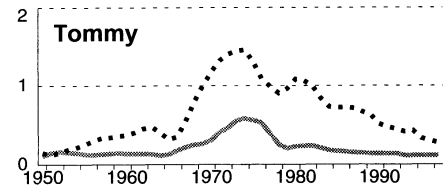
Tommy
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

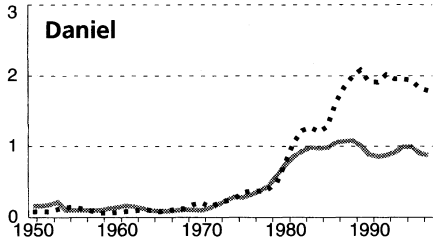
Daniel
3
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

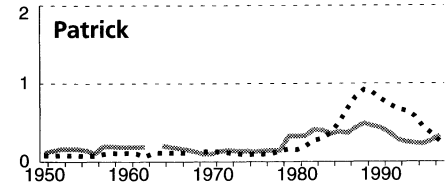
Patrick
2
1
0
1950
1960
1970
1980
1990

bare ett – *Silje* – som kan sies å ha en østkant-profil.

Fra vest til øst

I det foregående har vi hovedsakelig fokusert på forskjellen i "nivå" på ulike navn, det vil si om de er vanligst i øst eller vest. Et annet spørsmål er hvor motene starter og hvordan de sper seg.

Og her synes hovedtendensen helt klar. Langt de fleste navnemoter eller navnebølger starter i vest. Et typisk eksempel er *Julie*, som ble populært i Oslo vest omkring 1970. På slutten av 1970-tallet fulgte så Oslo øst etter, men uten å nå opp på samme nivå som i vestlige bydeler. Dette er det vanlige mønsteret, særlig for mange av dagens motenavn (se for eksempel *Andreas, Markus, Kristian, Ingrid* og *Ida*).

En del navn har en nokså parallell utvikling i starten (for eksempel *Jeanette, Silje, Daniel* og *Kevin*), men ingen navn synes først å ha "slått an" i øst. Og noen av de navnene som ovenfor er karakterisert som typiske østkantnavn begynte faktisk sin karriere i vest, som for eksempel *Linda, Kim, Patrick* og *Robin*. Felles for disse to gruppene navn er at de underveis ble til østkantnavn: Det kan se ut som Oslo vest på et eller annet tidspunkt "hoppet av" bølgen og overlot navnet til de østlige bydeler.

Navn på C i vest

Ovenfor har vi sett på en rekke enkeltnavn. Til tross for at norske navnebøker har få oppføringer under bokstaven C, har vi de siste 25 årene hatt en markert motebølge, hvor det eneste fellestrekket var bokstaven C. Om vi slår sammen alle disse C-navnene og ser på utbredelsen i Oslo øst og vest, finner vi følgende karakteristiske fordelinger, vist i figur 2.

Figur 2: **Andelen med C-navn[1] i Oslo øst og vest. 1940-1997**

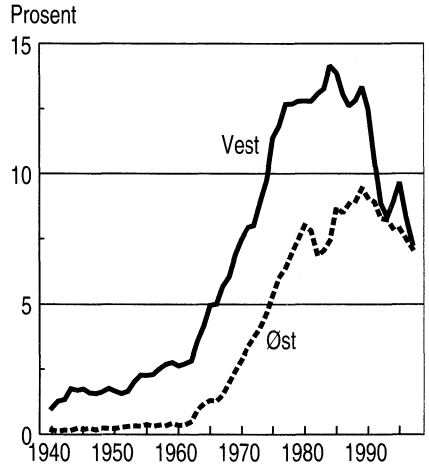

[1] Følgende navn inngår: Camilla, Caroline, Cathrine, Cecilie, Christina, Christine, Celine, Charlotte, Christian, Carl, Christoffer, Christopher

Kilde: SSBs Navnestatistikk

Figuren gir en god illustrasjon av motebølgenes bevegelse og utbredelse i Oslo øst og vest. C-navnene var i bruk i Oslo vest allerede på 1940- og 1950-tallet, men det var først på 1960-tallet at utviklingen skjøt fart. Oslo øst fulgte etter noen år senere, uten noen gang å nå opp på samme nivå som i vest. Først når navnene går av moten, blir utbredelsen omtrent den samme.

Oslo og resten av landet

Av det foregående kan man få inntrykk av at mens Oslo vest setter trenden eller i alle fall følger moten, så har Oslo øst i stor grad en egen navnekultur. Men selv om Oslo vest (inkludert Bærum) vanligvis er trendsetter og svært mange av de mest typiske vestkantnavnene (*Carl, Christian, Haakon, Peder*) nesten er helt fraværende på østkanten, så har mange av disse navnene heller ikke i særlig grad slått an i resten av landet; dette er navn som i liten grad forlater sitt sosiale territorium. De fleste typiske østkantnavnene – derimot – er (eller var) populære også i landet for øvrig (unntatt i Oslo vest); ja svært mange av dem (for eksempel *Raymond, Roger* og *Ronny*) har vært mer brukt ellers i landet (særlig i Sogn og Fjordane og Nord-Norge) og i 1970-årene var *Linda* to ganger på navnetoppen. I et slik perspektiv er det ikke Oslo øst som er spesiell, men snarere Oslo vest.

To navn har hatt en litt spesiell utvikling; *Silje* og *Malin*. Disse ble populære utover hele landet henholdsvis på 1970- og 1980-tallet, men de slo aldri helt an i Oslo (verken i øst eller vest). Noe av den samme tendensen gjør seg i dag gjeldende for *Sindre*.

Økende forskjeller?

Er så de sosiokulturelle forskjellene i navnebruk økende eller avtakende? En naturlig hypotese ville kanskje være at de var avtakende: Med stor geografisk og sosial mobilitet, enhetsskole, økende utdanningsnivå og landsdekkende massemedier skulle man kanskje også forvente en økende homogenisering av samfunnet og at mange kulturelle forskjeller blir utvisket (jamfør den sosiologiske klisjeen: Fra klassesamfunn til massesamfunn). Hellevik (1996) hevder at forskjellene mellom sosiale grupper de siste tiårene er blitt mindre markert og at sosial tilhørighet får mindre betydning for hva nordmenn mener og gjør. Også den betydelige internasjonaliseringen av navnebruken peker i en slik retning.

Nå er det grunn til å tro at dette i noen grad har skjedd når det gjelder tradisjonelle regionale eller geografiske forskjeller i navnebruk. Men når det derimot gjelder sosiale forskjeller, kan hypotesen like gjerne være den motsatte; nemlig at disse har økt. Blant annet fordi det i dag er en langt større spredning av

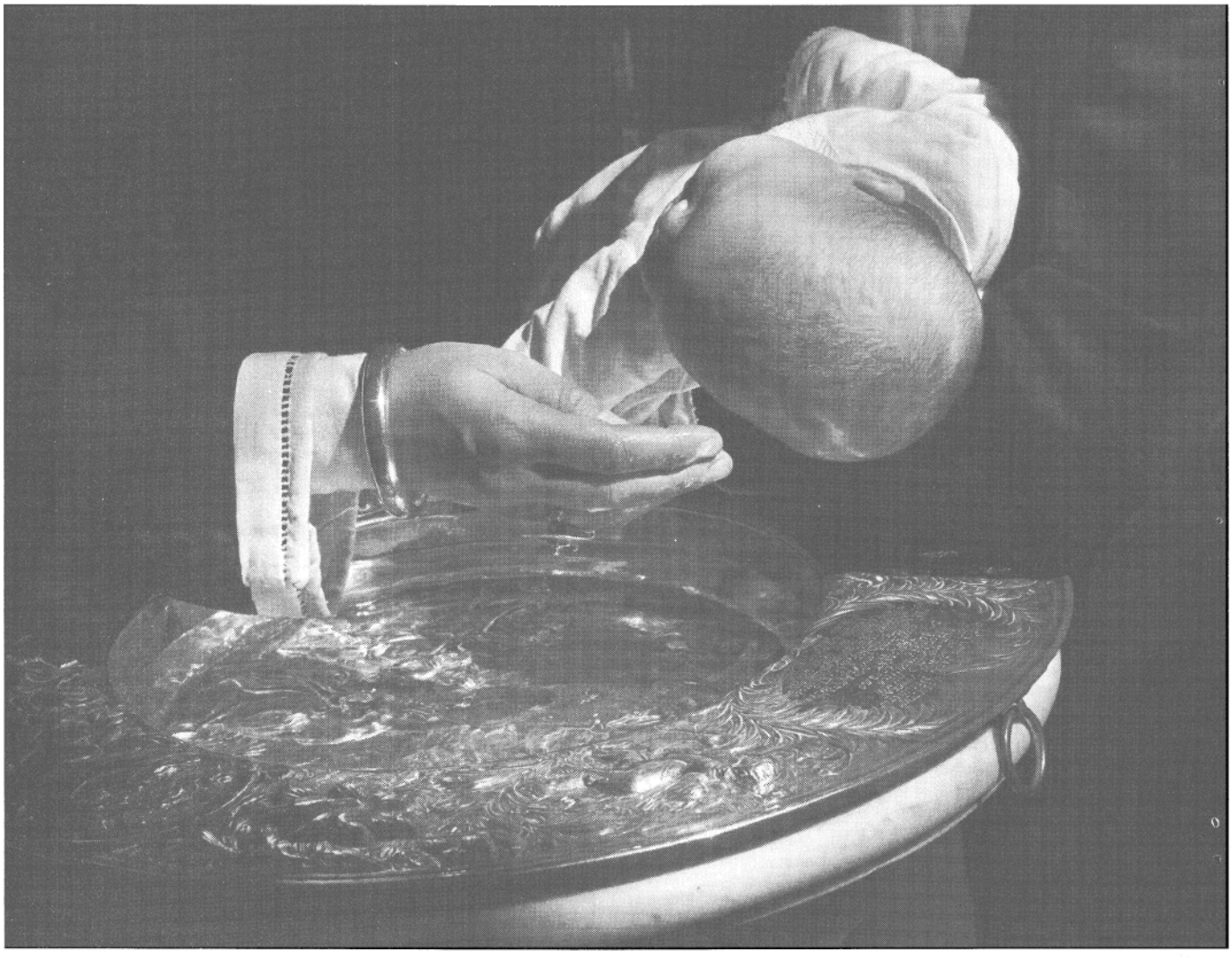

navnebruken enn for eksempel i perioden etter krigen, da "alle" het Anne og Jan. Dermed ble det lite rom for store forskjeller. Med økende differensiering på de fleste kulturelle områder, både når det gjelder mediebruk, konsum, fritidsbruk og -interesser, kan det også være grunn til å forvente en polarisering av den sosiale smaken.

Om vi ser på kurvene for navn som *Hanna/Hannah*, *Hedda*, *Oda*, *Nora*, *Aksel/Axel*, *August*, *Carl*, *Haakon*, *Jakob/Jacob*, *Jens*, *Johan*, *Oscar* og *Peder*, så synes ikke utdanningseksplosjonen å ha ført til noen utvisking av kulturelle forskjeller, snarere tvert imot: Disse (og andre navn) er i dag nesten bare å finne i vestlige bydeler. Dette er alle navn som har vært "på vei opp" noen år og med de vanlige motebølgene skulle de østlige bydeler nå "komme etter". Hva som skjer framover vet vi jo ikke, men kurvene peker ikke i retning av homogenisering.

Litteratur

Besnard, Philippe (1998): En durkheimiansk tilnærming til studiet av mote. Fornavnenes sosiologi, *Sosiologi i dag*, 1:45-59.

Hellevik, Ottar (1996): *Nordmenn og det gode liv*, Oslo: Universitetsforlaget.

Kristiansen, Jan Erik og Jørgen Ouren (1998): *Fornavn i Norge: Navnemoter og motenavn*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Ouren, Jørgen (1994): Fornavn: Tradisjon og moter gjennom 100 år, *Samfunnsspeilet* 1994, 2, 28-33, Statistisk sentralbyrå.

Jan Erik Kristiansen
(jan.erik.kristiansen@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for informasjon og publisering.

Jørgen Ouren
(joergen.ouren@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for makroøkonomi.

Arv og gaver:

De som har skal få

Mange av oss vil før eller siden motta arv eller forskudd på arv. Størrelsen på arven eller gaven vil derimot variere mye. Det er ikke helt tilfeldig hvem som mottar og hvor mye de mottar. Dette kan lede til at økonomiske og sosiale forskjeller i samfunnet blir reprodusert og forsterket.

Erik Breivik

I 1996 etterlot 12 600 personer til sammen 5,5 milliarder kroner i avgiftspliktig arv til 17 600 mottakere. Gaver (forskudd på arv) ble gitt av snaut 24 500 personer og utgjorde over 2,7 milliarder kroner fordelt på 27 200 mottakere (Statistisk sentralbyrå 1998). Arve- og gaveoverføringene kan påvirke fordelingen av økonomiske ressurser både mellom livsfaser, innen en generasjon og mellom generasjoner. Ved å se på hvem som gir, hvor mye de gir og til hvem, er det mulig å finne ut om den økonomiske ulikheten reduseres, forsterkes eller reproduseres som følge av overføringene. Det er tidligere skrevet en del på dette området på bakgrunn av utvalgsundersøkelser (Langsether 1993, Løwe 1995, Hippe og Øverbye 1991), men i forbindelse med den nye arveavgiftsstatistikken er det for første gang mulig å inkludere all avgiftspliktig arv.

En femdel får halvparten

For å studere fordelingen av arv og gaver deler vi mottakerne inn i ti like store klasser, sortert etter

Datagrunnlag

Arveavgiftsstatistikken er utarbeidet på grunnlag av opplysninger hentet fra skattefogdens arveavgiftssystem. Avgiftssatsene for arv/gaver har de seneste årene vært som følger:

	Til barn/foreldre:	Til andre:
Av de første kr 100 000:	-ingen avgift	-ingen avgift
av de neste kr 300 000:	-8 prosent	-10 prosent
av overskytende:	-20 prosent	-30 prosent

Innslagspunktene er foreslått endret til henholdsvis 200 000 og 400 000 kroner neste år. Arveoppgjør hvor det ikke er utlignet avgift (nullbo), det vil si hvor avgiftsgrunnlaget er under fribeløpet på 100 000 kroner, inngår ikke i statistikken. Dette kommer av registreringsrutinene hos skattefogden. For eksempel vil en person som arver 99 000 kroner ett år ikke være med i statistikken, mens en som arver 101 000 kroner vil være oppført med hele beløpet. Eksemplet ovenfor forutsetter at personene ikke har arvet noe tidligere. En person som arver 30 000 kroner, vil være med i statistikken hvis han tidligere har mottatt over 70 000 kroner i forskudd på arv fra samme person. Gaver fra felleseie og utdeling fra uskiftet bo til felles arving blir regnet for å være gitt med en halvpart fra hver av ektefellene (det vil si at en person kan arve 200 000 kroner, 100 000 fra hver av foreldrene, uten at det blir utlignet arveavgift). Om lag 70 prosent av alle registrerte arveoppgjør i arveavgiftssystemet har ikke utlignet avgift. For gavesaker er alle beløp med i skattefogdens arveavgiftssystem, også de avgiftsfrie. Dette kommer av at gaver regnes som forskudd på arv og kan påvirke avgiften ved senere overføringer.

Arveoppgjør satt under offentlig skifte inngår heller ikke i statistikken. Mellom 2 og 5 prosent av arveoppgjørene havner i skifteretten. Arve- og gavesaker er registrert under det året råderetten inntrer (rådighetsdato), det vil si dødsdato på arvelater (lengstlevende arvelater i uskiftet dødsbo) eller når gaven er ytt. Vi har koblet arveavgiftsstatistikken mot selvangivelsesstatistikken og registerbasert inntektsstatistikk for å se se på sammenhengen med inntekt, formue og utdannelse. Alle dataene i artikkelen er på individnivå.

Tabell 1: **Mottakerne av avgiftspliktig arv og gaver inndelt i ti like store grupper sortert etter størrelsen på arven/gaven. Gjennomsnittlig mottatt i kroner, og i prosent av samlet arve- eller gavemasse. 1996**

	Arv		Gaver	
	Gjennomsnitt	Prosent	Gjennomsnitt	Prosent
Desil 1	52 500	1,7	14 100	0,9
Desil 2	112 500	3,6	33 200	2,1
Desil 3	137 900	4,4	50 200	3,1
Desil 4	171 800	5,5	70 900	4,4
Desil 5	210 400	6,7	97 300	6,1
Desil 6	249 500	8,0	101 100	6,3
Desil 7	299 700	9,6	137 400	8,6
Desil 8	374 500	12,0	190 100	11,9
Desil 9	495 000	15,8	249 900	15,7
Desil 10	1 020 900	32,7	651 600	40,8

Kilde: Arveavgiftsstatistikken 1996

størrelsen på arven eller gaven. De 10 prosentene av mottakerne med lavest arve- og gavebeløp utgjør desil 1, og de 10 prosentene med høyest arv eller gave desil 10. Dersom arv og gaver var helt likt fordelt, ville alle desilgruppene hatt en tidel av samlet arve- og gavemasse[1].

Av tabell 1 ser vi at tidelen med lavest avgiftspliktig arv i 1996 mottok 1,7 prosent av den samlede arvemassen. Den tidelen med høyest arv mottok nærmere 33 prosent av arvemassen, eller over 1 million hver i snitt. Til sammen fikk femdelen med høyest arv nesten halvparten av all arv. Gaveoverføringene er enda mer ujevnt fordelt. Dette kan komme av at gaver i større grad enn arv betinger et "overskudd" av ressurser hos giveren. Gruppen i desil 1 fikk bare 0,9 prosent av samlet arv, 14 100 kroner i snitt. For desil 10 er tilsvarende tall 40,8 prosent og 652 000 kroner. Trolig er gaver enda skjevere fordelt enn det tallene gir uttrykk for, da vi må regne med manglende innrapportering av mindre overføringer.

Verdiene holdes innen familien

Mesteparten av arve- og gaveoverføringene skjer innenfor den nærmeste familien (mellom foreldre og barn), ca. 77 prosent i 1996. Dette kan bidra til en utjevning av formue mellom generasjoner, men skape eller forsterke ulikheter innen en generasjon. Eksisterende strukturer vil i stor grad opprettholdes ved at velholdne foreldre overfører sin formue til barna. Siden det er flere mottakere enn givere vil strukturene svekkes litt ved at for eksempel rike foreldre fordeler arven på flere barn.

Tabell 2 viser fordelingen av arv og gaver etter størrelsen. For avgiftspliktig arv ser vi for eksempel at nærmere 3 prosent av mottakerne får over en million kroner, til sammen 16 prosent av den samlede arvemassen. Flest mottakere av arv finner vi i gruppen som arver mellom 200 000 og 400 000 kroner, 36 prosent av mottakerne. Grunnen til at enkelte mottakere er ført opp med arv under 100 000 kroner (jf. nullbo), er at de tidligere har mottatt forskudd på arv fra samme person og dermed blitt avgiftspliktig for årets arv. Blant gavemottakerne ser vi at de som får mellom 0 - 100 000 kroner og de som får over 1 million kroner, begge får rundt 13 prosent av de samlede gaveoverføringene. Men i den første gruppen befinner over 43 prosent av mottakerne seg og i den siste bare litt over 1 prosent.

Flest middelaldrende som får

Det er flest arvemottakere i aldersgruppen 45 til 59 år. Det er "dessertgenerasjonen" som er mest begunstiget. Dette skyldes selvfølgelig at personer i denne aldersgruppen ofte vil ha foreldre som er eller blir arvelatere. Flest arvelatere finner vi i alderen 80 til 89 år. I snitt får mottakerne i aldersgruppen 30 til

Tabell 2: **Antall mottakere av arv eller gave, antall mottakere i prosent og arv eller gave i prosent av samlet arv eller gave, etter størrelsen på arven eller gaven. 1996**

		Arv eller gave i kroner					
	Alle	0-99 999	100 000-199 999	200 000-399 999	400 000-599 999	600 000-999 999	1 000 000 og over
Arv							
Antall mottakere	17 610	1 570	5 770	6 350	2 160	1 250	510
Antall i prosent	100,00	8,9	32,8	36,1	12,3	7,1	2,9
Arv i prosent	100,00	1,3	14,9	32,3	18,8	17,2	15,5
Gave							
Antall mottakere	27 200	11 820	8 560	4 840	1 140	550	290
Antall i prosent	100,00	43,5	31,5	17,8	4,2	2,0	1,1
Gave i prosent	100,00	12,6	24,6	28,1	12,3	9,3	13,1

Kilde: Arveavgiftsstatistikken 1996

Tabell 3: **Avgiftspliktig arv og gave etter mottakers og givers alder. Gjennomsnittlig beløp mottatt og gitt. 1996. Kroner**

	Arv		Gave	
Alder	Andel	Gjennomsnitt	Andel	Gjennomsnitt
Mottakere i alt	**100,0**	**312 000**	**100,0**	**160 000**
0 - 19 år	1,8	319 000	6,3	108 000
20 - 29 år	5,7	327 000	17,9	148 000
30 - 44 år	23,0	347 000	41,9	171 000
45 - 59 år	43,0	322 000	28,8	163 000
60 - 69 år	13,5	262 000	3,9	152 000
70 år og over	12,5	264 000	1,1	120 000
Uoppgitt alder	0,4	294 000	0,1	138 000
Givere i alt	**100,0**	**436 000**	**100,0**	**177 000**
0 - 44 år	1,5	574 000	1,3	168 000
45 - 59 år	4,1	682 000	16,4	145 000
60 - 69 år	7,6	605 000	23,7	178 000
70 - 79 år	26,2	484 000	32,4	175 000
80 - 89 år	42,5	393 000	21,2	198 000
90 år og over	17,5	332 000	4,6	211 000
Uoppgitt alder	0,7	273 000	0,3	168 000

Kilde: Arveavgiftsstatistikken 1996

44 år mest, 347 000 kroner, deretter synker arven med årene. Giverne etterlater seg mindre og mindre jo eldre de blir. De som har passert 90 år etterlater seg mindre enn halvparten i forhold til de i aldersgruppen 45 til 59 år, som etterlot hele 682 000 kroner i snitt. Dette skyldes delvis at inntekts- og formuesnivået til dagens 60-åringer er større enn hos dem som var 60 år for 20 år siden, slik at dagens 60-åringer vil gå rikere i graven enn dagens 80-åringer. Videre vil nok enkelte tære på den oppsparte formuen jo lenger de nyter pensjonisttilværelsen, men dette er ikke noe generelt trekk (Magnussen 1991). Eller kan det være slik at de eldre gir bort deler av formuen sin i forskudd på arv?

Til en viss grad kan arvelateren selv bestemme når mottakeren skal få rådighet over arven eller deler av denne ved å gi forskudd på arv. Dette gjenspeiles i at både giverne og mottakerne er yngre ved gavesaker. Flest mottakere finner vi i gruppen mellom 30 og 44 år. Denne gruppen er også de som mottar mest, hele 171 000 kroner i snitt. Blant unge i etableringsfasen mellom 20 og 29 år, tilhørende den såkalte "oppvaskgenerasjonen", er det også mange gavemottakere. Nesten 19 prosent av gavemottakerne var i denne aldersgruppen. For giverne stiger det gjennomsnittlige gavebeløpet med alderen, de over 90 år gir hele 211 000 kroner i snitt. Dette kan være med på å forklare hvorfor arven synker med giverens alder. Giverne foretrekker å gi deler av arven i forskudd mens de ennå er i live.

Overføringene øker med velstanden

Gjennomsnittsalderen til giveren er 80 år ved arvesaker og 71 år ved gavesaker. I snitt etterlater hun eller han seg 436 000 kroner og gir bort 177 400 kroner. Vi vet at en liten del av giverne står for mye av de samlede overføringene. Den femdelen som gir mest, står for 50 prosent av de samlede arveoverføringene og 59 prosent av gavene. Hvor mye man kan gi eller etterlate seg, vil ellers være avhengig av ens økonomiske ressurser. Det vil derfor være naturlig at det er en samvariasjon mellom størrelsen på arve- og gaveoverføringene og størrelsen på formuen.

Tabell 4 viser at de med en formue mellom 0 og 100 000 kroner i snitt etterlater seg 430 000 kroner, mens de mellom 400 000 og 1 000 000 kroner i formue etterlater seg i snitt nesten 650 000 kroner. Det kan vekke en viss undring at personer med negativ formue ikke bare etterlater seg positive verdier, men også større verdier enn personer som har positiv nettoformue. Formuesopplysningene er hentet fra selvangivelsesregisteret hvor boligverdien er lik ligningsverdien, men også verdien av annen realkapital (biler, båter, innbo og løsøre) blir undervurdert i selvangivelsen. Heller ikke anslagene på finanskapitalen gir alltid riktig formuesverdsettelse, for eksempel vil aksjer i unoterte selskaper bare bli verdsatt til 30 prosent av den skattemessige formuesverdien til aksjeselskapet. Den oppgitte formuen gjenspeiler derfor ikke de reelle verdiene. En undersøkelse foretatt på omsatte boliger i 1995, viste at ligningsverdien i snitt utgjorde 31 prosent av salgssummen (Statistisk sentralbyrå 1997a). I et arveoppgjør skal boligen verdsettes til antatt salgsverdi. Arvelaterne som er ført opp med negativ formue i selvangivelsesregisteret er forholdsvis yngre enn de med positiv formue. I tabell 3 så vi at gruppen mellom 45 og 59 år etterlot seg mest. En undersøkelse fra 1993 (Statistisk sentralbyrå 1993) viser at det er denne gruppen som også har de høyeste markedsverdiene på boligene. Boliger med høy salgssum har lavere relativ ligningstakst enn boliger med lavere salgssum. Det

Tabell 4: **Antall givere og gjennomsnittlig arv/gave i kroner, etter størrelsen på nettoformuen til giveren. 1996. Kroner**

Nettoformue	Arv		Gave	
	Antall givere	Gjennom-snitt	Antall givere	Gjennom-snitt
Negativ formue	190	468 000	840	120 000
0 - 99 999 kr	6 200	429 000	6 200	163 000
100 000 - 399 999 kr	1 600	444 000	6 200	146 000
400 000 - 999 999 kr	660	648 000	4 400	161 000
1 000 000 kr og over	180	1 619 000	2 600	346 000

Kilde: Arveavgiftsstatistikken 1996, Selvangivelsesstatistikken 1996

skal derfor ikke så mye gjeld til før nettoformuen blir negativ ved lave ligningsverdier.

For gavesaker er det ingen klar sammenheng, utenom for dem med høyest formue, mellom størrelsen på formuen og beløp gitt. Vi fant derimot en sammenheng mellom størrelsen på bruttoinntekten og gavebeløpet. Etter hvert som inntekten stiger, øker det gjennomsnittlige gavebeløpet. Men også blant gavegiverne er det en stor andel pensjonister, og det var derfor forholdsvis mange i den laveste inntektsgruppen.

Formuen øker med utdannelsen

Formuen til giverne kan enten være et resultat av eget arbeide, eller de kan ha arvet den. Hvor mye de selv har greid å spare opp, er avhengig av den inntekten de har hatt. Å se direkte på inntekten til arvelaterne gir ingen god sammenheng, da de fleste av dem er pensjonister med lav inntekt. En mer indirekte sammenheng kan vi finne via utdannelsen; høy utdannelse hos arvelateren leder ofte til høy inntekt i forhold til de med lav utdannelse, og dermed muligheter til å spare mer. Dette blir bekreftet i arveavgiftsstatistikken hvor de med utdannelse[2] på ungdomsskolenivå, videregående og de med høyere utdannelse hadde henholdsvis 239 000, 312 000 og 450 000 kroner i formue. Figur 1 viser arv og gaver fordelt etter lengden på utdannelsen til den som gir.

For både arv[2] og gave finner vi en sammenheng mellom lengden på utdannelsen og størrelsen på arven. De med utdannelse på ungdomsskolenivå gav i snitt 149 000 kroner i gave og etterlot seg 382 000 kroner i arv. For de med utdannelse til og med videregående var de tilsvarende tallene 184 000 og 528 000 kroner, mens de med høyere utdannelse gav 234 000 og etterlot seg 732 000 kroner.

Arvinger med høy utdannelse er overrepresentert

Gjennomsnittsmottakeren av arv var 51 år gammel og fikk i snitt over 312 000 kroner. Gavemottakeren var 39 år gammel og fikk nærmere 160 000 kroner i snitt. Både arv og gaver var ujevnt fordelt blant mottakerne. Blant annet vil giverens ressurser avgjøre hvor mye mottakeren kan forvente å få. Familieoverføringer av denne typen kan bidra til å forsterke eller opprettholde den økonomiske ulikheten i samfunnet og gjennom livsløpet. Samfunnets økonomiske lagdeling opprettholdes ved at ulikhet overføres fra en generasjon til den neste, i dette tilfelle til "dessertgenerasjonen". Men ikke bare den materielle arven spiller inn, også den "sosiale arven" vil kunne påvirke utdannelsesmuligheter, inntekt og formue.

Figur 1: **Arv og gave fordelt etter givers utdannelsesnivå. 1996. Kroner**

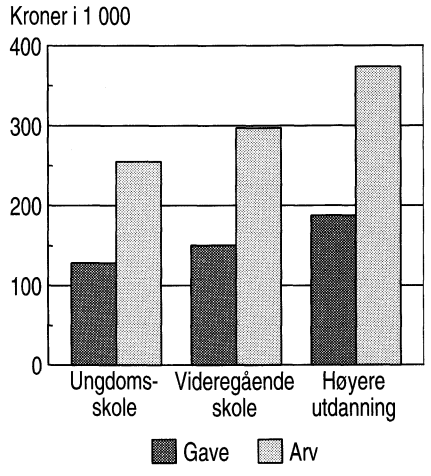

Kilde: Arveavgiftsstatistikk 1996

Figur 2: **Arv og gave fordelt etter mottakers utdannelsesnivå. 1996. Kroner**

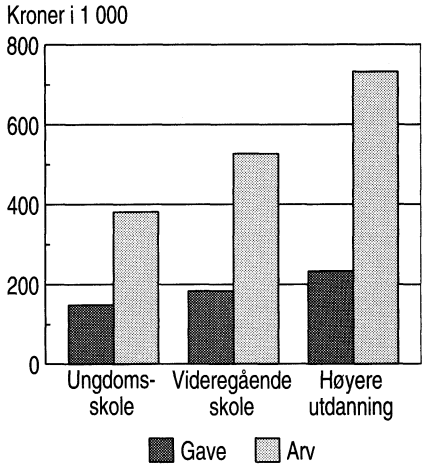

Kilde: Arveavgiftsstatistikk 1996

Ulik familiebakgrunn kan gi forskjellig språklig, motivasjonsmessig og kulturelt utgangspunkt for å hevde seg i skolen og på arbeidsmarkedet (Statistisk sentralbyrå 1997b). Undersøkelser viser at barn av foreldre med høy sosioøkonomisk status har større sannsynlighet for selv å oppnå en slik status (Hansen 1986). Har arvemottakerne i vårt materiale slike kjennetegn? Figur 2 viser en oversikt over arv og gaver fordelt etter mottakers utdannelse.

Vi ser her et klart sammenfall mellom hvor mye som mottas, og hvor lang utdannelse mottakeren har. Andelen som mottar innenfor hver gruppe er også forskjellig i forhold til andelen i befolkningen. Blant arvingene hadde 20 prosent utdannelse på undomsskolenivå. Disse mottok i snitt 255 000 kroner. I befolkningen ellers hadde 25 prosent utdannelse på ungdomsskolenivå (Statistisk sentralbyrå 1997c). De med utdannelse til og med videregående utgjorde 50,3 prosent av arvingene og mottok i snitt 297 000 kroner. Totalt i befolkningen hadde 53,8 prosent en utdannelse på dette nivået. Gruppen med utdannelse utover videregående utgjorde 29,4 prosent av arvingene og fikk i snitt 374 000 kroner. I befolkningen ellers utgjorde denne utdannelsesgruppen 20,9 prosent.

Blant gavemottakerne var skjevheten i forhold til resten av befolkningen enda større. Gruppen med utdannelse på undomsskolenivå utgjorde 10,9 prosent og fikk i snitt 128 000 kroner. Andelen med utdannelse til og med videregående var på 54,5 prosent og snittet blant disse lå på 151 000 kroner. Den siste gruppen, de med høyere utdannelse, utgjorde hele 34,6 prosent og hadde et snitt på 188 000 kroner.

Tabell 5: **Antall mottakere og gjennomsnittlig arv eller gave fordelt etter størrelsen på bruttoinntekten til mottakeren. 1996. Kroner**

	Arv		Gave	
Bruttoinntekt	Antall mottakere	Gjennomsnitt	Antall mottakere	Gjennomsnitt
0 - 199 999 kr	9 000	287 000	13 100	142 000
200 000 - 399 999 kr	6 800	317 000	11 500	155 000
400 000 - 599 999 kr	1 000	386 000	1 600	233 000
600 000 kr og over	520	524 000	770	376 000

Kilde: Arveavgiftsstatistikken 1996, Selvangivelsesstatistikken 1996

Jo høyere utdannelse og inntekt, jo mer i arv og gaver

Mottakere med høy utdannelse får i snitt de største beløpene. I tillegg er de overrepresentert blant mottakere av arv og gaver. Det vil derfor være naturlig å forvente at de som mottar mest i arv også har størst inntekt. Dette blir bekreftet i tabell 5. Tabellen viser sammenhengen mellom arv eller gave på den ene siden og størrelsen på bruttoinntekten på den andre.

Arvemottakerne med en bruttoinntekt på 600 000 kroner eller høyere, får i snitt over 237 000 kroner (82 prosent) mer i arv enn de som har en bruttoinntekt mindre enn 200 000 kroner. Tilsvarende tall for gavemottakere er 234 000 kroner (166 prosent). Andelen arvemottakere i de forskjellige inntektsgruppene er ikke lik andelen av befolkningen i de samme inntektsgruppene. Vi finner en klar overrepresentasjon av arvinger i de høyeste inntektsklassene. I befolkningen var det 1,4 prosent som hadde en inntekt over 600 000 kroner (bruttoinntekt bosatte personer 17 år og over). Blant arvemottakerne 17 år og over var det 3 prosent som hadde en inntekt over 600 000 kroner. I inntektsklassen mellom 400 000 og 600 000 kroner befant 3,5 prosent av befolkningen seg, mens 5,9 prosent av arvemottakerne var i samme gruppe. Videre var det i den laveste inntektsklassen, de med bruttoinntekt under 200 000 kroner, 52 prosent arvemottakere mens det i befolkningen ellers var 64 prosent. Blant gavemottakerne var det også en overrepresentasjon av høyinntektsmottakere.

Ulikhetenes reproduksjon

I innledningen stilte vi spørsmålet om hvordan arv og gaveoverføringer ville påvirke fordelingen av økonomiske ressurser mellom livsfaser til mottakeren, fordelingen innen en generasjon og fordelingen mellom generasjoner. Vi kan nå langt på vei antyde virkningene.

I 1996 hadde mottakerne av arv i 20-årene lav formue. Frem mot pensjonsalderen steg formuen. Flesteparten mottok arven rundt 50-årene. Da vil mange allerede ha lagt seg opp en betydelig formue. På denne måten er arven med på å forsterke ulikheten mellom livsfasene til mottakeren. Når man er ung og skal etablere seg er det få som mottar, mens når man er ferdig etablert og allerede har lagt seg opp reserver, mottar man arven. For dem som mottar gaver, vil denne skjevheten rette seg litt opp da det også er mange unge mottakere.

Innen en generasjon tyder tallene på at ulikheten forsterkes. Har du

høy utdannelse og/eller høy inntekt, øker ikke bare sannsynligheten for at du mottar arv eller gave, men trolig vil du motta mer enn de som ikke har det. For eksempel vil det innen "dessertgenerasjonen" være de som allerede har mest, som gjennomgående får mest. Dette kan komme av at økonomisk ressurssterke arvelatere gir sine barn både en sosial og materiell arv, den sosioøkonomiske ulikheten overføres fra en generasjon til den neste. De med lav utdannelse og inntekt fikk minst og var i tillegg underrepresentert blant mottakerne. Vi har også undersøkt hva enslige forsørgere og studenter mottok i gave. Enslige forsørgere kom dårlig ut, de mottok mindre enn sine medborgere. For studentenes vedkommende skulle vi forvente at de fikk mer støtte enn sine jevnaldrende som ikke studerer. Men de skilte seg ikke så mye ut, tvert imot fikk de yngste studentene i snitt litt mindre. Spesielt det siste resultatet er overraskende og vanskelig å forklare. En mulig årsak kan være at studenter får oftere, men da mindre, gaver. Mange vil nok finne det naturlig å ikke innraportere slike gaver. Undersøkelser basert på intervjuer har kommet frem til at studenter mottar mer enn sine jevnaldrende (Løwe 1995).

Gjennomsnittsarvelateren er rundt 80 år gammel. Nettoformuen til denne gruppen (78-82 år) er 133 000 kroner i snitt. Gjennomsnittsmottakeren er rundt 50 år gammel. Disse (49-53 år) har i snitt en formue på 324 000 kroner. Ser vi på gaver, er det en motsatt tendens, nettoformuen til giverne (69-73 år) er i snitt 699 000 kroner (formuen til gavegiverene var langt høyere for alle aldersgrupper enn for arvelaterne) mens den for mottakerne (37-41 år) er 158 000 kroner. Tallene kan tyde på at mange i stor grad gir deler av arven i forskudd når de nærmer seg eller kommer i pensjonsalderen. Gavegivning leder da til en utjevning av formuen mellom generasjonene. I motsatt retning trekker arven. Etter hvert som pensjonisttilværelsen skrider frem minsker formuen. Arvelaterne

har lavere formue enn dem som mottar arven.

På bakgrunn av tallene i denne undersøkelsen kan vi si at arv og gaver reproduserer og forsterker økonomiske og sosiale forskjeller i samfunnet. Selv om gavegivning bidrar til en viss utjevning, er det ikke helt tilfeldig hvem som mottar gavene. Funnene i artikkelen bekrefter mange av de tidligere utvalgsundersøkelsenes slutninger.

1. Ginikoeffisienten (G) er et mål på ulikheten i en fordeling. Den varierer mellom 0 og 1 og er større jo større ulikheten er. Dersom G = 0 er arven/gaven likt fordelt mellom alle mottakere, mens G = 1 innebærer at en person mottar all arv/gave. Ginikoeffisienten for de ulike gruppene i vårt materiale er som følger: mottakere av arv = 0,427; givere av arv = 0,453; mottakere av gave = 0,528; givere av gave = 0,557.

2. For arvesaker var det mange med uoppgitt utdannelse. Dette skyldes at vi har koblet arveavgiftsstatistikken bare mot 1996 årgangen. Personer som døde tidligere år har vi derfor ikke opplysninger om. Det store antallet med uoppgitt utdannelse kan lede til en skjevhet i tallene.

Litteratur

Hansen, M. N. (1986): Sosiale utdanningsforskjeller, *Tidsskrift for samfunnsforskning,* 1.

Hippe, J. M. og E. Øverbye (1991): Familien stadig viktigere som økonomisk ressurs, *Samfunnsspeilet* 1991, 1, Statistisk sentralbyrå, 23-25.

Langsether, Å. (1993): *Arv, gaver og levekår,* INAS-rapport, 1993, 4.

Løwe, T. (1995): *Etableringsassistanse - Om omfang og fordeling av økonomisk bistand fra foreldre til unge i etableringsfasen,* INAS-rapport, 1995, 5.

Magnussen K. A. (1991): "Formue og sparing over livsløpet" i Rapporter 91/16: *Husholdningenes sparing,* Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1997a): Forskjellen øker når salgssummen øker, *Ukens statistikk* 1997, 9.

Statistisk sentralbyrå (1997b): Halvparten av studentene har foreldre med høyere utdanning, *Ukens statistikk* 1997, 49.

Statistisk sentralbyrå (1997c): Utdanningsnivået øker i alle aldersgrupper, *Ukens statistikk* 1997, 50.

Statistisk sentralbyrå (1998): 657 millioner i arveavgift til staten, *Ukens statistikk* 1998, 36.

Statistisk sentralbyrå (1993): Sosialt utsyn 1993, Statistiske analyser 1, 246.

Erik Breivik
(erik.breivik@ssb.no) er konsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk.

Holdninger til innvandrere og innvandring:

Økende toleranse i gode tider?

Siden begynnelsen av 1990-tallet mener stadig flere at innvandrere bør ha samme rett til arbeid som nordmenn. I samme periode er det også en nedgang i andelen som mener at innvandrere har for lett tilgang til sosialhjelp. Er det slik at vi har lettere for å innrømme innvandrere tilgang til økonomiske og sosiale goder når vi selv har det bra?

Svein Blom og Dag Ellingsen

I sine intervjuundersøkelser har Statistisk sentralbyrå ved flere anledninger stilt spørsmål om holdninger til innvandrere og innvandring. En holdning kan defineres som en disposisjon til å reagere på et bestemt fenomen på en bestemt måte. Holdninger har gjerne både følelsesmessige og kunnskapsmessige sider. I varierende grad danner de også utgangspunkt for handling.

Negative holdninger til innvandrere og innvandring ("fremmedfrykt") kan bunne i en uklar angst for det ukjente, en tro på at fremmede kulturer på norsk jord vil skape problemer og konflikter i samfunnet, en forestilling om at ansvar overfor andre mennesker først og fremst gjelder "våre egne", eller en oppfatning om at innvandrere ikke har samme historiske rett til å få del i goder som våre forfedre har bygget opp gjennom generasjoner. Direkte rasistiske ideer om at fargede folkeslag er mindreverdige i forhold til hvite, er trolig relativt lite utbredt her i landet.

Omvendt vil positive holdninger til innvandrere og innvandring kunne henge sammen med en følelse av moralsk ansvar overfor forfulgte i andre land, tro på at vi selv vil kunne ha nytte av innvandreres kunnskaper og erfaringer, en oppfatning om at alle lovlige innbyggere av riket har rett til lik behandling eller en dyptgående overbevisning om alle menneskers likeverd.

Økt fremmedfrykt i nedgangstider?

Den norske verdiundersøkelsen viste at det i 1982 var 10 prosent av befolkningen som ikke ønsket å ha innvandrere til nabo. Da undersøkelsen ble gjentatt i 1990, var andelen økt til 16 prosent. Tilsvarende var det 9 prosent i 1982 og 12 prosent i 1990 som oppgav at de ikke ønsket å ha personer av en annen rase til nabo (Listhaug, Jenssen og Mysen 1983, Listhaug og Huseby 1990).

I 1988 og 1993 gjennomførte Statistisk sentralbyrå en undersøkelse om holdninger til innvandrere for Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (Skjåk og Bøyum 1994). Undersøkelsen gir flere indikasjoner på at opinionen dreide i mindre innvandrervennlig retning i dette tidsrommet. For eksempel var det 36 prosent som ikke ønsket innvandrere giftet inn i den nærmeste familien i 1988, mens andelen var økt til 48 prosent i 1993. I løpet av samme periode gikk andelen som mente at innvandrere var "gjennomgående velkvalifiserte mennesker som styrker norsk arbeidsliv" ned fra 44 til 35 prosent. Den største endringen forekom i synet på innvandreres kriminalitet. Mens 46 prosent i 1988 sa seg helt eller delvis enig i at "det følger økende kriminalitet og voldsbruk med innvandrere", var det hele 67 prosent som sa det samme i 1993.

Oppfatningen om at "innvandrere bør kunne motta norske pensjoner og trygder på samme vis som nordmenn" endret seg på den annen side ikke fra 1988 til 1993. På begge tidspunkter var 84 prosent enig i dette. Det ble heller ikke flere som syntes at vi "i dårlige tider først og fremst bør sørge for arbeid til nordmenn" (49 prosent).

I spørsmålet om å motta flyktninger og asylsøkere dreide opinionen i liberal retning i det aktuelle tidsrommet. Mens 43 prosent i 1988 sa seg enig i at "det er en nasjonal oppgave å motta flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som de siste år", var det hele 53 prosent som mente det samme i 1993.

Liten endring 1993-1995

Fra og med 1993 har Statistisk sentralbyrå hvert år stilt likelydende spørsmål om holdning til innvandrere og innvandring i sin omnibusundersøkelse, som er en kvartalsvis intervjuundersøkelse om forskjellige temaer. Intervjupersonene har blitt bedt om å si seg enig eller uenig i følgende fire påstander:

(a) "Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag"
(b) " Innvandrere har for lett tilgang til sosialhjelp sammenliknet med nordmenn"
(c) "Innvandrere bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn"
(d) "Innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn".

Figur 1 viser holdningen til de fire utsagnene i årene 1993-1998 i form av verdier på en skala fra 1 til 5. Skalaen er konstruert slik at høye verdier går sammen med "innvandrervennlig" holdning. Svarkategoriene "helt enig", "nokså enig", "både og", "nokså uenig" og "helt uenig" er kodet henholdsvis 5, 4, 3, 2, 1 i de to positivt ladede utsagnene (a og c) og henholdsvis 1, 2, 3, 4, 5 i de to negativt ladede utsagnene (b og d).

Det er i spørsmålet om innvandrernes mulighet til arbeid at holdningen er mest aksepterende. Opinionen er mer delt i spørsmålet om å gi flyktninger og asylsøkere oppholdstillatelse og i synet på innvandreres kriminalitet. Størst skepsis uttrykker befolkningen i spørsmålet om innvandreres tilgang til sosialhjelp.

Det framgår av figuren at det har vært relativt liten endring i holdningen til disse spørsmålene i løpet av årene 1993-1995. Ikke for noen av

Figur 1: **Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. 1993-1998. Gjennomsnitt på fem punkts skala hvor høy verdi uttrykker "innvandrervennlig" holdning**

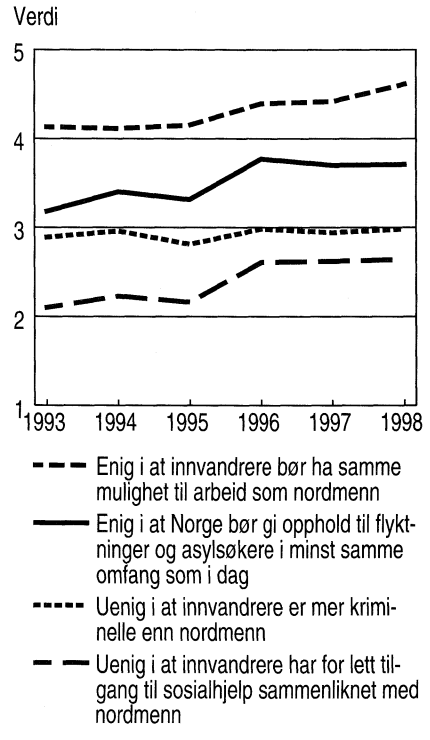

Kilde: SSBs omnibusundersøkelser

påstandene endret andelen enig/uenig seg med mer enn 8 prosentpoeng i dette tidsrommet. Fra 1993 til 1994 økte andelen som var villig til å gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag, med 7 prosentpoeng (fra 49 til 56 prosent). Trolig hadde dette sammenheng med folks ønske om å bistå nødstedte bosniske krigsflyktninger (Blom 1994).

Fra 1994 til 1995 økte på den annen side andelen som stilte spørsmål ved innvandrernes lovlydighet, fra 40 til 48 prosent. Dette så vi som et uttrykk for at kriminalitet begått av innvandrere gradvis ble sterkere eksponert i media (Blom 1995).

Økt velvilje fra 1996

I 1996 gjorde opinionen en markert sving i "innvandrervennlig" retning på alle fire indikatorer (Blom 1996). Størst var endringen i synet på oppholdstillatelse for flyktninger og asylsøkere. Andelen som ønsket å gi opphold til flyktninger og asylsøkere "i minst samme omfang som i dag", økte med hele 14 prosentpoeng fra 1995 til 1996, og har siden ligget nokså stabilt på dette nivået (se tabell 1). Trolig skyldtes dette at folk etter hvert var blitt klar over at Norge fører en restriktiv flyktning- og asylpolitikk. FNs høykommisær for flyktninger uttrykte for eksempel våren 1996 ønske om å foreta en nærmere gransking av norsk praksis på feltet. Nedgangen i arbeidsledigheten og bedringen i samfunnsøkonomien kan likeledes ha bidratt til å påvirke holdningen i liberal retning.

Også oppfatningen av innvandrernes bruk av sosialhjelp endret seg betydelig fra 1995 til 1996 idet andelen som antok at innvandrere forfordeles framfor nordmenn, sank

Figur 2: **Registrerte arbeidsledige i alderen 16-74 år i prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av mai 1988-1998**

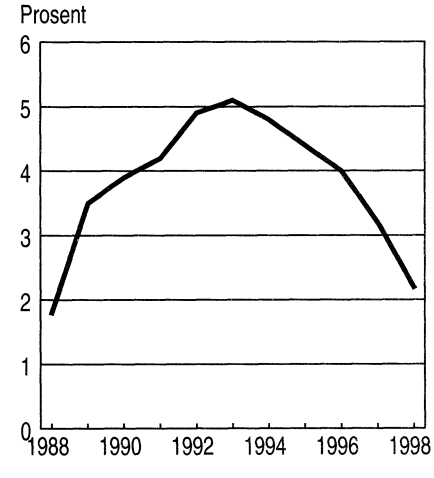

Kilde: Arbeidsdirektoratet

Tabell 1: **Holdning til påstanden "Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag". 1993-1998. Prosent**

	Alle	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Vet ikke	Tallet på personer som svarte
1993	100	28	21	11	21	19	1	1 824
1994	100	30	26	9	19	14	1	1 843
1995	100	28	28	7	18	18	1	1 398
1996	100	40	30	5	14	10	1	1 388
1997	100	39	28	7	15	10	1	1 373
1998	100	34	36	7	14	9	1	1 223

Kilde: Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser

Tabell 2: **Holdning til påstanden "Innvandrere har for lett tilgang til sosialhjelp sammenliknet med nordmenn". 1993-1998. Prosent**

	Alle	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Vet ikke	Tallet på personer som svarte
1993	100	45	22	8	9	10	7	1 824
1994	100	40	24	8	13	9	6	1 843
1995	100	43	23	6	13	9	7	1 399
1996	100	29	25	7	18	15	6	1 388
1997	100	28	24	10	18	14	5	1 372
1998	100	27	26	9	18	14	6	1 225

Kilde: Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser

Tabell 3: **Holdning til påstanden "Innvandrere bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn". 1993-1998. Prosent**

	Alle	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Vet ikke	Tallet på personer som svarte
1993	100	58	17	8	7	8	2	1 823
1994	100	53	24	6	9	6	1	1 842
1995	100	57	23	4	9	7	0	1 398
1996	100	67	19	3	6	5	0	1 388
1997	100	66	20	5	5	3	0	1 375
1998	100	76	15	3	4	2	0	1 225

Kilde: Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser

Tabell 4: **Holdning til påstanden "Innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn". 1993-1998. Prosent**

	Alle	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Vet ikke	Tallet på personer som svarte
1993	100	21	21	19	14	19	7	1 823
1994	100	20	21	14	20	18	8	1 843
1995	100	23	25	11	18	18	6	1 397
1996	100	20	24	10	22	20	4	1 388
1997	100	21	23	13	21	19	4	1 374
1998	100	17	26	13	20	19	4	1 225

Kilde: Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser

med 11 prosentpoeng (se tabell 2). Denne indikatoren har ligget nokså stabilt på dette nivået deretter.

De fleste opplever det åpenbart som nokså dramatisk å si seg uenig i at innvandrere skal ha samme rett til arbeid som nordmenn. Mer enn tre av fire har hele tiden hatt en "liberal" holdning på dette feltet. Også på denne indikatoren fikk vi et "hopp" i 1996, men det interessante er at også 1998-undersøkelsen gav en klar økning i andelen som sa seg enige i påstanden (se tabell 3). Vi setter disse økningene i sammenheng med den svært gunstige utviklingen på arbeidsmarkedet i det samme tidsrommet (se figur 2). En bedring i den generelle situasjonen på arbeidsmarkedet vil trolig redusere motstanden mot å slippe innvandrerne til på arbeidsmarkedet. Hvordan tilstanden på arbeidsmarkedet oppfattes av folk, kan modifisere bildet. Dette kan tenkes å forklare hvorfor holdningen til innvandrere i arbeid ikke endret seg fra 1996 til 1997, til tross for at arbeidsledigheten også i denne perioden var for nedadgående.

Den norske befolkning ser ut til å dele seg i to nesten like store fløyer når de skal ta stilling til om innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn. På dette feltet har det skjedd forholdsvis små endringer når man ser 1990-tallet under ett (se tabell 4). Det eneste oppsiktsvekkende utslaget er en markert økning i negative holdninger i 1995. Vi antar at dette er et spørsmål som i særlig grad lar seg påvirke av medienes dekning av kriminalstoff.

Et nytt holdningsspørsmål

I 1998-undersøkelsen stilte vi et spørsmål som ikke tidligere har vært stilt: "Bør Norge etter din mening gi opphold til flere, færre

Tabell 5: **Svarfordeling for spørsmålet "Bør Norge, etter din mening, gi opphold til flere, færre eller omtrent like mange flyktninger og asylsøkere som i dag?". 1998**

	Alle	Flere	Færre	Omtrent like mange	Vet ikke	Tallet på personer som svarte
1998	100	13	31	55	1	1 205

Kilde: Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelse mai-juni 1998

eller omtrent like mange flyktninger og asylsøkere som i dag?" (Blom 1998). Poenget med spørsmålet er å kunne anslå hvor stor del av den voksne befolkningen som ønsker at flere flyktninger og asylsøkere får opphold her i landet og hvor stor andel som ønsker å beholde det nåværende nivå. Temaet er blitt aktuelt i forbindelse med diskusjonen om liberalisering av asylpolitikken som skjøt fart etter regjeringsskiftet i fjor høst.

Spørsmålet vi tidligere har stilt om mottak av flyktninger og asylsøkere, har ikke vært i stand til å besvare hvor mange som ønsker å liberalisere den nåværende asylpolitikken. Når 69 prosent av befolkningen mener at Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere "i minst samme omfang som i dag", omfatter dette rimeligvis både dem som ønsker status quo i flyktningpolitikken og dem som mener at Norge bør gi opphold til flere flyktninger og asylsøkere. Det nye spørsmålet er formulert slik at det skal kunne belyse størrelsesforholdet mellom disse to fraksjonene.[1]

Flyktningpolitikken bør være som den er

13 prosent av de spurte mener Norge bør gi opphold til flere flyktninger og asylsøkere enn vi gjør i dag (se tabell 5). Vel fire ganger så mange – 55 prosent – mener at det nåværende nivået på antallet som får opphold er å foretrekke. Til sammen gir dette 68 prosent som mener at Norge bør gi opphold til flere eller omtrent like mange flyktninger og asylsøkere som i dag. Dette samsvarer meget bra med andelen på 69 prosent som gir uttrykk for at Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere "i minst samme omfang som i dag". Det ekstra spørsmålet viser oss altså at det våren/sommeren 1998 er langt færre som vil liberalisere asylpolitikken enn som ønsker status quo i praktiseringen av utlendingsloven. Samtidig er det 31 prosent som mener Norge bør gi opphold til færre flyktninger og asylsøkere enn i dag. Dette er nesten to og en halv gang så mange som dem som mener vi bør gi opphold til flere.

Da det, som nevnt, er første gang Statistisk sentralbyrå stiller dette spørsmålet i en av sine undersøkelser, er det vanskelig å uttale seg om utviklingen i holdningen til dette spørsmålet over tid. Imidlertid stilte meningsmålingsinstituttet Opinion A/S et liknende spørsmål for Aftenposten i perioden 9.-11. juni 1997.[2] Ifølge avisen var det 21 prosent som på det tidspunkt ønsket å motta flere flyktninger og asylsøkere, mens 44 prosent ønsket å motta omtrent like mange som på gjeldende tidspunkt. Sammenlagt gir dette 65 prosent. Andelen er bare 2 prosentpoeng lavere enn hva Statistisk sentralbyrå fant da vi i 1997 spurte om man ønsket å gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som "i dag". 27 prosent av Opinions respondenter mente at Norge burde ta imot færre flyktninger og asylsøkere, mens 9 prosent var usikre.

Selv om det er stor grunn til å være forsiktig med å sammenlikne Opinions data med våre, noterer vi at andelen som mener at Norge bør gi opphold til flere flyktninger og asylsøkere, er høyere i Opinions undersøkelse i 1997 enn i Statistisk sentralbyrås undersøkelse i 1998. Forskjellen kan skyldes at de to undersøkelsene er lagt opp ulikt[3], eller at opinionen i mellomtiden har endret seg. Dersom opinionen har endret seg, *kan* det skyldes at regjeringen i mellomtiden har foretatt en viss liberalisering av adgangen til asyl i Norge.

Kvinner er mer liberale enn menn

Svarene på holdningsspørsmålene er brutt ned etter kjønn, alder, utdanningsnivå, bostedsstrøk, landsdel og politisk partipreferanse. Tendensene som kommer til syne i 1998-materialet, er ganske like tendensene som er observert tidligere år.

Kjønn har, som tidligere, betydning for oppfatningen av innvandreres kriminalitet. Mens 51 prosent av mennene er enige i at innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn, er bare 36 prosent av kvinnene av samme oppfatning. Nytt av året er at holdningen til mottak av flyktninger og asylsøkere også varierer etter kjønn. 75 prosent av kvinnene og 64 prosent av mennene mener at Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag.

Eldre er mindre liberale enn yngre

Den eldste aldersgruppen (67-79 år) er, som før, den mest skeptiske til innvandrere og innvandring.

Mest innvandrervennlige er den yngste aldersgruppen (16-24 år). For eksempel mener 77 prosent av de yngste at vi bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag, mens bare 50 prosent av de eldste er av samme mening. 18 prosent av de yngste og 4 prosent av de eldste mener likeledes at vi bør motta flere flyktninger og asylsøkere enn i dag. I synet på sysselsetting er den nest yngste gruppen (25-44 år) svakt mer innstilt på å innrømme innvandrere og nordmenn like muligheter enn den yngste. Dette er også et funn vi kjenner fra tidligere.

Jo høyere utdanningsnivå, jo større er velviljen overfor innvandrere og flyktninger. 84 prosent av de universitets- eller høgskoleutdannede er enige i at flyktninger og asylsøkere bør få opphold i minst samme omfang som i dag, mens bare 56 prosent av de grunnskoleutdannede er av samme oppfatning. Dette er nøyaktig som i 1997. 26 prosent av de universitets- og høgskoleutdannede vil ta imot flere flyktninger og asylsøkere, mot bare 6 prosent av de grunnskoleutdannede. Likeledes mener 65 prosent av de grunnskoleutdannede og 30 prosent av de universitets- eller høgskoleutdannede at innvandrere har for lett tilgang til sosialhjelp. Betydningen av utdanning er på dette området sterkere enn i fjor. Noe uventet finner vi at personer med høyeste utdanning på videregående nivå er mer tilbøyelige til å tro at innvandrerne er mer kriminelle enn nordmenn enn personer med høyeste utdanning på grunnskolenivå. Dette har vi tidligere bare observert i 1996.

Minst velvilje på bygdene

Holdningen til innvandrere og innvandring er jevnt over noe mer velvillig i tettbygde enn i spredtbygde bostedsstrøk. For eksempel er 89 prosent av de bosatte i spredtbygde strøk enige i at innvandrere og nordmenn bør ha de samme mulighetene på arbeidsmarkedet, mens tilsvarende andel i de største byene (over 100 000 innbyggere) er 96 prosent. Likeledes er 32 prosent i spredtbygde strøk uenige i at innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn, mens andelen er 43 prosent i de største byene. Noe av effekten av bostedsstrøk er en følge av at utdanningsnivået er høyere i de største byene.

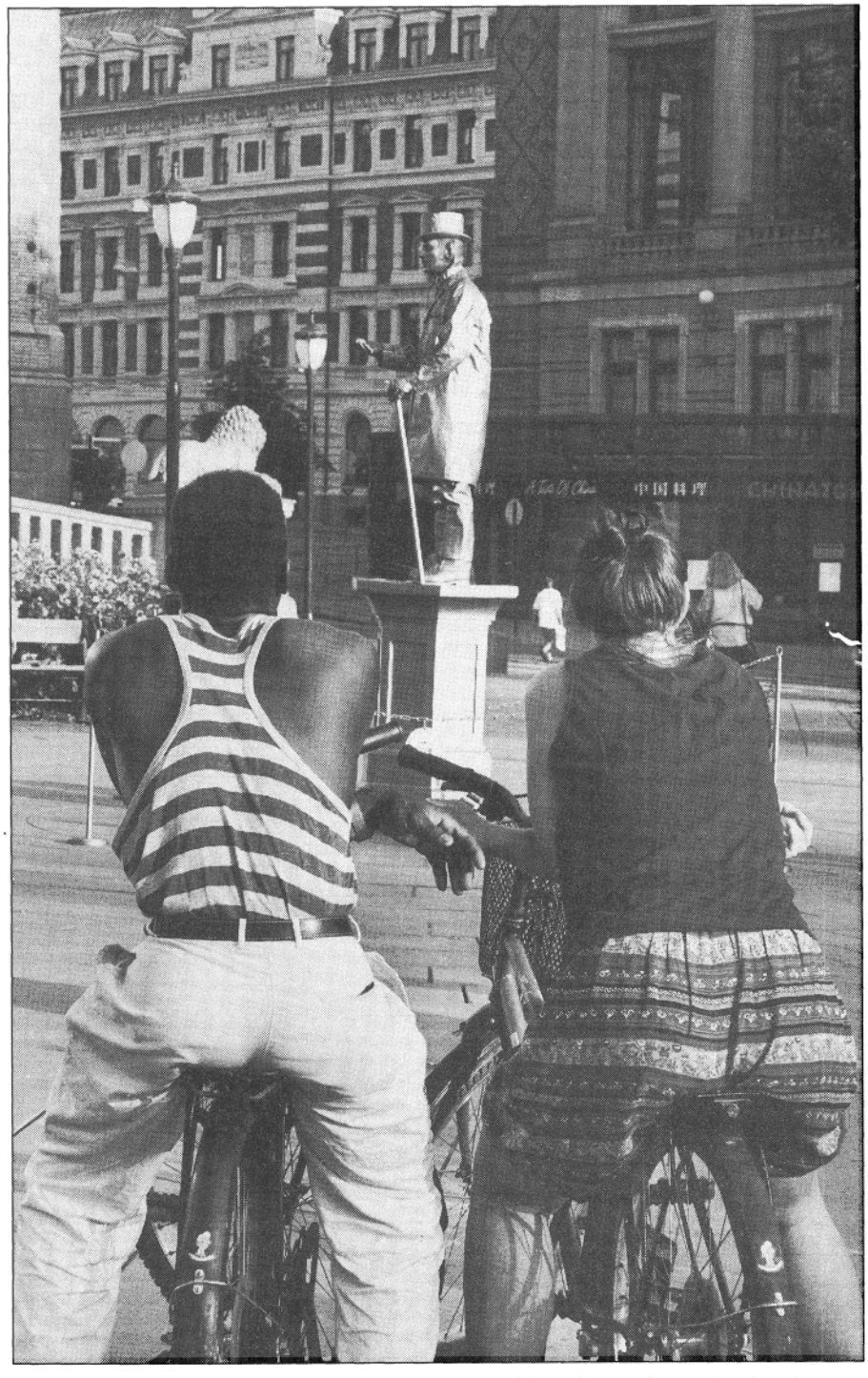

I motsetning til tidligere år er fylkene Hedmark og Oppland denne gang skilt ut som en egen region. Dataene viser at holdningen er noe mindre "innvandrervennlig" i Hedmark/Oppland og Agder/Rogaland enn i resten av landet. Holdningen er gjennomgående mest "innvandrervennlig" i Akershus/Oslo. For eksempel mener 63 prosent i Hedmark/Oppland og 59 prosent i Agder/Rogaland at innvandrere har for lett tilgang til sosialhjelp sammenliknet med nordmenn, mens 45 prosent av de bosatte i Akershus/Oslo er av samme oppfatning. Likeledes mener 20 prosent av de bosatte i Akershus/Oslo at Norge bør ta imot flere flyktninger og asylsøkere enn i dag, mot bare 4 prosent i Hedmark og Oppland.

Frp-velgere er minst liberale

Politisk partipreferanse betyr mye for holdningen til innvandrere og innvandring. Tilhengere av Sosialistisk Venstreparti og Venstre er som før de mest "innvandrervennlige", mens tilhengere av Fremskrittspartiet utgjør motpolen. Senterpartiets tilhengere ligger nærmest Fremskrittspartiets på alle indikatorene unntatt den som gjelder sosialhjelp. Her er det Kristelig Folkepartis tilhengere som ligger nærmest Fremskrittspartiets.

På spørsmålet om "Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag" er rekkefølgen mellom partiene denne (enig-andel i parentes): Sosialistisk Venstreparti (92), Venstre (90), Kristelig Folkeparti (80), Arbeiderpartiet (73), Høyre (72), Senterpartiet (68) og Fremskrittspartiet (36). 43 prosent av Sosialistisk Venstrepartis tilhengere vil ta imot flere flyktninger og asylsøkere, mens bare 3 prosent av Fremskrittspartiets tilhengere er av samme mening.[4]

Endrer holdningene seg med konjunkturene?

Noen holdninger ser ut til å være stabile og upåvirket av konjunkturene. Særlig oppfatningene om innvandreres kriminalitetsnivå har ligget stabilt i opp- og nedgangstider. Her ser det ut som om mediene i enkelte perioder kan påvirke opinionen i mindre liberal retning.

Holdningene til vår flyktning- og asylpolitikk ser til tider ut til å endre seg med endringer i myndighetenes politikk på feltet. På andre tidspunkter ser det ikke ut som om dette gir holdningsendringer. Holdningene har også endret seg i perioder der det har vært flyktninggrupper som man har hatt stor sympati for.

Det er særlig holdningene til hvilke økonomiske og sosiale goder som innvandrerne skal få del i, som ser ut til å variere i takt med hvordan folk flest opplever at de har det økonomisk. Vi ønsker innvandrerne velkommen på arbeidsmarkedet på linje med oss når arbeidsledigheten er lav. På samme måte er vi ikke så restriktive til om innvandrere får sosialhjelp når den økonomiske situasjonen er lys. Hva vil skje hvis tidene endrer seg til det verre?

1. For ikke å trette respondenten med et nytt spørsmål som kunne synes å være en gjentakelse av det første utsagnet i spørsmålsbatteriet, og for å unngå at de øvrige utsagnene påvirker respondentens svar, har vi plassert det nye spørsmålet langt bak de øvrige spørsmålene.

2. Spørsmålet lød: "Bør Norge etter din mening ta imot flere flyktninger og asylsøkere enn vi gjør i dag, bør vi ta imot færre, eller bør vi ta imot omtrent like mange flyktninger og asylsøkere som i dag?" (Aftenposten 14.7.1997). 1 001 personer ble spurt.

3. For eksempel er utvalgsmetoden og måten intervjuene er foretatt på (telefon eller ikke) forskjellig. At Opinions undersøkelse benytter formuleringen "motta", mens vi i vår undersøkelse bruker formuleringen "gi opphold til", er neppe av stor betydning for forskjellen mellom svarfordelingene.

4. De øvrige partienes andeler er: Venstre 24 prosent, Arbeiderpartiet 14 prosent, Høyre 11 prosent, Kristelig Folkeparti 8 prosent og Senterpartiet 7 prosent.

Litteratur

Blom, Svein (1994): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i september 1994, Notater 94/27, Statistisk sentralbyrå.

Blom, Svein (1995): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i mai/juni 1995, Notater 95/49, Statistisk sentralbyrå.

Blom, Svein (1996): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i mai/juni 1996, Notater 96/49, Statistisk sentralbyrå.

Blom, Svein (1998): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i mai/juni 1998, Notater 98/55, Statistisk sentralbyrå.

Listhaug, Ola, Anders Todal Jenssen og Hans Terje Mysen (1983): *Values in Norway: Study description and codebook.* ISS-rapport nr. 11, Institutt for sosiologi og samfunnskunnskap, Universitetet i Trondheim.

Listhaug, Ola og Beate Huseby (1990): *Values in Norway: Study description and codebook.* ISS-rapport nr. 25, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Trondheim.

Skjåk, Knut Kalgraff og Bjug Bøyum (1994): Haldningar til innvandrarar 1988 og 1993, Resultatrapport, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (eg. udatert).

Svein Blom
(svein.blom@ssb.no) er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Dag Ellingsen
(dag.ellingsen@ssb.no) er redaktør for Samfunnsspeilet og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Utenlandsadopterte barn sjelden i barnevernet

For en tid tilbake hadde vi en mediedebatt som skapte et inntrykk av at utenlandsadopterte barn var overrepresentert i barnevernet. Dette er ikke korrekt på landsbasis. Bildet er bare riktig når vi ser på tenåringer i barnevernet. Utenlandsadopterte barn under 13 år er svært sjeldne barnevernsklienter.

Trygve Kalve

En alarmerende melding fra Troms fylke om at hvert fjerde barn i barnevernsinstitusjon var utenlandsadoptert, skapte debatten. Til tross for ressurssterke foreldre kan det se ut til at barna får problemer når de kommer i tenåra. Meldingen ble fulgt opp med en TV-debatt i Redaksjon 21, hvor man fokuserte på barns identitetsutvikling. Hva skjer med identitetsutviklingen når barn og unge står plantet i et helnorskt miljø med et utseende og røtter fra en annen verdensdel? Begrepene marginalitet og rasisme står her sentralt.

I en undersøkelse av norske og utenlandsadopterte barn i barnevernet gjort av Statistisk sentralbyrå (SSB), kommer det fram et helt annet bilde enn det Troms fylke tegner (Kalve 1997). Undersøkelsen, som omfatter alle barn og unge under 20 år, gir en unik mulighet til å beregne rater for å se hvor mange innen hver gruppe som mottok barnevernstiltak ved utgangen av 1996. Det interessante er at når vi deler materialet inn i undergrupper etter alder, kjønn, bosted og familietype, finner vi to svært ulike mønstre for norske og utenlandsadopterte barn. Forskjellene kommer enda tydeligere fram hvis vi fokuserer på hvilke tiltak som brukes, og hva som oppgis som grunn til at barnevernet griper inn. Undersøkelsen bekrefter imidlertid at tenåringsperioden kan være spesielt vanskelig for utenlandsadopterte, men gruppen som helhet har få barn med barnevernstiltak sammenlignet med "norske barn".

Er utenlandsadopterte barn i faresonen?

Sosialantropologen Michael Seltzer tar utgangspunkt i begrepene rasisme og marginalitet når han drøfter hvilke problem utenlandsadopterte barn kan komme til å møte (Seltzer 1976). Vi snakker her om 'synlige' adopsjoner eller 'transracial adoption' - hvor barnet har en hudfarge og/eller et utseende som klart skiller det fra norske familier.

Om SSB-undersøkelsen

"Innvandrerbarn i barnevernet" er et analyseprosjekt med støtte fra Barne- og familiedepartementet. Analysen baserer seg på en kobling av personopplysninger fra to filer i SSBs befolkningsstatistikksystem, fødelandsfilen og innvandringsgrunnfilen. Til den "nye" filen er det koblet opplysninger fra SSBs barnevernsstatistikk. Analysen gir oss to situasjonsbilder av innvandrerbarns forhold til barnevernet, ett ved utgangen av 1995, og ett tilsvarende ved utgangen av 1996. I prosjektet skiller vi mellom fem grupper barn og ungdom med ulik bakgrunn:

1) barn med to norskfødte foreldre, kalt "norske barn",
2) utenlandsadopterte barn,
3) barn med en norsk og en utenlandsfødt forelder,
4) barn med to utenlandsfødte foreldre, som ikke har flyktningstatus, kalt innvandrerbarn uten flyktningbakgrunn, og
5) innvandrerbarn med flyktningbakgrunn.

Ved utgangen av 1996 var det i Norge til sammen bosatt 1 128 607 barn og unge i alderen 0-19 år. Av disse var 87 prosent barn med to norskfødte foreldre og 0,8 prosent utenlandsadopterte barn. Det var 8 649 utenlandsadopterte barn under 20 år bosatt i Norge ved utgangen av 1996.

Ifølge Seltzer ble marginalitet først beskrevet av den amerikanske sosiologen Robert Park, i 1928. Senere er Everett Stonequist, en av studentene til Park, blitt kjent for sine bidrag på dette feltet. Stonequist fokuserte på de psykologiske aspektene ved marginalitet, av det å befinne seg på grensen mellom to eller flere ulike menneskegrupper uten full tilhørighet i noen av dem. Han hevder ut fra egne undersøkelser at 'marginalpersoner' preges av ambivalens, følelser av mindreverdighet, hypersensitivitet og sosial tilbaketrekning. Park hadde tidligere beskrevet lignende trekk hos marginalpersoner: Tvil om egenverd, usikkerhet i forhold til venner med konstant frykt for å bli vraket, tendens til å unngå nye (eller vanskelige) situasjoner heller enn å risikere ydmykelse, smertefull selvbevissthet i samvær med andre, ensomhet, og utpreget bekymring for framtiden. Det hører med til bildet at Stonequist og Park senere er blitt kritisert av andre forskere for at de baserer sine formuleringer på et relativt svakt forskningsgrunnlag (Seltzer 1976).

Seltzer argumenterte i 1976 for at vi ikke bør bli overrasket om utenlandsadopterte barn, til tross for ressurssterke foreldre, får problemer i oppveksten. De får ifølge ham en identitetskonflikt som melder seg med full tyngde i tenåra. På grunn av hudfarge og utseende vil de bli oppfattet som 'utlendinger', som ikke 'ekte norske', sjøl om de kulturelt sett er og føler seg som 'ekte norske'. Det å ikke få sin kulturelle identitet godkjent er i seg sjøl en merbelastning, og kan i tillegg være et grunnlag for mobbing. I et fremmedfientlig samfunn med liten toleranse for ulikhet, vil ungdommer i en marginalposisjon lett bli sårbare og oppleve identitetskonflikter.

Puberteten og tenåra oppfattes vanligvis som en vanskelig periode hvor hormonene bruser og kroppen gjennomgår store forandringer på kort tid. De unge blir nå opptatt av å finne seg sjøl, og spørsmål om 'hvem er jeg?' og 'hva vil jeg?' blir de sentrale. Uløste konflikter fra barndommen har en tendens til å komme opp til overflaten for ny behandling. I jakten på å finne 'sin egen stil' og utvikle en personlig identitet, kommer de unge lett i opposisjon til autoriteter som foreldre og skole, og jevnaldrende i 'gjengen' blir nå normgiverne. Mange foreldre har opplevd at et fredelig hjem på kort tid er blitt forvandlet til en kamparena. For enkelte unge blir konfliktene både for store og langvarige, og barnevernet må inn i bildet for å løse opp i problemene. Løsningen kan da bli, som vi hører fra Troms fylke, at noen må plasseres i barnevernsinstitusjon for kortere eller lengre tid.

Hva sier forskningen?

Monica Dalen og Barbro Sætersdal har utført en retrospektiv intervjuundersøkelse av adopterte ungdommer over 17 år fra Vietnam (Dalen og Sætersdal 1992). Der konkluderte de med at det første året var spesielt slitsomt for de fleste adopsjonsfamilier. Mine data tyder imidlertid på at nær sagt alle adopsjonsfamilier klarer tilpasningsproblemene på egenhånd, uten hjelpetiltak fra barnevernet (se tabell 1). Et sentralt funn hos Dalen og Sætersdal er det de beskriver som 'den utenlandsadopterte personlighet'. På bakgrunn av dybdeintervjuer med ungdommene fant de følgende typiske personlighetstrekk: sterk familietilknytning, litt engstelig, redd for å stå på egne ben og lite risikovillig. Med andre ord personlighetstrekk som minner om en 'light-utgave' av de trekk Park og Stonequist fant hos marginalpersoner. Dette er imidlertid ikke karaktertrekk som varsler om store atferdsproblemer i puberteten.

I en stor svensk undersøkelse om adoptivbarns mentale helse (Cederblad mfl. 1994), fant de at adoptivbarna var mindre engstelige, men

Utenlandsadopsjoner i Norge

Statistisk sentralbyrå (SSB) har en adopsjonstatistikk som utgis årlig. I 1996 ble det i alt adoptert 822 barn i Norge. Nær to av tre (527 barn) var utenlandsadopterte. Statistikken de siste ti år viser at tallet på utenlandsadopterte barn har variert noe, fra i underkant av 500 i 1987 til vel 600 barn i "toppåret" 1995. Hvert år adopteres det noen flere jenter enn gutter, og ved utgangen av 1996 utgjorde jentene 53 prosent av de 8 650 utenlandsadopterte barna under 20 år som var bosatt i Norge og som inngår i undersøkelsen.

Hvor kommer barna fra? Tidlig på 1990-tallet kom det flest barn fra søramerikanske land. Dette bildet har imidlertid endret seg, og de tre siste åra er det kommet flest barn fra Asia. Av de søramerikanske barna som ble adoptert i 1996 var nær to tredeler fra Colombia og hver femte kom fra Brasil. Av de asiatiske barna kom fire av ti fra Sør-Korea og hvert tredje fra Kina. Barna som adopteres er yngre enn før. Sammenligner vi de som kom til Norge i 1984 med de som ble adoptert i 1994, var gjennomsnittsalderen henholdsvis 2,9 og 1,8 år. Adoptivforeldrene derimot er gjennomgående noen år eldre i dag sammenlignet med de som ble foreldre midt på 1980-tallet.

mer aggressive enn jevnaldrende svenske barn. De utenlandsadopterte skåret dessuten høyere enn normalbefolkningen på selvfølelse. Det siste blir også bekreftet i en norsk undersøkelse av adopterte fra Korea, India og Thailand (Botvar 1995). Her fant man at adopterte ungdommer, i større grad enn norsk ungdom generelt, satser på høyere utdanning, og at de løsriver seg og flytter hjemmefra på lik linje med annen norsk ungdom. En ny undersøkelse (Nicolaysen 1998) bekrefter at utenlandsadoptert ungdom klarer seg godt i skolesystemet. De fullfører videregående opplæring i samme grad som "norske" jevnaldrende, og andelen som går over i høyere utdanning er også like høy. Summa summarum gir undersøkelser av utenlandsadopterte et noe motstridende bilde; fra engstelige personer med dårlig selvbilde, til offensive målretta personer med bedre selvfølelse enn folk flest.

Få utenlandsadopterte barn i barnevernet...

Sammenligner vi utenlandsadopterte og norske barn i barnevernet, finner vi at førstnevnte gruppe har klart lavest klientrate. Bare 13 pr. 1 000 slike barn under 20 år mottok tiltak fra barnevernet, mot 17 pr. 1 000 blant "norske barn". Den lave klientraten må imidlertid ses i sammenheng med at utenlandsadopterte barn i førskolealder knapt er registrert med barneverntiltak, og at svært få i aldersgruppen 7-12 år har tiltak (se tabell 1).

I tenåra, fra 13- til 17-årsalderen, finner vi derimot en dramatisk økning i klienttallet. Også når det gjelder 18- og 19-åringer, de vi kan kalle "ettervernsklienter" i barnevernet, skiller de utenlandsadopterte seg ut. Her er klientraten noe overraskende nær tre ganger så høy som den vi finner blant de "norske".

Tabell 1: Andel barn med tiltak pr. 1 000 barn 0-19 år, etter kjønn, alder, familietype og bosted. Pr. 31.12.1996

	"Norske" barn	Utenlands-adopterte
Alle	**17**	**13**
Kjønn		
Gutter	19	16
Jenter	16	10
Alder		
0-6 år	15	0
7-12 år	20	10
13-17 år	22	29
18-19 år	7	19
Familietype		
Gifte/samboende foreldre	5	9
Eneforelderfamilier	47	26
Bosted		
Oslo	19	12
Andre storbyer	18	18
Drammen	20	0
Kristiansand	18	8
Stavanger	24	7
Bergen	18	13
Trondheim	16	34
Tromsø	16	53
Resten av landet	17	12

Overraskende fordi gruppen utenlandsadopterte som helhet som kjent har svært få barnevernsklienter.

...men høye klientrater blant 16-åringer

Av figur 1, hvor vi ser klientrater for hvert årskull blant norske og utenlandsadopterte tenåringer, finner vi at 47 pr. 1 000 utenlandsadopterte 16-åringer hadde barnevernstiltak, mot under halvparten, 21 pr. 1 000 blant de "norske" i samme aldersgruppe.

Dette støtter tesen om at utenlandsadopterte ungdommer sliter med en særegen problematikk i puberteten, slik Michael Seltzer og andre har vært inne på. Spørsmålet som fortsatt står ubesvart, er om meldingen fra Troms fylke, hvor det vises til store atferdsproblemer og hyppig bruk av institusjonsplasser, gir et representativt bilde av gruppen utenlandsadopterte barn og unge i Norge?

Figur 1: Andel "norske" og utenlandsadopterte tenåringer med barnevernstiltak pr. 1 000 barn, ettårige aldersgrupper. Pr. 31.12.1996

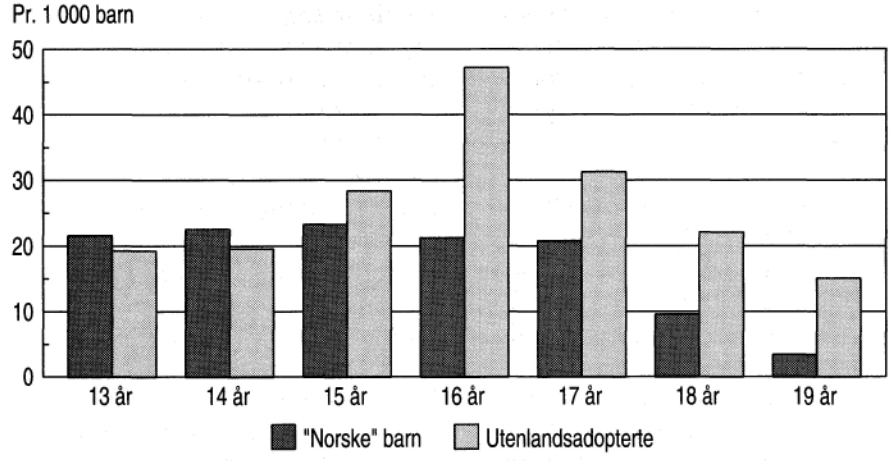

Kilde: Prosjektet Innvandrerbarn i barnevernet

Tromsø er atypisk

I SSB-undersøkelsen sammenlignes Oslo med 'andre storbyer' og med 'resten av landet'. Tabell 1 viser at det er store forskjeller i andel barn med tiltak etter hvor i landet de bor. I Oslo, men også i de mange små og mellomstore kommunene, som her går under betegnelsen 'resten av landet', er det samlet sett langt flere "norske" enn utenlandsadopterte barn som mottar hjelp fra barnevernet. I det jeg har kalt 'andre storbyer' er imidlertid klientraten lik for de to gruppene. Det er først når vi går ett steg videre og sammenligner de seks byene Drammen, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø at den store forskjellen trer fram. Tromsø spesielt, men også Trondheim, ligger langt høyere enn gjennomsnittet når det gjelder andel utenlandsadopterte barn med tiltak. I Tromsø var andelen utenlandsadopterte barn med tiltak 53 barn pr. 1 000 barn 0-19 år. Dette er fire ganger flere enn landsgjennomsnittet for gruppen.

Vi kan med andre ord slå fast at Tromsø er atypisk, men hvorfor det er sånn, er det vanskeligere ut fra våre registerdata å si noe sikkert om. Den alarmerende meldingen fra Troms fylke kan med andre ord ha vært på sin plass, men et representativt bilde av situasjonen for utenlandsadopterte barn i Norge gir den ikke.

Atferdsproblematikken - hvor sentral står den?

På bakgrunn av den grundige utvelgelsesprosessen som adoptivforeldre må gjennomgå, vil alle som godkjennes være vurdert som ressurspersoner med gode muligheter til å oppdra barn. Barnevernet, som både ivaretar en kontroll- og hjelpefunksjon, har derimot tradisjonelt vært rettet inn mot hjelp til barn fra

Tabell 2: Grunn for iverksetting av barnevernstiltak for norske og utenlandsadopterte barn. Pr. 1 000 barn 0-19 år. Pr. 31.12.1996

	"Norske" barn	Utenlandsadopterte
Grunner for vedtak		
Forholdene i hjemmet, særlige behov	6,7	4,3
Foreldrenes manglende omsorgsevne	4,4	2,1
Foreldrenes rusmisbruk	2,8	0,1
Foreldrenes psykiske lidelse	1,9	0,7
Barnets atferd	2,7	6,0
Barnets rusmisbruk	0,2	0,7

ressurssvake hjem. Manglende omsorgsevne hos foreldrene og problemer knyttet til rusmisbruk, har ofte stått i fokus for barnevernets arbeid. Det vil derfor trolig være andre grunner til at det settes inn barnevernstiltak overfor utenlandsadopterte enn overfor "norske" barn.

I tabell 2 får vi bekreftet at "norske" og utenlandsadopterte barnevernsbarn sliter med ulike problemer. For de "norske" er det *'forholdene i hjemmet, særlige behov'*, *'foreldrenes manglende omsorgsevne'*, og *'foreldrenes rusmisbruk'* som oftest er oppgitt som grunnlag for tiltak. Mangelfull omsorg og/eller problemer knyttet til oppvekstmiljø preget med andre ord ofte situasjonen til de "norske" barnevernsbarna. *'Barnets atferd'* var sjeldnere oppgitt som grunn. For de få utenlandsadopterte barna i barnevernet var derimot *'barnets atferd'* oftest oppgitt som grunnlag for tiltaket.

Sammenholder vi den høye klientraten blant utenlandsadopterte 16-åringer (se figur 1), og det faktum at *'barnets atferd'* langt oftere oppgis som grunnlag for tiltak til utenlandsadopterte, 6 pr. 1 000 mot 2,7 pr. 1 000 blant "norske" barn, ser vi konturene av en egen ungdomsproblematikk for utenlandsadopterte. Gruppen som helhet har som før nevnt få barnevernsklienter, men av de som var registrert med barnevernstiltak ved utgangen av 1996 var atferdsproblemer oppgitt som grunnlag for 46 prosent. Tilsvarende for de "norske" barna var 16 prosent. Om utenlandsadopterte oftere mottar plass i barnevernsinstitusjon gjenstår å se.

Utenlandsadopterte mottar andre tiltak enn "norske" barn

Både med hensyn til hjelpetiltak, det som tidligere gikk under betegnelsen forebyggende tiltak, og omsorgstiltak, har "norske" barn en langt høyere klientrate enn utenlandsadopterte barn (se tabell 3). Det er med andre ord ingen grunn til å rope varsku om bruk av barnevernstiltak til sistnevnte gruppe. Sammenligner vi enkelttiltak finner vi klare forskjeller mellom gruppene. Besøkshjem, fosterhjem, barnehage, økonomisk hjelp og tilsyn er de tiltakene som oftest er i bruk

Tabell 3: Andel "norske" og utenlandsadopterte barn med barnevernstiltak pr. 1 000 barn 0-19 år, etter tiltak. Pr. 31.12.1996

	"Norske" barn	Utenlandsadopterte
Type tiltak		
Hjelpetiltak	13,0	10,1
Omsorgstiltak	4,2	3,0
Noen enkelttiltak		
Barnehage	3,2	0,0
Besøkshjem	4,6	2,0
Støttekontakt	3,2	3,4
Økonomisk hjelp	3,0	2,2
Tilsyn	1,7	1,2
Fosterhjem	4,2	2,7
Barne- og ungdomshjem	0,7	1,6
Bokollektiv/rusinstitusjoner	0,1	0,8

overfor "norske" barn. Utenlandsadopterte mottar oftere støttekontakt, de plasseres sjeldnere i fosterhjem, og friplass i barnehage brukes ikke. At barnehage ikke brukes overfor utenlandsadopterte barn bør imidlertid ikke overraske noen, ettersom det knapt nok var registrert barnevernsklienter under sju år i denne gruppen. Dessuten kommer barna trolig fra så ressurssterke hjem at en eventuell barnehageplass blir betalt av adoptivforeldrene.

Vi finner riktignok at en større andel av de utenlandsadopterte hadde plass i barne- og ungdomshjem og i behandlingsinstitusjoner (her bokollektiv og rusmiddelinstitusjoner), men at relativt færre var i fosterhjem. Hvorfor denne dreiningen mot institusjonsplasser istedenfor fosterhjem for utenlandsadopterte? En grunn kan være den før nevnte atferdsproblematikken. En annen er alderen, at problemene først oppstår i tenåra. Det er trolig stor forskjell på å være fosterforeldre til et innadvendt omsorgstrengende barn, enn å ta en ungdom med atferdsproblemer inn i familien. Forklaringen kan altså ligge på "tilbudssiden", at fosterhjem til tenåringer er en mangelvare, et tiltak som er vanskelig å etablere. Alternativet vil da ofte bli en institusjonsplassering. Det kan også være at faglige vurderinger er utslagsgivende, at det anses for sent med fosterhjemsplassering når klienten er blitt 15-16 år.

Flere utenlandsadopterte på ettervernstiltak

Barnevernet setter langt oftere inn ettervernstiltak, dvs. forlenger eksisterende tiltak etter fylte 18 år, til utenlandsadopterte enn til "norske" ungdommer. Klientraten blant utenlandsadopterte 18- og 19-åringer, var 19 pr. 1 000 mot 7 pr. 1 000 blant "norske" i samme aldersgruppe (se tabell 1). En forklaring kan være at utenlandsadopterte har få familienettverksressurser å støtte seg til hvis det først skjærer seg i forhold til adoptivforeldrene. En annen forklaring er at den særegne atferdsproblematikken krever en tettere oppfølging fra barnevernets side. Av de utenlandsadopterte ettervernsklientene var 36 prosent i fosterhjem og 14 prosent hadde plass i institusjon. Tilsvarende tall for de "norske" ettervernsklientene var 40 prosent i fosterhjem og 17 prosent i institusjon. I begge gruppene var det om lag tre av ti klienter som mottok økonomisk hjelp. Ettervernstiltakene som tas i bruk synes langt på vei å være de samme for begge gruppene, men andelen ettervernsklienter er som før nevnt nær tre ganger så høy blant utenlandsadopterte enn blant "norske" 18- og 19-åringer.

Oppsummering

SSB-undersøkelsen gir et annet bilde enn rapporten fra Troms fylke. På sett og vis kan vi si at rapporten treffer, ettersom vi finner "alarmerende" høye klientrater i Tromsø. Det finnes også støtte for å si at enkelte utenlandsadopterte ungdommer strir med en spesiell atferdsproblematikk i pubertetsåra. Å generalisere ut fra rapporten blir derimot helt galt. SSB-undersøkelsen fastslår at både for barn med hjelpetiltak og barn under omsorg er utenlandsadopterte den av de fem analysegruppene som har lavest klientrate. Langt de fleste - over 98 prosent - mottok ingen barnevernstiltak ved utgangen av 1996. En mediestyrt debatt som ikke har med seg denne kjensgjerningen, kan lett komme i skade for å bidra til mytedannelser, og urettferdig påføre gruppen utenlandsadopterte merkelappen "store atferdsproblemer i tenåra".

Litteratur

Botvar, Pål Ketil (1995): *Når Øst møter Vest ....*, Rapport 1/1995, Forskningsavdelingen, Diakonhjemmets høgskolesenter.

Cederblad, Marianne mfl. (1994): *Identitet och anpassning hos utlandsfödda adopterade ungdomar,* Forskning om barn och familj, nr. 4/1994, Lunds Universitet.

Dalen, Monica og Barbro Sætersdal (1992): *Utenlandsadopterte barn i Norge - tilpasning - opplæring - identitetsutvikling,* Spesiallærerhøgskolen - Universitetet i Oslo.

Kalve, Trygve (1997): Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp, *Samfunnsspeilet* 1997, 3, Statistisk sentralbyrå.

Nicolaysen, Jørgen (1998): Utenlandsadoptert ungdom når langt i skolesystemet, *Samfunnsspeilet* 1998, 2, Statistisk sentralbyrå.

Seltzer, Michael (1976): "Rasisme, marginalitet og det adopterte utenlandske barn i Norge" i Vedlegg til NOU (1976:55) Adopsjon og adopsjonsformidling, Universitetsforlaget.

Trygve Kalve

(trygve.kalve@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

De fleste nordmenn vil ha selvstendige, ikke lydige, barn

Kommentar til artikkelen "Norsk barneoppdragelse i 1990-årene: De fleste vil ha lydige, veloppdragne og ansvarsfulle barn" i Samfunnsspeilet 1/98.

Kari Wærness

I ovenfor nevnte artikkel og på forsiden av bladet blir vi fortalt at de fleste i dag vil ha lydige og veloppdragne barn. Tabell 1 er grunnlaget for denne slutningen.

Som det skulle gå klart frem av denne tabellen, er **ikke** lydighet en egenskap i barneoppdragelsen som flertallet av nordmenn nå i 1990-årene setter høyt. I stedet er det et stort flertall som slutter opp om **selvstendighet** som ideal i barneoppdragelsen. Om vi lager en overskrift etter de tre verdiene som får mest oppslutning, skulle artikkelen mest korrekt hatt tittelen "de fleste ønsker ansvarsfulle, selvstendige og veloppdragne barn". Det er underlig at denne forveksling mellom lydighet og selvstendighet har sneket seg inn både i artikkelen og på forsiden, særlig fordi artikkelen dreier seg om å analysere tilslutningen til det som defineres som henholdsvis "autonom" og "konform" barneoppdragelse. Og lydighet hører jo som kjent til det "konforme" mens selvstendighet hører til det "autonome" oppdragelsesidealet.

I artikkelen henvises det til andre undersøkelser som viser at "tilslutningen til lydighetsidealet har sunket dramatisk i den norske befolkningen i perioden 1957-1988" (s.12), og det opplyses om at det i verdiundersøkelsene i 1990-årene først og fremst er de eldre som ønsker lydige barn.

Heller enn til å drøfte forskjellene mellom høyt utdannete og lavt utdannete, og mellom eventuelle andre grupper i befolkningen når det gjelder oppslutningen om henholdsvis autonom og konform barneoppdragelse, innbyr disse resultatene mer umiddelbart til å analysere andre endringer over tid. Selv om endringene på 1990-tallet ikke er så store, innbyr disse resultatene til å komme med følgende spørsmål når det gjelder endringer i oppdragelsesidealer på lengre sikt: Er de dyder som først og fremst tilhørte det tradisjonelle samfunn og arbeiderklassen – lydighet, sparsommelighet, uselviskhet, religiøs tro og hardt arbeid – på vei ut i det norske samfunn? Og videre: Er verdier

Tabell 1: **Ulike egenskaper som vektlegges i barneoppdragelsen i 1990 og 1996, samt endringer 1990-1996 (andel som velger de enkelte egenskapene som spesielt viktige). Prosent (N)**

	1990	1996	Endringer 1990-1996
Ansvarsfølelse	90	92	+2
Selvstendighet	86	88	+2
Veloppdragenhet	77	75	-2
Toleranse	64	66	+2
Fantasi	31	36	+5
Besluttsomhet	33	35	+2
Lydighet	31	26	-5
Sparsommelighet	22	14	-8
Religiøs tro	14	12	-2
Uselviskhet	10	11	+1
Hardt arbeid	7	11	+4
(N)	1 239	1 127	

Kilde: Verdiundersøkelsene 1990 og 1996, Statistisk sentralbyrå

som tidligere primært ble tillagt den moderne middelklasse – selvstendighet, ansvarsfølelse og toleranse – i ferd med å bli verdier som hele befolkningen deler som ideal for barneoppdragelsen?

Stiller en først dette spørsmålet, blir skillet mellom "autonom" og "konform" barneoppdragelse ganske problematisk og kanskje ikke en gang så interessant. I stedet blir det mer interessant å presisere hvilke ulike betydninger de egenskaper som det spørres om i verdiundersøkelsene kan ha, og om slike ulike betydninger kan innebære noen andre viktige ulikheter i oppdragelsesidealer som vi ikke får tak i når vi spør på denne måten. Jeg vil illustrere dette ved å gå inn på to ulike betydninger av henholdsvis begrepene "selvstendighet" og "ansvarsfullhet". Én betydning av idealet selvstendighet kan være det å utvise mot til å gå imot andres meninger i situasjoner som er vanskelige, hvor det ikke innebærer egne fordeler å gjøre det, og hvor det derfor er absolutt mest bekvemt å tie og følge flertallet. Én ganske annen betydning av selvstendighetsidealet er det som innebærer å akseptere at en skal "være sin egen lykkes smed", det vil si klare seg selv uavhengig av støtte fra andre. Tilsvarende kan det være forskjell på å være ansvarsfull på en måte som innebærer ansvar for andre mennesker, og det å bare ha ansvar for seg selv. Dataene i denne undersøkelsen gjør det ikke mulig å skjelne mellom hvilke av disse betydningene respondentene kan ha lagt i disse to begrepene. Dermed blir det ikke mulig å si noe om i hvilken grad det er den nyliberalistiske "klar-deg-selv" ideologien det er oppslutning om, heller enn en ideologi som omfatter verdier som omsorg for andre, solidaritet og lojalitet. I dag er det etter min vurdering viktigere å få mer innsikt i ulikheter i barneoppdragelsesidealer langs dimensjonen individualisme/kollektivisme, eller for den saks skyld egoisme/altruisme, enn spørsmål som angår konformitet versus autonomi.

Kari Wærness
er professor i sosiologi, Universitetet i Bergen, medlem i Verdikommisjonens styringsgruppe.

Samfunnsspeilet 1998
Innhold

Nr. 1
Norske verdier og holdninger 1982-1996: Sentrale verdier endrer seg sakte *Ola Listhaug*
Norsk barneoppdragelse i 1990-årene: De fleste vil ha lydige, veloppdragne og ansvarsfulle barn *Odd Helge Lindseth*
En byråsjel krysser sine spor: - Det er her jeg egentlig hører til *Dag Ellingsen*
Enslige forsørgere og arbeidslinja *Randi Kjeldstad*
Hvor godt leser voksne nordmenn? *Egil Midtlyng og Agnes Aall Ritland*
Tappingen av Nord-Norge *Even Høydahl*

Nr. 2
Landbruksbefolkningens levekår: Ikke bare gøy på landet *Torkil Løwe*
Arbeidsmiljø: Flere tidsfrister, rutiner og krav *Øyvind Andresen*
Kan menn si til kvinner at de er redde? *Leif Petter Olaussen*
Funksjonshemmedes levekår 1987-1995: Sakker akterut, tross forbedringer *Karl-Gerhard Hem og Arne H. Eide*
Levekårsundersøkelsene i ny drakt *Arne S. Andersen*
Utenlandsadoptert ungdom når langt i skolesystemet *Jørgen Nicolaysen*
Dyster lesning *Espen Søbye*

Nr. 3
Makta og fakta *Dag Ellingsen*
Ikke-vestlige innvandreres helse: Ikke flere syke, men når de først blir syke... *Svein Blom og Jorun Ramm*
Kan misfornøyde pasienter gi oss bedre helsetjenester? *Jon Erik Finnvold*
Kommunale helse- og omsorgstjenester: Er statistikken tilpasset brukerne? *Harald Tønseth*
De fattige er få, men unge *Asbjørn Johannessen*
Smakebiter fra Sosialt utsyn 1998
Hvordan har vi det egentlig? *Morten Ryen*

Nr. 4
Jødeforfølgelsene under den annen verdenskrig: Et mørkt kapittel i statistikkens historie? *Espen Søbye*
Anmeldte lovbrudd 1993–1997: Liten grunn til økt frykt *Frants Gundersen*
Bøker - mest for jenter *Hilde Rudlang*
Unge på boligmarkedet: Etablerer seg senere, men ikke dårligere *Arne Støttrup Andersen*

Nr. 5

Undersøkelsen om bruk av kontantstøtte *Elisabeth Rønning*
Mange vil bruke kontantstøtte, men ofte i mangel på noe bedre *Trine Dale*
Barnehager og kontantstøtte i et fordelingsperspektiv *Lars Gulbrandsen og Tale Hellevik*
Småbarnsmødre vil jobbe mindre, men får det ikke til *Ragni Hege Kitterød*
Fremdeles få småbarnsfamilier med rengjøringshjelp *Ragni Hege Kitterød*
Større ulikhet i barnetall *Trude Lappegård*
Kvinner og menn 1998: Hvor likestilte er vi? *Randi Kjeldstad*
Støy og forurensning i Oslo: Vi kan stole på hva folk sier om støy og støv *Ketil Flugsrud, Gisle Haakonsen og Li-Chun Zhang*
Finanskomiteen, Lotte og Kirsten Hansen *Dag Ellingsen*

Nr. 6

Kulturbruk i storbyen og på småsteder: Opera og ballett mot revyer *Odd Frank Vaage*
Kulturbruken på 1990-tallet: Mer krim, komedier og konserter *Odd Frank Vaage*
Navnebruk i Oslo: Johnny fra Stovner? *Jan Erik Kristiansen og Jørgen Ouren*
Arv og gaver: De som har skal få *Erik Breivik*
Holdninger til innvandrere og innvandring: Økende toleranse i gode tider? *Svein Blom og Dag Ellingsen*
Utenlandsadopterte barn sjelden i barnevernet *Trygve Kalve*
De fleste nordmenn vil ha selvstendige, ikke lydige, barn *Kari Wærness*

A-blad

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementsservice
Postboks 1260
2201 Kongsvinger

Publikasjonen kan bestilles fra:

Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 1260
2201 Kongsvinger

Telefon: 62 88 55 00
Telefaks: 62 88 55 95
E-mail: salg-abonnement@ssb.no

ISBN 82-537-4601-6
ISSN 0801-7603

Pris:
Institusjonsabonnement kr 280,- pr. år
Privatabonnement kr 190,- pr. år
Enkeltnummer kr 50,-

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway